

ВЕРХОВНОГО *Вісник* Суду України



**Про судову практику
у справах про злочини
проти статевої свободи
та статевої недоторканості особи**

У Раді суддів України

**Практика застосування судами
міжнародних договорів України
щодо визнання і виконання вироків
іноземних судів**

**Кримінальна відповідальність
за перешкоджання здійсненню виборчого
або референдного права**

№ 7(95)'2008

ОФІЦІЙНЕ НАУКОВО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ

ВИХОДИТЬ ДВАНДЦЯТЬ РАЗІВ НА РІК

Засноване 22 липня 1994 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію серія КВ № 7710 від 12 серпня 2003 р.

Засновник — Верховний Суд України

Журнал включено до переліку наукових фахових видань постановою Президії ВАК України від 9 лютого 2000 р. № 2-02/2

Голова редакційної колегії — П.П. Пилипчук

Редакційна колегія:

В.П. Барбара, В.В. Городовенко (к.ю.н.), О.Ф. Волков, Н.О. Кирієва (к.ю.н.), Л.М. Козаченко, Н.С. Кузнєцова (д.ю.н.), В.П. Лакизюк, Ф.М. Марчук, М.І. Мельник (д.ю.н.), С.М. Міщенко, В.П. Потапенко, З.В. Ромовська (д.ю.н.), І.Л. Самсін, Ю.Л. Сенін, А.О. Селіванов (д.ю.н.), В.В. Сердюк (к.ю.н.), О.О. Терлецький, М.І. Хавронюк (д.ю.н.), В.І. Шакун (д.ю.н.), М.Є. Шумило (д.ю.н.), А.Г. Ярема (заступник голови редколегії)

Редакція не завжди поділяє думку авторів статей. За точність наведених у статтях даних, посилань на нормативні акти й інші джерела відповідають автори

Передрук опублікованих у журналі матеріалів здійснюється за письмовим дозволом голови редакційної колегії з обов'язковим посиланням на джерело

Адреса редакції:
01024 Київ 24, вул. П.Орлика, 4^а,
кімн. 231, 516.

Телефони:
голова редакційної колегії (044) 253-3502,
відповідальний секретар (044) 253-1683,
редактори (044) 253-7081, 253-1683,
група технічного забезпечення
(044) 253-0687.

E-mail: editor@scourt.gov.ua

Редактори:
А.В. Гончарук, С.П. Когут, П.О. Мусієнко, К.С. Мусієнко,
Р.В. Парубець, Н.М. Федоровська

Комп'ютерний набір: І.П. Балан

Верстка: С.І. Самкова, В.М. Горобченко

Репрографія: В.М. Горобченко

Фото: П.О. Мусієнко

Переклад англійською: М.В. Парфічева

Видавець: ТОВ «Видавництво «Істина»
04136 Київ 136, вул. Маршала Гречка, 13.
Телефони: (044) 434-8406, 449-9455, 502-0306.

E-mail: istina_bk@ukr.net
Віддруковано: ТОВ Друкарня «Літера»
03038 Київ 38, вул. Нововокзальна, 41.
Телефон (факс): (044) 502-6808.

Підписано до друку 18.07.2008. Формат 60×90/8. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 6,62. Умовн. друк. арк. 5,58. Зам. 02031і.
Наклад 5400 прим. Ціна договірна.

З деякими матеріалами журналу можна
ознайомитися на web-сайті
Верховного Суду України

<http://www.scourt.gov.ua>

© Верховний Суд України, 1996—2008

1 У Пленумі Верховного Суду України
At the Plenum of the Supreme Court of Ukraine

1 Про судову практику у справах про злочини проти
статевої свободи та статевої недоторканості особи
Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня
2008 року № 5

On court practice in cases of crimes against sexual freedom and
sexual inviolability of the person
Resolution of Plenum of the Supreme Court of Ukraine, No. 5
of 30 may 2008

9 У Раді суддів України
At the Council of Judges of Ukraine

15 Судова практика
Judicial Practice

24 У судових палатах
At the Judicial Chambers

24 Практика застосування судами міжнародних
договорів України щодо визнання і виконання
вироків іноземних судів

Practice of implementation of the international treaties of Ukraine
on recognition and enforcement of judgments of foreign courts

32 Судова статистика
Judicial Statistics

32 Стан здійснення судочинства судами загальної
юрисдикції у 2007 р. (Закінчення)

State of administration of justice by the courts of general jurisdiction
in 2007 (Ending)

41 Науково-практичний коментар
Scientific-Practical Commentary

41 Тихий В.П., Мельник М.І. Кримінальна
відповідальність за перешкодження здійсненню
виборчого або референдного права

Tyhuу V.P., Melnyk M.I. Criminal responsibility for precluding
the election or referendum right

46 У Європейському суді з прав людини
At the European Court of Human Rights

46 Рішення від 21 вересня 2006 р. у справі
«Грabcук проти України»

Judgment in the case of Hrabchuk v. Ukraine, 21 September 2006

47 Рішення від 1 червня 2006 р. у справі
«Федоренко проти України»

Judgment in the case of Fedorenko v. Ukraine, 1 June 2006



Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи

*Постанова
Пленуму Верховного Суду України
від 30 травня 2008 року № 5*

Узагальнення судової практики у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи свідчить, що при розгляді справ цієї категорії суди в основному правильно застосовують чинне законодавство, проте ще мають місце й недоліки.

З метою однакового та правильного застосування судами законодавства про відповідальність за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, запобігання виникненню судових помилок при розгляді таких справ Пленум Верховного Суду України **п о с т а н о в л я є** дати судам такі роз'яснення:

1. За змістом статті 152 Кримінального кодексу України (далі — КК) зґвалтуванням слід розуміти природні статеві зносини між особами різної статі всупереч або з ігноруванням волі потерпілої особи із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи.

Перелік неправомірних дій, якими обумовлюється факт зґвалтування, є вичерпним. Тому дії особи, яка домоглася згоди особи протилежної статі на статеві зносини в інший спосіб, напри-

клад, шляхом настирливих пропозицій вступити у статеві зносини або шляхом обману чи зловживання довірою (освідчення у коханні, завідомо неправдива обіцянка укласти шлюб, сплатити за сексуальну послугу тощо) не можуть кваліфікуватись за статтею 152 КК.

Потерпілою особою від зґвалтування може бути особа як жіночої, так і чоловічої статі, незалежно від її поведінки до вчинення злочину, способу життя, попередніх стосунків із суб'єктом злочину, зокрема, перебування з ним у зареєстрованому шлюбі, проживання однією сім'єю тощо.

2. Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (стаття 153 КК) виключає природний статевий акт і може полягати у вчиненні акту мужолозтва, лесбійства, а також в інших діях сексуального характеру, спрямованих на задоволення статевої пристрасті суб'єкта злочину (чоловіка або жінки) неприродним способом, із застосуванням фізичного насильства, погрозою його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи.

Насильницьке уведення в отвори тіла потерпілої особи різних предметів (палиці, пляшки тощо)

може кваліфікуватися за відповідною частиною статті 153 КК тільки за умови, якщо умисел винної особи був направлений на задоволення у такий спосіб статевої пристрасті неприродним способом. У разі відсутності такого умислу ці дії за наявності передбачених кримінальним законом ознак мають кваліфікуватися за відповідними статтями КК, якими передбачено відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи, або ж як хуліганство тощо.

3. Фізичним насильством, передбаченим диспозиціями статей 152, 153 КК, слід вважати умисний зовнішній негативний вплив на організм потерпілої особи або на її фізичну свободу, вчинений з метою подолання чи попередження опору потерпілої особи або приведення її у безпорадний стан. Такий вплив може виражатись у нанесенні ударів, побоїв, заподіянні тілесних ушкоджень, здавлюванні дихальних шляхів, триманні рук або ніг, обмеженні або позбавленні особистої волі, уведенні в організм потерпілої особи проти її волі наркотичних засобів, психотропних, отруйних, сильнодіючих речовин тощо.

Заподіяння потерпілій особі при згвалтуванні або насильницькому задоволенні статевої пристрасті неприродним способом чи замаху на ці злочини умисного легкого тілесного ушкодження охоплюється відповідною частиною статті 152 або статті 153 КК і додаткової кваліфікації за статтею 125 КК не потребує, оскільки заподіяння шкоди здоров'ю у таких межах охоплюється диспозицією закону про відповідальність за згвалтування або насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом. У разі поєднання насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом із заподіянням потерпілій особі умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження дії винної особи необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених відповідною частиною статті 122 КК та відповідною частиною статті 152 або статті 153 КК.

Згвалтування (стаття 152 КК) та насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (стаття 153 КК) слід визнавати вчиненим із застосуванням фізичного насильства і тоді, коли таке насильство застосовувалося не до самої потерпілої особи, а з метою подолання чи попередження її опору до іншої людини, доля якої їй не байдужа (родича, близької особи).

Заподіяння в ході згвалтування або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом з метою подолання чи попередження опору потерпілої особи тілесних ушкоджень її родичам чи близьким їй особам слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтею 152 або статтею 153 КК та відповідними статтями КК, які передбачають від-

повідальність за злочини проти здоров'я особи, оскільки у такому разі умисел суб'єкта злочину направлений не тільки на вчинення згвалтування потерпілої особи або насильницького задоволення щодо неї статевої пристрасті неприродним способом, а й на заподіяння шкоди здоров'ю іншій особі (іншим особам).

4. Погрозою застосування фізичного насильства як способу подолання чи попередження опору потерпілої особи слід вважати залякування її застосуванням такого насильства до неї і (або) до іншої людини, доля якої потерпілій не байдужа (родича, близької особи), яке може полягати у висловлюваннях, жестах, демонструванні зброї або предметів, що можуть бути використані для нанесення тілесних ушкоджень, предметів, що імітують зброю, які потерпіла особа сприймає за справжню зброю, чи інших діяч.

Погроза застосування фізичного насильства повинна сприйматися потерпілою особою як реальна, тобто у неї має скластись враження, що у разі, якщо вона протидіятиме винній особі або не виконає її вимог, цю погрозу буде реалізовано. Судам слід мати на увазі, що така погроза може сприйматися потерпілою особою як реальна, виходячи з часу, місця та обстановки, що склалася (оточення групою осіб, глухе і безлюдне місце, нічний час, зухвале, грубе і настирливе домагання вступити в статеві зносини чи задовольнити статеву пристрасть неприродним способом тощо).

Інші види погроз, зміст яких не передбачав застосування фізичного насильства до потерпілої особи чи іншої людини (наприклад, погроза знищити або пошкодити майно потерпілої особи чи її родичів, розголосити відомості, що ганьблять їх честь і гідність), не дають підстав розглядати вчинені з використанням таких погроз статеві зносини чи дії сексуального характеру як згвалтування або насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом.

Погроза вчинити вбивство, висловлена з метою подолання чи попередження опору потерпілої особи при згвалтуванні або насильницькому задоволенні статевої пристрасті неприродним способом охоплюється диспозиціями статей 152, 153 КК і не вимагає додаткової кваліфікації за статтею 129 КК.

Якщо погроза вбивством була висловлена після згвалтування чи насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, наприклад, з метою, щоб потерпіла особа не повідомила про вчинене щодо неї, дії винної особи за умови, зазначеної у диспозиції частини першої статті 129 КК, підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених відповідною частиною цієї статті та відповідною частиною статті 152 або статті 153 КК.

5. Стан потерпілої особи слід визнавати безпорадним, коли вона внаслідок малолітнього чи похилого віку, фізичних вад, розладу психічної діяльності, хворобливого або непритомного стану, або з інших причин не могла розуміти характеру та значення вчинюваних з нею дій або не могла чинити опір. При цьому необхідно, щоб винна особа, яка вчиняє зґвалтування чи насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, усвідомлювала (достовірно знала чи припускала), що потерпіла особа перебуває саме у такому стані.

Вирішуючи питання про те, чи є стан потерпілої особи безпорадним внаслідок алкогольного, наркотичного сп'яніння або дії на її організм отруйних, токсичних та інших сильнодіючих речовин, судам слід виходити з того, що безпорадним у цих випадках можна визнати лише такий стан, який позбавляв потерпілу особу можливості розуміти характер і значення вчинюваних з нею дій або чинити винній особі опір. При цьому не має значення, чи винна особа привела потерпілу особу у такий стан (наприклад, дала наркотик, снодійне, напоїла алкогольними напоями тощо), чи остання перебувала у безпорадному стані незалежно від дій винної особи. Якщо потерпілу особу доведено до безпорадного стану з метою зґвалтування чи насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом шляхом уведення проти її волі в її організм алкоголю, наркотичних засобів, психотропних, отруйних, сильнодіючих речовин, слід вважати ці злочини вчиненими із застосуванням фізичного насильства та з використанням безпорадного стану потерпілої особи.

Визначення характеру впливу на організм потерпілої особи лікарських препаратів, наркотичних засобів, отруйних, токсичних чи інших сильнодіючих речовин, вживання яких могло привести її до безпорадного стану, потребує спеціальних знань. Тому у таких та в інших подібних випадках слід призначати відповідну експертизу.

6. Повторним є зґвалтування чи насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, якщо кожному з них відповідно передувало вчинення цією ж особою такого ж злочину. Зґвалтування, вчинене особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 153—155 КК, а так само насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтею 152 або статтею 154 цього Кодексу, є спеціальним видом повторності та окремою кваліфікуючою ознакою цих злочинів. Для визнання злочину повторним не мають значення стадії вчинених винною особою злочинів, вчинення їх одноосо-

бово чи у співучасті, наявність чи відсутність факту засудження винної особи за раніше вчинений злочин (злочини).

Ознака повторності відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності, або якщо судимість за раніше вчинений злочин було погашено чи знято у встановленому законом порядку, або якщо на момент вчинення нового злочину минули строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за раніше вчинений злочин.

Відповідно до вимог статті 33 КК при вчиненні двох або більше зґвалтувань чи насильницьких задоволень статевої пристрасті неприродним способом, відповідальність за які передбачена різними частинами статті 152 або статті 153 цього Кодексу, дії винної особи належить кваліфікувати за сукупністю вчинених злочинів. Це правило застосовується і тоді, коли перший злочин було вчинено без обтяжуючих обставин, а другий кваліфікується за частиною другою статті 152 чи частиною другою статті 153 КК лише за ознакою його повторності. Таким же чином слід кваліфікувати і дії винної особи, якщо вчинені нею злочини мали різні стадії, а також коли один із злочинів вона вчинила одноособово чи як виконавець (співвиконавець), а при вчиненні іншого була організатором, підбурювачем або пособником.

Зґвалтування або насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене без обтяжуючих обставин, а потім повторне їх вчинення за наявності ознак частини третьої чи частини четвертої статті 152 або частини третьої статті 153 КК повинні кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених частиною першою статті 152 чи частиною першою статті 153 КК та відповідно частиною третьою чи частиною четвертою статті 152 або частиною третьою статті 153 цього Кодексу. У таких випадках кваліфікація дій винної особи за частиною другою цих статей за кваліфікуючою ознакою повторності не потрібна. Проте ця ознака має бути зазначена у постанові про притягнення особи як обвинуваченого, обвинувальному висновку та у вироку.

7. Зґвалтування або насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом не може вважатися вчиненим повторно, якщо винна особа, діючи з єдиним злочинним наміром, без перерви або без значної перерви у часі, вчинила два чи більше насильницьких природних статевої актів або два чи більше актів насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом з однією й тією ж потерпілою особою, тобто за наявності ознак продовжуваного злочину.

У разі вчинення насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, а по-

тім зґвалтування чи навпаки щодо однієї й тієї ж потерпілої особи, ці злочини кваліфікуються самостійно, причому останній злочин кваліфікується з урахуванням спеціальної повторності.

8. Згідно з частиною другою статті 27 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК) справи про злочини, передбачені частиною першою статті 152 КК, порушуються не інакше як за скаргою потерпілої особи. Тому при вчиненні двох зґвалтувань без кваліфікуючих ознак приводом до порушення справи за частиною другою статті 152 КК є подача скарги особою, потерпілою від першого злочину, або подача скарг обома потерпілими особами. Якщо особа, потерпіла від першого злочину, не порушувала питання про притягнення винної особи до кримінальної відповідальності і справу на підставі частини третьої статті 27 КПК не порушено прокурором, то наступне вчинення цією ж особою зґвалтування іншої особи не може розцінюватись як повторний злочин. У такому випадку за наявності скарги про порушення справи лише потерпілої особи від другого зґвалтування дії винної особи мають кваліфікуватися за частиною першою статті 152 КК.

Вирішуючи питання про перекваліфікацію дій винної особи з частин другої, третьої або четвертої на частину першу статті 152 КК при відсутності у справі скарги потерпілої особи, суд повинен з'ясувати у неї або її законного представника, чи вимагають вони притягнення підсудного до кримінальної відповідальності за зґвалтування. Якщо таке питання виникне при оцінці обставин справи у нарадчій кімнаті, суд повинен поновити судове слідство. Скарга потерпілої особи або її законного представника подається письмово або усно, але усна їх скарга обов'язково заноситься до протоколу судового засідання. Якщо від цих осіб не надійде письмової чи усної скарги про притягнення підсудного до кримінальної відповідальності, у відповідних випадках суд закриває справу або постановляє виправдувальний вирок.

9. Злочин, передбачений статтею 152 чи статтею 153 КК, визнається вчиненим групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців (співвиконавців), тобто співучасників, ознаки яких зазначені у частині другій статті 27 КК. При цьому виконавці (співвиконавці) діють узгоджено, з єдиним умислом і кожен з них безпосередньо виконує діяння, що утворюють повністю чи частково об'єктивну сторону складу злочину. Для визнання зґвалтування або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом вчиненими групою осіб не вимагається попередньої змови між виконавцями (співвиконавцями) цих злочинів. Злочинна діяльність одного виконавця може приєднуватися до діяльності

іншого (інших) і в ході вчинення злочину, але до його закінчення або припинення.

Дії особи, яка не вчинила і не мала наміру вчинити статевий акт чи задоволення статевої пристрасті неприродним способом, але безпосередньо застосовувала фізичне насильство, погрожувала його застосуванням чи довела потерпілу особу до безпорадного стану шляхом уведення в її організм проти її волі наркотичних засобів, психотропних, отруйних, сильнодіючих речовин з метою зґвалтування її чи вчинення щодо неї насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом іншою особою, повинні розглядатися як співвиконавство у цьому злочині. Дії таких співвиконавців визнаються вчиненими групою осіб і кваліфікуються без посилання на статтю 27 КК.

Дії особи, яка, сприяючи виконавцю (виконавцям) злочину у вчиненні насильницького статевих зносин чи насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, застосовувала насильство до особи, яка намагалася перешкодити вчиненню злочину, надала приміщення для вчинення злочину тощо, необхідно кваліфікувати як пособництво в зґвалтуванні або насильницькому задоволенні статевої пристрасті неприродним способом за частиною п'ятою статті 27 КК і відповідною частиною статті 152 КК чи статті 153 КК.

Якщо винні особи діяли узгоджено та одночасно щодо кількох потерпілих осіб, хоча кожна з них мала на меті і зґвалтувала одну потерпілу особу, дії кожної із таких осіб належить розглядати як зґвалтування, вчинене групою осіб. Такий підхід має застосовуватись і у разі вчинення узгоджених дій, направлених на насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом щодо декількох потерпілих осіб.

Згідно зі статтею 26 КК співучастю у злочині є умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Тому у разі, коли із групи осіб, які вчинили зґвалтування або насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, лише одна особа є суб'єктом злочину, а решта осіб внаслідок неосудності або у зв'язку з недосягненням віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, чи з інших підстав не можуть бути суб'єктами злочину, дії винної особи, яка за таких обставин притягується до кримінальної відповідальності, не можна розглядати як вчинення злочину групою осіб.

10. Неповнолітніми потерпілими від зґвалтування або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом слід вважати осіб віком від 14 до 18 років, малолітніми — осіб, яким на момент злочину не виповнилося 14 років.

Кримінальна відповідальність за вчинення зґвалтування неповнолітньої чи малолітньої осо-

би або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом щодо такої особи настає лише за умови, якщо винна особа усвідомлювала (достовірно знала чи припускала), що вчиняє такі дії щодо неповнолітньої або малолітньої особи, а так само, коли вона повинна була і могла це усвідомлювати. При цьому суд повинен враховувати не тільки показання підсудного, а й потерпілої особи, ретельно перевіряти їх відповідність усім конкретним обставинам справи. При вирішенні цього питання враховується вся сукупність обставин справи, зокрема, зовнішні фізичні дані потерпілої особи, її поведінка, знайомство винної особи з нею, володіння винною особою відповідною інформацією. Неповнолітній або малолітній вік потерпілої особи не може бути підставою для кваліфікації вказаних дій за частиною третьою чи четвертою статті 152 КК або частиною другою чи третьою статті 153 КК, якщо буде доведено, що винна особа сумлінно помилялася щодо фактичного віку потерпілої особи.

11. Особливо тяжкими наслідками, передбаченими частиною четвертою статті 152 та частиною третьою статті 153 КК можуть бути визнані, зокрема, смерть або самогубство потерпілої особи, втрата нею будь-якого органу чи втрата органом його функцій, психічна хвороба або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втраченою працездатності не менше ніж на одну третину, непоправне знівечення обличчя, переривання вагітності чи втрата репродуктивної функції, а так само зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, що є небезпечною для життя людини, які сталися внаслідок зґвалтування або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом.

Відповідальність за спричинення особливо тяжких наслідків настає як тоді, коли винна особа передбачала можливість їх настання, так і тоді, коли вона хоча й не передбачала, але повинна була і могла передбачити настання таких наслідків.

У разі, коли при зґвалтуванні або насильницькому задоволенні статевої пристрасті неприродним способом чи замаху на ці злочини смерть потерпілої особи настала внаслідок її власних дій (наприклад, вона вистрибнула з транспортного засобу під час руху й отримала ушкодження, від яких настала смерть), дії винного охоплюються частиною четвертою статті 152 або частиною третьою статті 153 КК і додаткової кваліфікації за статтею 119 цього Кодексу не потребують.

Зґвалтування або насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом чи замах на ці злочини, поєднані з умисним заподіянням потерпілій особі тілесного ушкодження, визнаного тяжким лише за ознакою небезпечності

для життя на момент його заподіяння, не можуть вважатися такими, що спричинили особливо тяжкі наслідки. Такі дії підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами статей 152 або 153 і відповідними частинами статті 121 КК.

Не є особливо тяжкими наслідками при зґвалтуванні або насильницькому задоволенні статевої пристрасті неприродним способом свідоме поставлення потерпілої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, якщо зараження не настало. Такі дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами статті 152 або статті 153 КК та частиною першою статті 130 КК.

Не становить особливо тяжких наслідків зґвалтування вагітність потерпілої, а також втрата нею незайманості (дефлорація).

12. Заподіяння при вчиненні зґвалтування або насильницького задоволенні статевої пристрасті неприродним способом тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілої особи, необхідно вважати діянням, яке спричинило особливо тяжкі наслідки. Таке діяння кваліфікується за частиною четвертою статті 152 або частиною третьою статті 153 КК за цією кваліфікуючою ознакою і додаткової кваліфікації за частиною другою статті 121 КК не потребує.

У разі, коли зґвалтування або насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом було поєднано з умисним вбивством потерпілої особи, яке мало місце в процесі вчинення зазначених злочинів чи одразу ж після них, такі дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених пунктом 10 частини другої статті 115 та частиною четвертою статті 152 чи частиною третьою статті 153 КК, як такі, що спричинили особливо тяжкі наслідки.

Якщо умисне вбивство потерпілої особи було вчинено через деякий час після її зґвалтування чи насильницького задоволення щодо неї статевої пристрасті неприродним способом з метою приховати ці злочини, дії винної особи кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами статті 152 або статті 153 та пунктом 9 частини другої статті 115 КК.

13. Зґвалтування вважається закінченим злочином з моменту початку статевого зносин, при цьому не має значення, чи закінчила винна особа статевий акт у фізіологічному розумінні. Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом вважається закінченим злочином з початку здійснення дій сексуального характеру, спрямованих на задоволення статевої пристрасті неприродним способом.

Дії, спрямовані на вчинення зґвалтування або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, але не доведені до кінця з причин, що не залежали від волі винної особи, слід розглядати як замах на зґвалтування чи замах на насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом і кваліфікувати із посиланням на відповідні частини статті 15 КК. При цьому суди повинні встановлювати, чи діяв підсудний з метою вчинення злочину, передбаченого статтею 152 або статтею 153 КК, і чи було застосовано фізичне насильство або висловлена погроза його застосування з метою подолання чи попередження опору потерпілої особи та з яких причин злочин не було доведено до кінця.

Засуджуючи особу за замах на зґвалтування чи на насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, суд повинен вказати у вирокі конкретні причини, що не залежали від волі винної особи і перешкождали їй довести злочин до кінця.

14. Судам слід розмежовувати готування до зґвалтування чи насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом або замах на ці злочини від добровільної відмови від доведення їх до кінця, що відповідно до статті 17 КК виключає відповідальність за готування до цих злочинів або замах на них. Для визнання відмови від доведення цих злочинів до кінця добровільною слід виходити з того, що особа, маючи реальну можливість довести їх до кінця, відмовилась від цього і з власної волі припинила злочинні дії. У таких випадках особа підлягає кримінальній відповідальності лише у тому разі, якщо фактично вчинені нею дії містять склад іншого злочину.

Разом з тим суди повинні мати на увазі, що не може визнаватися добровільною відмова від зґвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, що викликана неможливістю подальшого продовження злочинних дій з причин, незалежних від волі винної особи (наприклад, коли цьому перешкодили інші особи, або винна особа не змогла подолати опору потерпілої особи, закінчити злочин з фізіологічних причин тощо).

15. Судам слід враховувати, що склад злочину, передбаченого частиною першою статті 154 КК, може мати місце лише за умови доведеності, що на потерпілу особу чоловічої чи жіночої статі здійснювався вплив із використанням її матеріальної або службової залежності від винної особи з метою примусити її вступити в статевий зв'язок природним або неприродним способом всупереч її волі. При цьому за змістом частини першої статті 154 КК під статевим зв'язком природним або неприродним способом слід розуміти природний статевий акт,

акт мужолозтва або лесбійства, на який відповідно до умислу винної особи має погодитись потерпіла особа внаслідок її примушування.

Матеріальна залежність потерпілої особи має місце, зокрема, тоді, коли вона перебуває на повному або частковому утриманні винної особи, проживає на її житловій площі, а також тоді, коли винна особа своїми діями чи бездіяльністю спроможна викликати істотне погіршення матеріального становища потерпілої особи. Службова залежність має місце, коли жінка або чоловік обіймає посаду, згідно з якою вона підлегла особі, яка застосовує примушування, або підпадає під контрольні дії такої особи, або інтереси потерпілої особи залежать від службового становища винної особи.

Сама лише пропозиція особі, яка матеріально або службово залежна від особи, яка висловлює таку пропозицію, до вступу у статевий зв'язок за відсутності примушування не утворює складу злочину, передбаченого частиною першою статті 154 КК. Не можна вважати примушуванням обіцянку іншій особі поліпшити її матеріальне або службове становище, якщо жінка або чоловік дають згоду вступити у статевий зв'язок.

Дії, зазначені у частині першій статті 154 КК, поєднані з погрозою знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої (потерпілого) чи її (його) близьких родичів або розголошення відомостей, що ганьблять її (його) чи близьких родичів, кваліфікуються за частиною другою статті 154 КК. Погроза має бути адресована потерпілій особі та сприйматися нею як реальна.

Погрозою знищення майна є погроза доведення майна, яке належить потерпілій особі або її близьким родичам, до повної непридатності щодо використання його за призначенням. Погроза пошкодження майна — це погроза приведення майна у часткову непридатність. Погроза вилучення майна означає погрозу протиправним шляхом із застосуванням насильства або без такого позбавити власника його майна.

Відомостями, що ганьблять потерпілу особу чи її близьких родичів, слід вважати такі відомості, які як на думку зазначених осіб, так і об'єктивно здатні принизити честь та гідність особи. При цьому не має значення, відповідають ці відомості дійсності чи є вигаданими. Розголошення — це повідомлення таких відомостей будь-яким способом хоча б одній особі, котрій вони не були відомі, які потерпіла особа бажала зберегти у таємниці.

Суб'єктом злочинів, передбачених частиною першою та частиною другою статті 154 КК, є особа, від якої потерпіла особа матеріально або службово залежна.

16. Добровільні статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, утворюють склад зло-

чину, передбаченого статтею 155 КК, у разі, якщо винна особа усвідомлювала (достовірно знала або припускала), що потерпіла особа не досягла статевої зрілості, а так само, коли вона повинна була і могла це усвідомлювати. Добровільними статевими зносинами слід визнавати такі, що здійснюються без застосування фізичного насильства, погрози його застосування і використання безпорадного стану потерпілої особи. Якщо потерпіла особа внаслідок свого розумового відставання або малолітнього віку не могла розуміти характеру та значення здійснюваних з нею дій, статеві зносини з такою особою необхідно розцінювати як згвалтування з використанням безпорадного стану потерпілої особи.

Судам слід мати на увазі, що статева зрілість — це такий фізіологічний стан організму людини, який характеризується здатністю до повного виконання статевих функцій. За змістом Правил проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів в бюро судово-медичної експертизи, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 року № 6, особи як жіночої, так і чоловічої статі віком до 14 років вважаються такими, що не досягли статевої зрілості. Встановлення статевої зрілості проводиться щодо осіб віком з 14 до 18 років. Питання про досягнення потерпілою особою статевої зрілості вирішується на підставі висновку судово-медичної експертизи, призначення якої у таких випадках є обов'язковим.

Батьком або матір'ю, зазначеними у частині другій статті 155 КК, слід вважати як рідних батьків, так і тих, які усиновили (удочерили) потерпілу особу згідно з положеннями глави 18 Сімейного кодексу України. Особами, що їх замінюють, є вітчим, мачуха, а також опікуни і піклувальники, призначені за правилами глави 19 зазначеного Кодексу.

Безплідністю, яка визначена як кваліфікуюча ознака частиною другою статті 155 КК, є втрата потерпілою особою репродуктивної здатності. Іншими тяжкими наслідками, що настали внаслідок статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості, є, зокрема, зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невіліковною інфекційною хворобою, захворювання тяжкою хворобою, у тому числі і психічною, самогубство потерпілої особи. Безплідність та інші тяжкі наслідки повинні перебувати у причинному зв'язку із статевими зносинами з особою, яка не досягла статевої зрілості.

17. Розпусні дії, відповідальність за які передбачено статтею 156 КК, повинні мати сексуальний характер і можуть бути у виді фізичних дій або інтелектуального розбещення. Такі дії спрямовані на

задоволення винною особою статевої пристрасті або на збудження у неповнолітньої особи статевого інстинкту.

Під фізичними розпусними діями слід розуміти оголення статевих органів винної чи потерпілої особи, непристойні доторкання до статевих органів, які викликають статеві збудження, навчання статевим збоченням, імітація статевого акту, схиляння або примушування потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою, вчинення статевих зносин, акту онанізму у присутності потерпілої особи тощо. Інтелектуальними розпусними діями є, зокрема, ознайомлення потерпілої особи із порнографічними зображеннями, відеофільмами, цинічні розмови з нею на сексуальні теми тощо.

Використання в ході вчинення розпусних дій творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру кваліфікується за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами статті 156 і статті 301 КК.

Розпусні дії щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, можуть відбуватися як за її згодою, так і з застосуванням до неї фізичної сили з метою примушення її до вчинення певних дій сексуального характеру. Якщо розпусним діям передували або вони супроводжувалися нанесенням побоїв чи мордуванням, тілесними ушкодженнями або погрозою вбивством, вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтею 156 і статтями 125, 126, 121, 122 чи 129 КК.

Розпусні дії можуть бути вчинені особою чоловічої статі щодо особи жіночої статі і навпаки, а також між особами однієї статі, але у всіх випадках потерпілою є особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку. Попередня поведінка потерпілої особи (зокрема її попереднє статеве життя) на кваліфікацію дій винної особи за статтею 156 КК не впливає.

18. Розпусні дії з потерпілою особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, вчинені безпосередньо перед її згвалтуванням, насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом або статевими зносинами з особою, яка не досягла статевої зрілості, з урахуванням спрямованості умислу винної особи повністю охоплюються диспозиціями відповідних частин статті 152 або статті 153, або статті 155 КК і додатково кваліфікації за статтею 156 КК не потребують.

19. Судам необхідно вимагати від органів досудового слідства правильного викладення обставин вчиненого злочину проти статевої свободи або статевої недоторканості особи у постанові про притягнення особи як обвинуваченого та в обвинувальному висновку, а також неухильно дотримувати вимог статті 334 КПК при формулюванні

у вироку обвинувачення, визнаного судом доведеним. У цих документах, зокрема, має бути зазначено, за якою кваліфікуючою ознакою відповідно до диспозиції статей, що передбачають відповідальність за такі злочини, особу притягнуто до кримінальної відповідальності та засуджено судом.

20. У випадку недопустимої натуралізації опису в обвинувальному висновку обставин вчиненого злочину проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, що унеможливує його публічне оголошення, судам необхідно повертати справу прокурору для складання нового обвинувального висновку. Вирок, у якому допущена така натуралізація, підлягає скасуванню як такий, що принижує гідність потерпілої особи.

21. Звернути увагу судів на те, що відповідно до вимог статті 22 КК за зґвалтування (стаття 152 цього Кодексу) та насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (стаття 153 КК) підлягають кримінальній відповідальності особи віком від чотирнадцяти років. За вчинення інших злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а саме передбачених статтями 154—156 цього Кодексу, відповідальність можуть нести особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років.

22. При вирішенні питання про відшкодування моральної шкоди за позовами потерпілих осіб судам необхідно керуватися відповідними положеннями Цивільного кодексу України та роз'ясненнями, які містяться у постанові Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» зі змінами, внесеними постановою Пленуму Верховного Суду України від 25 травня 2001 року № 5.

23. Призначаючи покарання особам, винним у вчиненні злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, суди мають неухильно дотримуватись вимог ст. 65 КК щодо індивідуалізації покарання, а саме: враховувати ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обста-

вини, що пом'якшують чи обтяжують покарання. Визначаючи ступінь тяжкості злочину, суди повинні враховувати стадію його вчинення, кількість епізодів, тяжкість наслідків, що настали, тощо.

24. Відповідно до статей 20, 253 КПК розгляд кримінальних справ про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи допускається в закритому судовому засіданні за мотивованою постановою судді чи ухвалою суду.

Суди повинні мати на увазі, що необхідно чітко вирішувати питання щодо слухання справ про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи у закритому судовому засіданні, що має важливе значення для запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя осіб, які беруть участь у цих справах. При цьому суд може прийняти рішення про закритий розгляд справи як у повному обсязі, так і частково (наприклад при проведенні судового слідства). Із урахуванням вимог статті 20 і статті 307 КПК суд при розгляді справ цієї категорії повинен вживати необхідні заходи для того, щоб особи молодше шістнадцяти років, крім підсудних та потерпілих, не знаходились у залі судового засідання.

Головуючим у судових засіданнях потрібно стежити за змістом і формою запитань до підсудних, потерпілих і свідків, а також за виступами учасників розгляду справи в судових дебатах для того, щоб не принижувалася честь і гідність цих осіб. Вважати неприпустимим надсилання вироків у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи для обговорення в колективах за місцем проживання, роботи чи навчання засуджених або потерпілих осіб.

25. Визнати такою, що втратила чинність, постанову Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 року № 4 «Про судову практику у справах про зґвалтування та інші статеві злочини» зі змінами та доповненнями, внесеними постановами Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 1993 року № 3 та від 3 грудня 1997 року № 12.



27 червня 2008 р. члени Ради суддів України зібралися на чергове засідання для обговорення та вирішення нагальних і поточних робочих питань.

З огляду на резонансні події, що відбуваються останнім часом у законодавчій та судовій сферах з приводу законопроекту «Про судоустрій і статус суддів України», першочерговою виявилася потреба Ради суддів звернутися до народних депутатів України з проханням врахувати позицію суддівського корпусу України при розгляді зазначеного законопроекту і не допустити його прийняття в другому читанні у запропонованій редакції.

Стурбованість суддівської спільноти й однаковість у негативній оцінці окремих положень законопроекту викликана тим, що проект містить низку колізійних, суперечливих та відверто неконституційних положень, які на практиці можуть призвести до суттєвих негативних наслідків: заго-

стрення і посилення існуючих руйнівних процесів у сфері правосуддя та знищення його засад, погіршення доступу до правосуддя, порушення прав і

лення законодавства, що регулює судовий устрій і статус суддів з метою створення таких умов, за яких суди функціонували б на засадах верховенства права і своєю діяльністю гарантували б право особи на справедливий суд. Але вони завжди наполягали на тому, що реформування судоустрою, судочинства і статусу суддів має бути обґрунтованим, системним і продуманим. Тому, як наголошували учасники засідання, намагання в авральному порядку прийняти законопроект, який містить ряд положень, що не узгоджуються з Конституцією України, міжнародними стандартами, рішеннями Конституційного Суду України, Концепцією вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду

Реформування судоустрою, судочинства і статусу суддів має бути обґрунтованим, системним і продуманим

свобод людини і громадянина, зниження незалежності суддів і самостійності судів тощо.

Усвідомлюючи необхідність здійснення судової реформи як значимої складової розбудови і розвитку української державності, судді України завжди підтримували ідею удоскона-

в Україні відповідно до європейських стандартів, рекомендаціями Венеціанської комісії, схваленими стосовно зазначених законопроектів у березні 2007 року, різко негативно сприйнято суддівським корпусом.

Заслухавши доповідь із цього питання голови Ради суддів України

Для довідки

27 грудня 2006 р.	У Верховній Раді України зареєстровані внесені Президентом України законопроекти про внесення змін до законів України «Про судоустрій України» і «Про статус суддів» (реєстр. № 2834, 2835)
2 квітня 2007 р.	Президент відкликав зазначені вище законопроекти
3 квітня 2007 р.	Народні депутати проголосували ці законопроекти в першому читанні (відповідно до Указу Президента від 2 квітня 2007 р. повноваження Парламенту достроково припинені)
17 червня 2008 р.	Президент України звернувся до Верховної Ради з листом (вих. № 1-1/1348), в якому порушив питання про невідкладне прийняття у другому читанні «прийнятих у першому читанні 3 квітня 2007 р. проектів», об'єднавши їх в один
18 червня 2008 р.	Комітет Верховної Ради України з питань правосуддя розглянув об'єднаний проект і прийняв рішення рекомендувати Верховній Раді України проект для прийняття в другому читанні
19 червня 2008 р.	Проект включено до порядку денного Верховної Ради України



П. Пилипчука, виступи Голови Верховного Суду України **В. Онопенка** та інших своїх колег, учасники засідання висловили відповідні пропозиції, що лягли в основу прийнятого Радою суддів звернення до народних депутатів України.

Далі заступник голови Ради суддів **О. Волков** поінформував присутніх стосовно виконання рішення Ради суддів України від 23 травня 2008 р. про роботу комісії щодо необхідності перегляду норм представництва делегатів чергового IX з'їзду суддів України. Так, за пропозицією рад суддів Запорізької, Донецької, Одеської областей та АРК робочою групою було розглянуто питання щодо норм представництва від загальних та спеціалізованих судів і запропоновано внести зміни в частині визначення норм представництва суддів загальних судів — 1 делегат від 19. Цю пропозицію підтримала Рада суддів України. Крім того, було вирішено змінити дату проведення з'їзду суддів України — захід проведеться 13—14 листопада цього

року.

Відповідно до порядку денного засідання про діяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з 2006 р. по 20 червня 2008 р. доповів голова комісії **І. Самсін**. Він наголосив, що кваліфікаційні комісії суддів, на які покладено виконання фундаментальних для судово-правової реформи завдань з формування та поновлення корпусу професійних суддів, підвищення їх фахового рівня, вирішення питань щодо відповідності їх займаним посадам і відповідальності за порушення професійних обов'язків, працюючи на громадських засадах, у цілому з поставленими перед ними завданнями в межах чинного правового поля успішно справляються, а також навіть статистичні показники роботи комісії протягом означеного періоду.

З виступу заступника голови Державної судової адміністрації України **В. Капустинського** члени Ради суддів довідалися про стан матеріально-технічного забезпечення діяльності судів

за I півріччя 2008 р.

Ректор Академії суддів України **І. Войтюк** доповіла про організаційне забезпечення відряджень за кордон суддів, що здійснюється академією. Ідеться про візити, що передбачають вивчення досвіду організації роботи судів інших держав, підготовки кадрів для судової системи та підвищення кваліфікації суддів тощо.

Крім того, члени Ради суддів України розглянули звернення ради суддів Одеської області про факти втручання у здійснення правосуддя окремими працівниками прокуратури, а також заслухали інформацію про стан забезпечення Дарницького районного суду м. Києва приміщенням, придатним для здійснення судочинства, і матеріально-технічного забезпечення судів Харківської області та прийняли відповідні рішення.

На засіданні Ради суддів України були також прийняті рішення про призначення на адміністративні посади в судах, звільнення з них, про заохочення

17 квітня 2008 р.

м. Київ

РІШЕННЯ № 52

Заслухавши інформацію голови Ради суддів України Пилипчука П.П. «Про скликання чергового IX з'їзду суддів України», відповідно до статей 112—115 Закону України «Про судову систему України», Рада суддів України **вирішила**:

1. Скликати черговий IX з'їзд суддів України 13 листопада 2008 р. в м. Києві у Міжнародному центрі культури і мистецтва профспілок України.

(Пункт 1 із змінами, внесеними рішенням Ради суддів України від 27 червня 2008 р. № 89).

2. На обговорення з'їзду винести такі питання:

1) Про стан здійснення судочинства в державі
(доповідач — Голова Верховного Суду України);

2) Звіт Ради суддів України про виконання рішень чергового VII та позачергового VIII з'їздів суддів України
(доповідач — голова Ради суддів України);

3) Звіт про роботу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

(доповідач — голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України);

4) Про стан фінансового, організаційного та матеріально-технічного забезпечення судів у 2008 р.

(доповідач — Голова Державної судової адміністрації України);

5) Обрання членів Ради суддів України;

6) Обрання членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

7) Призначення членів Вищої ради юстиції.

З'їзд провести у м. Києві 13—14 листопада 2008 р. Початок роботи з'їзду о 10 годині.

(Пункт 2 із змінами, внесеними рішенням Ради суддів України від 27 червня 2008 р. № 89)

РІШЕННЯ № 53

Заслухавши інформацію голови Ради суддів України Пилипчука П.П. «Про скликання чергового ІХ з'їзду суддів України», відповідно до ст. 112 Закону України «Про судоустрій України» Рада суддів України **вирішила**:

1. Відповідним радам суддів до 20 вересня 2008 р. скликати і провести конференції суддів загальних, господарських, адміністративних та військових судів, а Президії Верховного Суду України — збори суддів Верховного Суду України, на яких обрати делегатів чергового ІХ з'їзду суддів України відповідно до додатку за такою нормою представництва:

Конституційний Суд України — 3 делегати;

Верховний Суд України (1 делегат від 6 суддів) — 16 делегатів;

конференції суддів (1 делегат від 19 суддів) — 340 делегатів;

конференції суддів господарських судів (1 делегат від 12 суддів) — 93 делегати;

конференції суддів адміністративних судів (1 делегат від 12 суддів) — 94 делегати;

конференції суддів військових судів (1 делегат від 6 суддів) — 13 делегатів.

(Пункт 1 із змінами, внесеними рішенням Ради суддів України від 27 червня 2008 р. № 89).

2. Рекомендувати зборам суддів Верховного Суду України, Конституційного Суду України, конференціям вищих спеціалізованих судів, конференціям загальних судів, обрати делегатами чергового ІХ з'їзду суддів України суддів, які є членами Ради суддів України.

Додаток

до рішення Ради суддів України
від 17 квітня 2008 р. № 53

(із змінами, внесеними рішенням Ради суддів України від 27 червня 2008 р. № 89)

**КІЛЬКІСНИЙ СКЛАД
ДЕЛЕГАТИВ ЧЕРГОВОГО ІХ З'ЇЗДУ СУДДІВ УКРАЇНИ**

№ з/п	Найменування суду/регіону	Штатна чисельність суддів	Кількість делегатів
	Конституційний Суд України	18	3
	Верховний Суд України	95	16
	Вищий господарський суд України та господарські суди	95/347/677	93
	Вищий адміністративний суд України та адміністративні суди	97/352/672	94
1	Автономна Республіка Крим	308	16
2	Вінницька	231	12
3	Волинська	136	7
4	Дніпропетровська	440	23
5	Донецька	613	32
6	Житомирська	197	10
7	Закарпатська	128	7
8	Запорізька	277	14
9	Івано-Франківська	151	8
10	м. Київ	386	21
11	Київська	267	14
12	Кіровоградська	192	10
13	Луганська	346	18
14	Львівська	251	13
15	Миколаївська	206	11
16	Одеська	348	18
17	Полтавська	235	12
18	Рівненська	138	7
19	м. Севастополь	62	4

20	Сумська	176	9
21	Тернопільська	138	7
22	Харківська	383	21
23	Херсонська	185	10
24	Хмельницька	178	9
25	Черкаська	192	10
26	Чернівецька	109	6
27	Чернігівська	187	10
		6 460	340
	Військові суди	54/23	13
	Всього делегатів	8 890	559

27 червня 2008 р.

м. Київ

РІШЕННЯ № 88

Заслухавши інформацію голови Ради суддів України Пилипчука П.П. про проект Закону України «Про судоустрій і статус суддів» відповідно до ч. 5 ст. 116 Закону України «Про судоустрій України», Рада суддів України **вирішила**:

1. Інформацію узяти до відома.
2. Взяти до уваги, що Головою Верховного Суду України Онопенком В.В. і зборами суддів Верховного Суду України на-

правлені Президенту України звернення з проханням не допустити прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

3. Затвердити звернення Ради суддів України до народних депутатів України «Про проект Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

27 червня 2008 р.

м. Київ

РІШЕННЯ № 90 Про призначення заступника голови Київського апеляційного адміністративного суду

Розглянувши подання Голови Верховного Суду України та Голови Вищого адміністративного суду України про призначення судді на посаду заступника голови Київського апеляційного адміністративного суду, враховуючи Рішення Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007, керуючись ст. 6, ч. 2 ст. 19, ч. 2 ст. 130 Конституції України, ч. 1 ст. 14, ст. 17, ч. 5 ст. 20 (у частині, конституційність якої не поставлена під сумнів Конституційним Судом України), п. 10 ч.

1 ст. 28, п. 6 ч. 1 ст. 50, статтями 102, 103, 116 Закону України «Про судоустрій України» та відповідно до рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 р. № 50, Рада суддів України **вирішила**:

- Призначити строком на п'ять років:
заступником голови Київського апеляційного адміністративного суду **МЕЖЕВИЧА Михайла Володимировича**.

27 червня 2008 р.

м. Київ

РІШЕННЯ № 91 Про призначення заступників голів апеляційних судів

Розглянувши подання Голови Верховного Суду України про призначення суддів на посади заступників голів апеляційних судів, враховуючи Рішення Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007, керуючись ст. 6, ч. 2 ст. 19, ч. 2 ст. 130 Конституції України, ч. 1 ст. 14, ст. 17, ч. 5 ст. 20 (у частині, конституційність якої не поставлена під сумнів Конституційним Судом України), п. 10 ч. 1 ст. 28, п. 6 ч. 1 ст. 50, статтями 102, 103, 116 Закону України «Про

судоустрій України» та відповідно до рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 р. № 50, Рада суддів України **вирішила**:

- Призначити строком на п'ять років:
першим заступником голови Апеляційного суду Вінницької області **ЖДАНКІНА Володимира Васильовича**;
заступником голови Апеляційного суду м. Києва **ПРИНДЮК Марію Василівну**.

27 червня 2008 р.

м. Київ

РІШЕННЯ № 92

Про призначення голови Військового апеляційного суду Військово-Морських Сил України

Розглянувши подання Голови Верховного Суду України про призначення судді на посаду голови Військового апеляційного суду Військово-Морських Сил України, враховуючи Рішення Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007, керуючись ст. 6, ч. 2 ст. 19, ч. 2 ст. 130 Конституції України, ч. 1 ст. 14, ст. 17, ч. 5 ст. 20 (у частині, конституційність якої не поставлена під сумнів Конституційним Судом

України), п. 10 ч. 1 ст. 28, п. 6 ч. 1 ст. 50, статтями 102, 103, 116 Закону України «Про судоустрій України» та відповідно до рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 р. № 50, Рада суддів України **вирішила**:

Призначити строком на п'ять років:
 головою Військового апеляційного суду Військово-Морських Сил України **ОМЕЛЬЧЕНКА Анатолія Федоровича**.

27 червня 2008 р.

м. Київ

РІШЕННЯ № 93

Про призначення заступника голови Донецького окружного адміністративного суду

Розглянувши подання Голови Верховного Суду України та Голови Вищого адміністративного суду України про призначення судді на посаду заступника голови Донецького окружного адміністративного суду, враховуючи Рішення Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007, керуючись ст. 6, ч. 2 ст. 19, ч. 2 ст. 130 Конституції України, ч. 1 ст. 14, ст. 17, ч. 5 ст. 20 (у частині, конституційність якої не поставлена під сумнів Конституційним Судом України), п. 10 ч. 1

ст. 28, п. 6 ч. 1 ст. 50, статтями 102, 103, 116 Закону України «Про судоустрій України» та відповідно до рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 р. № 50, Рада суддів України **вирішила**:

Призначити строком на п'ять років:
 заступником голови Донецького окружного адміністративного суду **НАУМОВУ Катерину Геннадіївну**.

27 червня 2008 р.

м. Київ

РІШЕННЯ № 94

Про призначення голів військових місцевих судів

Розглянувши подання Голови Верховного Суду України про призначення суддів на посади голів військових місцевих судів, враховуючи Рішення Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007, керуючись ст. 6, ч. 2 ст. 19, ч. 2 ст. 130 Конституції України, ч. 1 ст. 14, ст. 17, ч. 5 ст. 20 (у частині, конституційність якої не поставлена під сумнів Конституційним Судом України), п. 10 ч. 1 ст. 28, п. 6 ч. 1 ст. 50, статтями 102, 103, 116 Закону України «Про

судоустрій України» та відповідно до рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 р. № 50, Рада суддів України **вирішила**:

Призначити строком на п'ять років:
 головою Військового місцевого суду Житомирського гарнізону **ЖИЗНЕВСЬКОГО Юрія Васильовича**;
 головою Військового місцевого суду Миколаївського гарнізону **МІНЯЙЛА Миколу Павловича**.

27 червня 2008 р.

м. Київ

РІШЕННЯ № 95

Про призначення голів та заступників голів місцевих загальних судів

Розглянувши подання Голови Верховного Суду України про призначення суддів на посади голів та заступників голів місцевих загальних судів, враховуючи Рішення Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007, керуючись ст. 6, ч. 2 ст. 19, ч. 2 ст. 130 Конституції України, ч. 1 ст. 14, ст. 17, ч. 5 ст. 20 (у частині, конституційність якої

не поставлена під сумнів Конституційним Судом України), п. 10 ч. 1 ст. 28, п. 6 ч. 1 ст. 50, статтями 102, 103, 116 Закону України «Про судоустрій України» та відповідно до рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 р. № 50, Рада суддів України **вирішила**:

Призначити строком на п'ять років:

головою Алуштинського міського суду Автономної Республіки Крим **СКІСОВА Євгена Михайловича**;
 головою Армянського міського суду Автономної Республіки Крим **ШЕСТАКОВСЬКУ Людмилу Петрівну**;
 заступником голови Бахчисарайського районного суду Автономної Республіки Крим **ЯНІНА Ігоря Альбертовича**;
 головою Кіровського районного суду Автономної Республіки Крим **БЕРДІЄВУ Барно Алимівну**;
 головою Красногвардійського районного суду Автономної Республіки Крим **ШУКАЛЬСЬКОГО Валентина Володимировича**;
 заступником голови Нижньогірського районного суду Автономної Республіки Крим **ЧЕРНЕЦЬКУ Валерію Валеріївну**;
 головою Первомайського районного суду Автономної Республіки Крим **ЗАБАРУ Галину Яківну**;
 головою Залізничного районного суду м. Сімферополя Автономної Республіки Крим **АФЕНДІКОВА Сергія Миколайовича**;
 головою Оратівського районного суду Вінницької області **КРУГЛИКА Вадима Васильовича**;
 заступником голови Луцького міськрайонного суду Волинської області **ІЩУК Ларису Петрівну**;
 заступником голови Рожищенського районного суду Волинської області **СІЛЧА Івана Івановича**;
 заступником голови Турійського районного суду Волинської області **ВОРОБЕЙ Ірину Василівну**;
 заступником голови Димитровського міського суду Донецької області **РЕДЬКО Жанну Євгенівну**;
 заступником голови Приморського районного суду м. Маріуполя Донецької області **ПАНТЕЛЄЄВА Дмитра Геннадійовича**;
 головою Ворошиловського районного суду м. Донецька **КОНОВАЛОВА Віктора Васильовича**;
 головою Андрушівського районного суду Житомирської області **КАРПОВЦЯ Віталія Володимировича**;
 головою Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області **ГИЧКА Миколу Григоровича**;
 заступником голови Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області **КУЗЬМЕНКА Віктора Володимировича**;
 головою Попільнянського районного суду Житомирської області **ГОРОДИСЬКОГО Сергія Степановича**;

заступником голови Черняхівського районного суду Житомирської області **МОНІЧА Богдана Сильвестровича**;
 заступником голови Виноградівського районного суду Закарпатської області **РІШКО Ганну Іванівну**;
 головою Запорізького районного суду Запорізької області **ГАЛЯНЧУКА Миколу Івановича**;
 головою Києво-Святошинського районного суду Київської області **ЛИСЕНКА Володимира Васильовича**;
 заступником голови Гайворонського районного суду Кіровоградської області **КОВАЛЬЧУКА Сергія Якимовича**;
 заступником голови Онуфріївського районного суду Кіровоградської області **БОНДАРЕНКА Григорія Кузьмича**;
 головою Краснолуцького міського суду Луганської області **САМОЙЛЕНКА Євгена Юрійовича**;
 заступником голови Свердловського міського суду Луганської області **ПИСАНЦЯ Віталія Анатолійовича**;
 головою Кам'янобрідського районного суду м. Луганська **ВИШНЯКА Максима Володимировича**;
 головою Корабельного районного суду м. Миколаєва **БАТЧЕНКА Вячеслава Григоровича**;
 заступником голови Великобагачанського районного суду Полтавської області **ЛИСЕНКО Наталію Василівну**;
 заступником голови Козельщинського районного суду Полтавської області **НАУМЕНКО Ніну Дмитрівну**;
 головою Котелевського районного суду Полтавської області **ЯКИМЕНКО Тетяну Олександрівну**;
 заступником голови Машівського районного суду Полтавської області **РЯДНИНУ Василя Миколайовича**;
 заступником голови Новосанжарського районного суду Полтавської області **ІВКА Володимира Миколайовича**;
 головою Гадяцького районного суду Полтавської області **ЗАВОРУ Івана Миколайовича**;
 заступником голови Оржицького районного суду Полтавської області **МАЛІЧЕНКА Василя Володимировича**;
 заступником голови Ленінського районного суду м. Севастополя **КАЗАКОВА Валентина Вячеславовича**;
 заступником голови Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області **ГРИЦАКА Романа Михайловича**;
 головою Зачепилівського районного суду Харківської області **БОЙКА Григорія Васильовича**.

27 червня 2008 р.

м. Київ

Р І Ш Е Н Н Я № 96

Про призначення голови Ленінського районного суду м. Кіровограда

Розглянувши подання Голови Верховного Суду України про призначення судді на посаду голови Ленінського районного суду м. Кіровограда, враховуючи Рішення Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007, керуючись ст. 6, ч. 2 ст. 19, ч. 2 ст. 130 Конституції України, ч. 1 ст. 14, ст. 17, ч. 5 ст. 20 (у частині, конституційність якої не поставлена під сумнів Конституційним Судом України),

п. 10 ч. 1 ст. 28, п. 6 ч. 1 ст. 50, статтями 102, 103, 116 Закону України «Про судоустрій України» та відповідно до рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 р. № 50, Рада суддів України **в и р і ш и л а**:

Призначити строком на п'ять років:
 головою Ленінського районного суду м. Кіровограда **КОРЕНЬКА Володимира Клавдійовича**.

Рішення у цивільних справах

Рішення суду про відмову в задоволенні позову про усунення перешкод у здійсненні права власності шляхом зобов'язання виконати роботи з розблокування дверей виходу на сходову клітину «чорного» ходу та про повернення права користування частиною сходової клітини визнано правильним, оскільки допоміжні приміщення (підвали, горища, сходи тощо) стають об'єктами права власності співвласників багатоквартирних будинків одночасно з приватизацією громадянами квартир, що засвідчується свідоцтвом про право власності на квартиру, а в розглянутій справі встановлено, що дозвіл на переобладнання горища будинку та демонтаж перекриття між поверхами надавався рішеннями районної ради народних депутатів до виникнення у позивачів права власності на квартири

*Ухвала колегії суддів Судової палати
у цивільних справах Верховного Суду України
від 4 жовтня 2007 р.
(в и т я г)*

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, розглянувши в судовому засіданні цивільну справу за скаргою М. про перегляд у зв'язку з винятковими обставинами ухвали Верховного Суду України від 1 листопада 2006 р., ухвали Апеляційного суду м. Києва від 1 червня 2004 р. та рішення Печерського районного суду м. Києва від 29 січня 2004 р. у справі за позовом М., Г., Д. до дочірнього підприємства з іноземними інвестиціями «Барквуд» (далі — ДП «Барквуд»), Печерської районної у м. Києві державної адміністрації, комунального підприємства житлового господарства Печерського району м. Києва «Печерськжитло», третя особа — комунальне підприємство «Київське міське бюро технічної інвентаризації та реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна», про усунення перешкод у здійсненні права власності шляхом зобов'язання виконати роботи з розблокування дверей виходу з квартири на сходову клітину «чорного» ходу та про повернення права користування частиною сходової клітини, встановила таке.

У серпні 2003 р. М., Г. і Д. звернулися до суду із зазначеним позовом, мотивуючи вимоги тим, що вони є власниками квартири у будинку в м. Києві та співвласниками допоміжних приміщень і технічного обладнання в будинку відповідно до ч. 2 ст. 10 Закону від 19 червня 1992 р. № 2482-ХІІ «Про при-

ватизацію державного житлового фонду» (далі — Закон). Зазначали, що будинок має дві сходові клітини: парадну та «чорну»; належна їм квартира розташована на шостому поверсі та до листопада 2001 р. мала два виходи. У 2001 р. відповідач — ДП «Барквуд» — заблокував їхні двері виходу на сходову клітину «чорного» ходу після будівництва мансарди в будинку, а згодом на місці сходової клітини «чорного» ходу побудував інше жиле приміщення.

Посилаючись на те, що порушено їхнє право як власників квартири та право користування жилим приміщенням, просили зобов'язати відповідачів виконати обсяг робіт з розблокування дверей виходу з квартири на сходову клітину «чорного» ходу, повернути в попередній стан сходову клітину «чорного» ходу і поновити їхнє право користування цією сходовою клітиною.

Печерський районний суд м. Києва рішенням від 29 січня 2004 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 1 червня 2004 р., у позові М., Г. і Д. відмовив.

Верховний Суд України ухвалою від 1 листопада 2006 р. касаційну скаргу М., Г. і Д. відхилив, рішення Печерського районного суду м. Києва від 29 січня 2004 р. та ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 1 червня 2004 р. залишив без змін.

Не погоджуючись із зазначеними судовими рішеннями, М. звернулася до Верховного Суду України зі скаргою, в якій просила скасувати рішення Печерського районного суду м. Києва від 29 січня 2004 р., ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 1 червня 2004 р. та ухвалу Верховного Суду України від 1 листопада 2006 р. й ухвалити нове рішення у зв'язку з винятковими обставинами, посилаючись на неоднакове застосування судами касаційної та апеляційної інстанцій одних і тих самих положень законів.

Скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 354 ЦПК підставою оскарження у зв'язку з винятковими обставинами судових рішень у цивільних справах після їх перегляду в касаційному порядку є неоднакове застосування судом касаційної інстанції одного і того самого положення закону.

Установлено, що Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України у справах Ш. (ухвала Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 12 травня 2005 р., справа № 6-4869кс04), С. (ухвала Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 23 грудня 2004 р., справа № 13680кс03) та інших при застосу-

ванні ст. 1, ч. 2 ст. 10 Закону зробила висновок про те, що власники квартир багатоквартирних будинків є співвласниками допоміжних приміщень будинку, технічного обладнання та елементів зовнішнього благоустрою і їх право власності підлягає судовому захисту.

Підставою перегляду судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами М. зазначила неоднакове застосування судом касаційної інстанції ч. 2 ст. 10 Закону, Прикінцевих та перехідних положень ЦПК і КАС щодо визначення підсудності справ, посиляючись на те, що при вирішенні справи за її позовом суди дійшли протилежного висновку.

Наведені у скарзі М. доводи є необґрунтованими.

Виходячи зі змісту п. 2 ст. 10 Закону та п. 4.2 Рішення Конституційного Суду України від 2 березня 2004 р. № 4-рп/2004 допоміжні приміщення (підвали, горища, сходи тощо) стають об'єктами права власності співвласників багатоквартирних будинків одночасно з приватизацією громадянами квартир, що засвідчується свідоцтвом про право власності на квартиру. З таких позицій виходили суди як у наведених справах, так і в справі М.

Так, суди встановили, що позивачам М., Г., Д. відповідно до свідоцтва про право власності на житло від 28 грудня 1999 р. належить на праві власності зазначена квартира.

Рішення про переобладнання горища вказаного будинку в мансардні поверхи, у процесі якого передбачався демонтаж перекриття між четвертим і п'ятим, п'ятим і шостим та шостим і сьомим поверхами по «чорному» ходу будинку, прийнято на підставі розпорядження Київської міської державної адміністрації від 17 лютого 1997 р. № 2048, рішень Старокиївської районної ради народних депутатів м. Києва: від 11 вересня 1997 р. № 162, від 25 грудня 1997 р. № 185, від 4 лютого 1998 р. № 192, від 27 квітня 1999 р. № 116, від 27 грудня 1999 р. № 152, тобто до виникнення у позивачів права власності на квартиру в цьому будинку. Зазначені рішення місцевих органів влади в установленому законом порядку не визнані недійсними.

Крім того, суди встановили, що призначенням сходів «чорного» ходу для восьми з тридцяти п'яти квартир було лише забезпечення виходу до ліфтових механізмів будинку.

У результаті реконструкції будинку за умовами інвестиційного контракту від 17 серпня 2000 р. № 202, укладеного на підставі розпоряджень Київської міської державної адміністрації від 17 грудня 1997 р. № 2048 та від 7 липня 2000 р. № 1088, крім інших опоряджувальних робіт з поліпшення стану будинку, здійснено заміну ліфтів та ремонт парадного ходу будинку із заміною сходів, у зв'язку з чим

Поправка

У № 5 «Вісника Верховного Суду України» за 2008 р. на с. 27 у колонці другій в абзаці третьому знизу з технічних причин було допущено помилку. Замість «водія К.О.» слід читати «водія К.М.».

«чорний» хід як вихід з квартир до приміщень ліфтових механізмів втратив своє призначення.

Роботи з реконструкції «чорного» ходу проведено також з метою укріплення монолітного поясу будинку.

Зазначену реконструкцію завершено 24 квітня 2002 р., об'єкт реконструкції прийнято в експлуатацію, а новостворені квартири, до складу яких увійшла й площа сходових клітин «чорного» ходу, передано у власність інших осіб.

Крім того, як встановлено судами, у процесі здійснення реконструкції будинку між інвестором та позивачами 22 лютого 2001 р. укладено угоду, зміст якої фактично свідчить про їх згоду на проведення робіт з реконструкції будинку, та визначено розмір компенсації позивачам у зв'язку з проведенням цих робіт.

Згідно із цією угодою інвестором здійснений ремонт квартири М. із заміною віконних і балконних блоків, дубового паркету в кімнатах і лінолеуму в коридорі та кухні й відшкодована моральна шкода, завдана внаслідок проведення будівельних робіт, а позивачами 16 квітня 2002 р. видана розписка про отримання грошових коштів і відсутність у них претензій до інвестора.

За таких обставин суди дійшли обґрунтованого висновку про відсутність порушення прав позивачів як власників зазначеної квартири та підстав для задоволення позову про зобов'язання відповідача виконати роботи з розблокування виходу з квартири на сходи «чорного» ходу з поновленням попереднього стану сходової клітини.

Наведені у скарзі доводи М. про порушення правил підсудності безпідставні, оскільки цей спір є не адміністративним спором, а спором про право, що виникло із цивільних правовідносин.

Відповідно до ч. 4 ст. 357, п. 1 ч. 1 ст. 358 ЦПК, розглядаючи справу в порядку провадження у зв'язку з винятковими обставинами, Верховний Суд України має право постановити ухвалу про відхилення скарги і залишення рішення, ухвали без змін, якщо визнає, що судові рішення ухвалено з додержанням норм матеріального та процесуального права.

З огляду на наведене підстав для скасування ухвали Верховного Суду України, якою залишено без змін ухвалу апеляційного суду та рішення суду першої інстанції, не вбачається.

Керуючись ст. 358 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України скаргу М. відхилила: ухвали Верховного Суду України від 1 листопада 2006 р. та Апеляційного суду м. Києва від 1 червня 2004 р. й рішення Печерського районного суду м. Києва від 29 січня 2004 р. залишила без змін.

Рішення в адміністративних справах

Саме по собі створення об'єктів природно-заповідного фонду не свідчить про зменшення земель населених пунктів чи земель запасу, а є віднесенням земель до категорій відповідно до їх цільового призначення

ПОСТАНОВА Іменем України

13 листопада 2007 р. колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, розглянувши за винятковими обставинами у відкритому судовому засіданні за скаргою Дунайського біосферного заповідника Національної академії наук України (далі — Дунайський біосферний заповідник) справу за позовом Вилківської міської ради до Кілійської районної ради, треті особи: Дунайський біосферний заповідник, Кілійський районний відділ земельних ресурсів — про визнання недійсними розпорядження, рішення, державного акта на право постійного користування землею та про повернення земельної ділянки до земель запасу Вилківської міської ради, **в с т а н о в и л а :**

Вилківська міська рада звернулася з позовом про визнання недійсними: розпорядження Кілійської районної ради від 17 березня 1999 р. № 6/25 «Про затвердження акта інвентаризації земель» (далі — розпорядження Кілійської районної ради № 6/25); рішення Кілійської районної ради від 19 березня 1999 р. у № 61-XXIII-V «Про затвердження розпоряджень районної ради, прийнятих у міжсесійний період» (далі — рішення Кілійської районної ради № 61-XXIII-V); Державного акта на право постійного користування землею від 24 лютого 2000 р. П-ОД № 001676, виданого Дунайському біосферному заповіднику. Позивач також просить повернути землі під протоками і внутрішніми водоймами загальною площею 2 тис. 541,06 гектара до земель запасу Вилківської міської ради. Свої вимоги позивач обґрунтував тим, що відповідач прийняв оспорювані акти ненормативного характеру з перевищенням своїх повноважень та порушенням відповідної процедури, внаслідок чого було безпідставно змінено розмір земельної ділянки, переданої у користування заповіднику Указом Президента України від 10 серпня 1998 р. № 861/98 «Про створення Дунайського біосферного заповідника» (далі — Указ Президента України № 861/98), та порушено повсякденний спосіб життя мешканців Придунав'я, зокрема позбавлено або обмежено їх традиційне природокористування у цій місцевості.

Господарський суд Одеської області рішенням від 24 листопада 2003 р., залишеним без змін поста-

новами Одеського апеляційного господарського суду від 12 лютого 2004 р. та Вищого господарського суду України від 6 жовтня 2004 р., позовні вимоги задовольнив частково — визнав недійсними розпорядження Кілійської районної ради № 6/25, рішення Кілійської районної ради № 61-XXIII-V у частині затвердження розпорядження Кілійської районної ради № 6/25 та державний акт на право постійного користування землею, виданий Дунайському біосферному заповіднику; в решті позовних вимог провадження у справі припинив.

Задовольняючи заявлені позовні вимоги, суди виходили з того, що Рада Міністрів УРСР постановою від 23 квітня 1981 р. № 203 «Про організацію державного заповідника «Дунайські плавні» передала цьому заповіднику землі і морську акваторію Чорноморського державного заповідника «Дунайські плавні» Ізмаїльського лігоспазгу Міністерства лісового господарства УРСР площею 9 тис. 251 гектар і 5 тис. 600 гектарів акваторії Чорного моря. Державним актом серії Б № 056809 від 1987 р., виданим виконавчим комітетом Кілійської районної ради, за державним заповідником «Дунайські плавні» закріплено у безстрокове і безоплатне користування 9 тис. 251 гектар землі в межах згідно з планом землекористування.

Указом Президента України № 861/98 у Кілійському районі Одеської області на базі природного заповідника «Дунайські плавні» було створено Дунайський біосферний заповідник, площа якого встановлена в розмірі 46 402,9 гектара з протоками і внутрішніми водоймами та двокілометровою смугою в акваторії Чорного моря, у тому числі 22 тис. 662 гектари, надані йому в постійне користування як заповідна зона, та 23 тис. 740,9 гектара, включені до його складу без вилучення у землекористувачів (додатки 1, 2). При цьому згідно з додатком 1 до Указу Президента України № 861/98 Дунайському біосферному заповіднику надано в постійне користування землі природного заповідника «Дунайські плавні» площею 14 тис. 851 гектар, включаючи акваторію Чорного моря площею 5 тис. 600 гектарів.

Комісією, створеною за вказівкою Держкомзему України від 18 березня 1998 р. № 13, було проведено інвентаризацію земель, які знаходяться у користуванні Дунайського біосферного заповідника, та виявлено їх надлишки. Згідно із земельно-обліковими даними загальна площа заповідника становить 9 тис. 251 гектар, а фактично він займав площу на 2 тис. 541,06 гектара більше. У зв'язку із цим комісія рекомендувала Кілійській районній раді залишити в постійному користуванні Дунайського біосферного заповідника земельну ділянку площею 11 тис. 792,06 гектара.

* Публікується повний текст судових рішень із незначною редакційною правкою.

17 березня 1999 р. розпорядженням № 6/25, підписаним головою Кілійської районної ради, затверджено акт інвентаризації та вирішено видати Дунайському біосферному заповіднику державний акт на право постійного користування землею загальною площею 11 тис. 792,06 гектара, у тому числі під островами — 9 тис. 251 гектар, під протоками та внутрішніми водоймами — 2 тис. 541,06 гектара.

Рішенням Кілійської районної ради № 61-XXIII-V вказане вище розпорядження було затверджено. 24 лютого 2000 р. Кілійською районною радою Дунайському біосферному заповіднику видано Державний акт П-ОД № 001676.

Посилаючись на ці обставини, суди вважали, що зазначеним рішенням фактично зменшено територію Вилківської міської ради внаслідок передачі частини земель запасу Дунайському біосферному заповіднику.

У скарзі про перегляд ухвалених у справі рішень за винятковими обставинами Дунайський біосферний заповідник посилається на наявність підстави, встановленої п. 1 ч. 1 ст. 237 КАС, та просить скасувати ці рішення.

Заслухавши представників скаржника та позивача, перевіrivши за матеріалами справи наведені у скарзі та запереченнях доводи, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України вважає підтвердженим неоднакове застосування судом касаційної інстанції положень Земельного кодексу України (далі — ЗК), які визначають склад земель України, віднесення їх до категорій і переведення з однієї категорії до іншої.

Вирішуючи питання про усунення розбіжностей у застосуванні цих норм права, Верховний Суд України виходить із нижченаведеного.

Відповідно до ст. 2 ЗК, який був чинним на час виникнення спірних правовідносин, землі України за цільовим призначенням поділялися на:

- 1) землі сільськогосподарського призначення;
- 2) землі населених пунктів (міст, селищ міського типу і сільських населених пунктів);
- 3) землі промисловості, транспорту, зв'язку, оборони та іншого призначення;
- 4) землі природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення;
- 5) землі лісового фонду;
- 6) землі водного фонду;
- 7) землі запасу.

До земель міста згідно зі ст. 63 ЗК належать усі землі в межах міста.

Землі міста перебувають у віданні міської Ради народних депутатів.

Використання земель міста здійснюється відповідно до проектів планування та забудови міста і планів земельно-господарського устрою.

До земель природоохоронного призначення належать землі заповідників, національних, зоологічних і дендрологічних парків, парків—пам'яток садово-паркового мистецтва, ботанічних садів, заказників (за винятком мисливських), заповідних урочищ, пам'яток природи.

Відповідно до ЗК землями запасу визнаються всі землі, не передані у власність або не надані у постійне користування. Вони перебувають у віданні сільських, селищних районних, міських, в адміністративному підпорядкуванні яких є район, Рад народних депутатів і призначаються для передачі у власність або надання у користування, у тому числі в оренду, переважно для сільськогосподарських потреб.

Аналіз наведених положень ЗК дає підстави вважати, що кожна самостійна категорія земель на той час могла входити до складу іншої та мати подвійний правовий режим і різноплановий характер їх використання. Земельні ділянки із земель населених пунктів у межах основного цільового призначення могли використовуватись як шляхи сполучення, для створення парків, лісопарків і бути землями запасу.

Характерною ознакою земель населених пунктів є їх місцезнаходження — в межах такого пункту.

Межа міста відповідно до ст. 63 ЗК — це зовнішня межа земель міста, що відокремлює їх від земель іншого призначення і визначається проектом планування та забудови міста або техніко-економічним обґрунтуванням розвитку міста.

Межа міста встановлюється і змінюється в порядку, що визначається Верховною Радою України.

Визнавши, що рішенням районної ради фактично зменшено територію Вилківської міської ради внаслідок передачі частини земель запасу Дунайському біосферному заповіднику, суди не з'ясували, чи входять спірні території до складу земель міста.

Задовольняючи позовні вимоги, суди виходили також із того, що Кілійська районна рада прийняла спірні розпорядження і рішення та видала державний акт на право постійного користування землею без дотримання порядку, визначеного статтями 51—54 Закону від 16 червня 1992 р. № 2456-ХІІ «Про природно-заповідний фонд України».

Згідно із проведеним судами аналізом Указу Президента України № 861/98 він не містить розпоряджень про надання Кілійській районній раді повноважень приймати рішення щодо земель, зайнятих Дунайським біосферним заповідником, та вилучати землі у територіальній громаді міста Вилкове.

На думку суду першої інстанції, з якою погодилися суди апеляційної та касаційної інстанцій, Державним актом П-ОД № 001676, виданим на підставі

розпорядження Кілійської районної ради № 6/25, затвердженого рішенням Кілійської районної ради № 61-XXIII-V, із земельної території Вилківської міської громади вилучено землі запасу площею 1 тис. 315,08 гектара. Однак цей висновок зроблено без урахування того, що саме по собі створення об'єктів природно-заповідного фонду не свідчить про зменшення земель населених пунктів чи земель запасу, а є віднесенням земель до категорій відповідно до їх цільового призначення.

Переведення земель з однієї категорії до іншої здійснюється у разі зміни цільового призначення цих земель.

Віднесення земель до відповідних категорій і переведення їх з однієї категорії до іншої провадиться органами, які приймають рішення про передачу цих земель у власність або надання їх у користування, а в інших випадках – органами, які затверджують проекти землеустрою і приймають рішення про створення об'єктів природоохоронного, оздоровчого, історико-культурного та іншого призначення.

У статтях 51–54 Закону «Про природно-заповідний фонд України» визначено порядок створення й оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Зокрема, рішення про створення природних заповідників, національних природних парків, а також щодо інших територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення приймаються Президентом України. Ці норми не регулюють діяльність місцевих рад, якщо йдеться про створення об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.

Дунайський біосферний заповідник створений Указом Президента України, а не рішенням Кілійської районної ради.

Відповідно до ч. 2 ст. 243 КАС, якщо Верховний Суд України встановить, що оскаржене судові рішення є незаконним, він скасовує його повністю або частково і направляє справу на новий розгляд до суду першої, апеляційної чи касаційної інстанції залежно від того, суд якої інстанції першим допустив порушення норми матеріального чи процесуального права, яке призвело до неправильного вирішення справи. Оскільки встановлення обставин, що є істотними для вирішення спору в цій справі, належить до компетенції суду першої інстанції, ухвалені у справі рішення підлягають скасуванню, а справа — направленню на новий розгляд до місцевого адміністративно-суду.

Керуючись статтями 241–243 КАС, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України **постановила**:

Скаргу Дунайського біосферного заповідника Національної академії наук України задовольнити.

Рішення Господарського суду Одеської області від 24 листопада 2003 р., постанову Одеського апеляційного господарського суду від 12 лютого 2004 р., постанову Вищого господарського суду України від 6 жовтня 2004 р. скасувати.

Справу направити на новий розгляд до суду першої інстанції.

Постанова є остаточною і не може бути оскаржена, крім випадку, передбаченого п. 2 ч. 1 ст. 237 КАС.

Рішення у господарських справах

Відповідно до ст. 625 ЦК України боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3 % річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом

Постанова Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 15 січня 2008 р. (в и т я г)

У грудні 2006 р. товариство з обмеженою відповідальністю «Главстрой» (далі — ТОВ «Главстрой») звернулось у Господарський суд Одеської області із позовом до товариства з обмеженою відповідаль-

ністю «Наталка-Сіті» (далі — ТОВ «Наталка-Сіті») про стягнення 3 млн 201 тис. 900 грн заборгованості за виконані будівельні роботи за договором генерального підяду на будівництво приміщення торговельного центру від 24 лютого 2005 р. № 14 (далі — договір № 14) та додатковими угодами до нього, а також 52 тис. 897 грн річних за прострочення оплати виконаних будівельних робіт, 25 тис. 618 грн судових витрат і 162 тис. 740 грн витрат за послуги адвоката.

У процесі розгляду справи ТОВ «Главстрой» збільшило розмір позовних вимог у частині стягнення річних у сумі 53 тис. 687 грн, а також заявило додатково позовні вимоги про стягнення 589 тис. 150 грн неустойки (пені) за прострочення виконання грошових зобов'язань.

До прийняття рішення зі спору ТОВ «Наталка-Сіті» подало зустрічний позов про розірвання договору № 14 та стягнення з ТОВ «Главстрой» зайво

сплачених коштів у сумі 2 млн 726 тис. 456 грн, посилаючись при цьому на невиконання зазначеним товариством робіт за вказаним договором у повному обсязі.

Господарський суд Одеської області рішенням від 11 червня 2007 р. первісний позов задовольнив частково: постановив стягнути з ТОВ «Наталка-Сіті» 3 млн 201 тис. 900 грн основного боргу, 53 тис. 687 грн річних, 589 тис. 150 грн неустойки та судові витрати. В іншій частині первісний позов залишено без задоволення. У задоволенні зустрічного позову відмовлено.

Одеський апеляційний господарський суд постановою від 17 липня 2007 р. зазначене рішення Господарського суду Одеської області скасував у частині стягнення 589 тис. 150 грн неустойки. В іншій частині це рішення залишено без змін.

Судові рішення обґрунтовані доведеністю вимог позивача за первісним позовом щодо невиконання відповідачем зобов'язань щодо розрахунків за виконані підрядні роботи за договором № 14, а також відсутністю підстав для розірвання вказаного договору та стягнення коштів за зустрічним позовом.

Вищий господарський суд України постановою від 30 жовтня 2007 р. названі постанову Одеського апеляційного господарського суду та рішення Господарського суду Одеської області скасував, а справу передав на новий розгляд до господарського суду першої інстанції.

13 грудня 2007 р. Верховний Суд України порушив провадження за касаційною скаргою ТОВ «Главстрой» про скасування названої постанови Вищого господарського суду України. На обґрунтування скарги зроблено посилання на неправильне застосування норм матеріального та процесуального права.

Відповідно до ст. 4 ГПК рішення з господарського спору повинно прийматись у відповідності з нормами матеріального і процесуального права та фактичними обставинами справи, з достовірністю встановленими господарським судом.

Скасовуючи рішення господарського суду першої інстанції і постанову суду апеляційної інстанції та направляючи справу на новий розгляд, Вищий господарський суд України дійшов висновку, що суди неповно дослідили фактичні обставини та матеріали справи, а судові рішення постановлені з порушенням норм матеріального і процесуального права.

Проте з таким висновком погодитися не можна.

Суди першої та апеляційної інстанцій встановили, що 24 лютого 2005 р. ТОВ «Наталка-Сіті» і ТОВ «Главстрой» уклали договір № 14.

Згідно з п. 2.1 цього договору ТОВ «Главстрой» прийняло на себе зобов'язання власними та за-

лученими силами і матеріально-технічними засобами виконати роботи з проектування та будівництва приміщення двоповерхового торговельного центру, розташованого у м. Одесі, відповідно до погодженого ТОВ «Наталка-Сіті» проекту і діючих в Україні будівельних норм та правил, а ТОВ «Наталка-Сіті», у свою чергу, зобов'язалося забезпечити своєчасне фінансування будівельних робіт, прийняти й оплатити виконані роботи.

Вирішуючи господарський спір, суди першої та апеляційної інстанцій дали належну оцінку залученим до матеріалів справи довідкам про вартість виконаних робіт та актам про виконані роботи в період з березня по грудень 2005 р. та з січня по березень 2006 р., які сторони підписали без зауважень щодо якості виконаних робіт та їх вартості. Крім того, у матеріалах справи наявний акт державної приймальної комісії про прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта, затверджений 22 червня 2006 р., підписаний, зокрема, позивачем і відповідачем без зауважень, згідно з яким зазначену будівлю торговельного центру прийнято в експлуатацію.

Статтею 526 ЦК встановлено, що зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог — згідно зі звичаями ділового обороту або іншими вимогами, що звичайно ставляться.

Згідно з ч. 1 ст. 877 ЦК підрядник зобов'язаний здійснювати будівництво та пов'язані з ним будівельні роботи відповідно до проектної документації, що визначає обсяг і зміст робіт та інші вимоги, які ставляться до робіт та до кошторису, що визначає ціну робіт.

Покладений в основу постанови Вищого господарського суду України висновок про те, що замовник самостійно уклав окремі договори на виконання робіт з іншими підрядними організаціями та оплатив роботи за вказаними договорами, внаслідок чого сума оплати за договором № 14 могла бути зменшеною, ґрунтується на припущеннях касаційного суду та не враховує наявні у справі докази, а також обставини, встановлені в рішеннях судів першої та апеляційної інстанцій.

Водночас, як убачається із матеріалів справи, 26 грудня 2005 р. сторони уклали додаткову угоду до договору № 14, якою змінили та доповнили положення цього договору, зокрема передбачили можливість замовника виконувати самостійно за свій рахунок окремі види робіт (п. 6 додаткової угоди). При цьому в пунктах 1, 9 вказаної додаткової угоди сторони визначили, що вартість виконання ТОВ «Главстрой» робіт за договором

№ 14 є твердою, остаточною і становить 33 млн 663 тис. 421 грн, та підтвердили здійснення оплати замовником за виконані роботи на суму 29 млн 601 тис. 642 грн.

Суди першої та апеляційної інстанцій підставно врахували як доказ та дали правову оцінку акту звірки взаємних розрахунків від 1 червня 2006 р. між ТОВ «Главстрой» та ТОВ «Наталка-Сіті», відповідно до якого станом на 1 червня 2006 р. заборгованість ТОВ «Наталка-Сіті» перед ТОВ «Главстрой» становила 3 млн 201 тис. 900 грн.

Згідно з ч. 1 ст. 321 ГК у договорі підряду на капітальне будівництво сторони визначають вартість робіт (ціну договору) або спосіб її визначення. Водночас за ст. 843 ЦК у договорі підряду визначається ціна роботи або способи її визначення, яка включає відшкодування витрат підрядника та плату за виконану ним роботу.

Відповідно до ст. 625 ЦК боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3 % річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Таким чином, суд апеляційної інстанції обґрунтовано задовольнив вимоги ТОВ «Главстрой» про стягнення з відповідача заборгованості згідно з актом звірки взаємних розрахунків в сумі 3 млн 201 тис. 900 грн та річних за прострочення виконання грошового зобов'язання у розмірі 53 тис. 687 грн.

Разом з тим суди першої та апеляційної інстанцій, встановивши, що об'єкт будівництва прийнятий в експлуатацію без зауважень з боку замовника, обґрунтовано відмовили у задоволенні зустрічних позовних вимог через їх недоведеність.

Верховний Суд України на підставі положень статей 6, 8 Конституції України не вважає за необхідне направляти справу на новий розгляд до суду першої інстанції, оскільки це суперечило б положенням ст. 125 Конституції і статей 2, 39 Закону від 7 лютого 2002 р. № 3018-III «Про судоустрій України» в частині визначення статусу Верховного Суду України та його завдання забезпечити законність у здійсненні правосуддя і викликало б конституційно недопустиму необхідність скасування законного рішення суду апеляційної інстанції. У зв'язку з цим наведений у ст. 111¹⁸ ГПК перелік наслідків розгляду касаційної скарги на постанову Вищого господарського суду України не вважається правовою перешкодою для прийняття зазначеного рішення.

Враховуючи викладене, а також те, що постановою Одеського апеляційного господарського суду від 17 липня 2007 р. прийнята на підставі встановлених судом фактичних обставин та наявних матеріалів справи відповідно до норм матеріального і процесуального права, є законною та обґрунтованою, керуючись ст. 111¹⁷—111²⁰ ГПК, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України касаційну скаргу ТОВ «Главстрой» задовольнила: постанову Вищого господарського суду України від 30 жовтня 2007 р. скасувала, а постанову Одеського апеляційного господарського суду від 17 липня 2007 р. залишила в силі.

Рішення у кримінальних справах

Проведення судового розгляду кримінальної справи за правилами, передбаченими ч. 3 ст. 299 КПК України, визнано необґрунтованим, оскільки підсудний у судовому засіданні заперечував свою вину в частині пред'явленого йому обвинувачення за ч. 2 ст. 317 КК України

*Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 12 лютого 2008 р.
(в и т я г)*

Білозерський районний суд Херсонської області вироком від 26 липня 2007 р. Б. засудив: за ч. 3 ст. 185 КК — на три роки шість місяців позбавлення волі, за ч. 3 ст. 15 та ч. 3 ст. 185 цього Кодексу — на три роки позбавлення волі, за ч. 2 ст. 317

того ж Кодексу — на п'ять років позбавлення волі з конфіскацією майна, яке є його власністю. Відповідно до ст. 70 КК за сукупністю злочинів засудженому визначено остаточне покарання у виді п'яти років позбавлення волі з конфіскацією майна, яке є його власністю, а згідно зі ст. 71 цього Кодексу за сукупністю вироків — остаточне покарання у виді п'яти років двох місяців позбавлення волі з конфіскацією зазначеного майна.

Цим же вироком засуджено також З., судові рішення щодо якого не оскаржено.

Б. визнано винуватим у тому, що у ніч з 30 січня на 1 лютого 2007 р. він за попередньою змовою з особою, справу щодо якої під час досудового слідства на підставі п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК закрито, проник у будинок, звідки таємно викрав чуже майно на загальну суму 130 грн, а 2 лютого

того ж року за попередньою змовою із З. — майно на загальну суму 1 тис. 867 грн.

3 лютого 2007 р. він проник у гараж, розташований на території подвір'я одного з будинків, звідки намагався таємно викрасти чуже майно на загальну суму 1 тис. 53 грн, однак на місці злочину був затриманий Г.

Крім того, Б. визнано винуватим у наданні 13 та 14 лютого 2007 р. свого будинку Л. і М. для незаконного вживання наркотичного засобу (каннабісу).

Апеляційний суд Херсонської області ухвалою від 9 жовтня 2007 р. зазначений вирок змінив: виключив із нього епізод викрадення Б. майна на загальну суму 130 грн, заклавши на підставі п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК провадження у справі в цій частині, та з мотивувальної частини вироку — таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення злочину повторно. Згідно зі ст. 70 КК за сукупністю злочинів, передбачених ч. 3 ст. 185 та ч. 3 ст. 15, ч. 3 ст. 185 цього Кодексу, визначено засудженому остаточне покарання у виді трьох років шести місяців позбавлення волі.

За апеляцією прокурора, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, Апеляційний суд Херсонської області вироком від 9 жовтня 2007 р. скасував вирок місцевого суду в частині призначення Б. покарання за ч. 2 ст. 317 КК та остаточного покарання за статтями 70, 71 цього Кодексу і постановив новий, яким за ч. 2 ст. 317 того ж Кодексу засудив його на п'ять років позбавлення волі з конфіскацією половини майна, яке є власністю засудженого. Відповідно до ст. 70 КК за сукупністю злочинів засудженому визначено остаточне покарання у виді п'яти років позбавлення волі з конфіскацією половини майна, яке є його власністю, а згідно зі ст. 71 цього Кодексу за сукупністю вироків — остаточне покарання у виді п'яти років двох місяців позбавлення волі з конфіскацією зазначеного майна.

У касаційній скарзі та доповненнях до неї засуджений Б. оспорював законність та обґрунтованість постановлених щодо нього судових рішень у частині засудження його за ч. 2 ст. 317 КК, посилаючись на істотні порушення органами досудового слідства та судом вимог кримінально-процесуального закону.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши викладені в касаційній скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Висновки суду про доведеність винуватості Б. у вчиненні крадіжки чужого майна, замаху на його крадіжку та про кваліфікацію дій засудженого за ч. 3 ст. 185 і ч. 3 ст. 15, ч. 3 ст. 185 КК відповідають матеріалам судового слідства, що в касаційному порядку не оскаржується.

Згідно зі статтями 398, 370 КПК підставою для скасування судових рішень, зокрема, може бути істотне порушення вимог кримінально-процесуального закону, тобто таке порушення вимог цього Кодексу, яке перешкодило чи могло перешкодити суду повно та всебічно розглянути справу і постановити законне й обґрунтоване рішення.

Як убачається із матеріалів справи, суд першої інстанції, визначаючи обсяг доказів, що підлягають дослідженню, погодився з пропозицією прокурора про недоцільність дослідження доказів, зокрема, щодо тих обставин, які стосувалися пред'явленого Б. обвинувачення за ч. 2 ст. 317 КК.

Відповідно до ч. 3 ст. 299 КПК спрощений порядок судового слідства може мати місце тільки у випадку, коли фактичні обставини справи ніким не оспорується.

Проте, як убачається із показань засудженого Б., він не визнав себе винуватим у злочині, передбаченому ч. 2 ст. 317 КК, стверджуючи, що 13 та 14 лютого 2007 р. не надавав нікому свого житла для вживання наркотичного засобу, а разом із М. та Л. вживав його за місцем проживання останнього.

Суд першої інстанції не взяв до уваги зазначених показань Б. Не досліджуючи інших доказів у оспорюваній частині обвинувачення, суд вказав у мотивувальній частині вироку на повне визнання засудженим своєї вини та навів показання Б., які суперечать його ж показанням, викладеним у протоколі судового засідання.

За таких обставин колегія суддів визнала, що районний суд при розгляді справи у частині пред'явленого засудженому обвинувачення за ч. 2 ст. 317 КК порушив вимоги ст. 299 КПК, що перешкодило йому постановити законне та обґрунтоване рішення.

У зв'язку з наведеним колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок Білозерського районного суду Херсонської області від 26 липня 2007 р. у частині засудження Б. за ч. 2 ст. 317 КК та вирок Апеляційного суду Херсонської області від 9 жовтня 2007 р. скасувала, а справу в цій частині направила на новий судовий розгляд у суд першої інстанції.

Порушення апеляційним судом вимог статей 332—335, 378 КПК України потягло скасування постановленого ним вироку

*Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 29 січня 2008 р.
(в и т я г)*

Деснянський районний суд м. Чернігова вироком від 23 липня 2007 р. засудив К. за сукуп-

ністю злочинів, передбачених ч. 4 ст. 296 та ч. 1 ст. 263 КК, і відповідно до ст. 70 цього Кодексу визначив йому остаточне покарання у виді чотирьох років позбавлення волі. На підставі ст. 75 того ж Кодексу засудженого звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком два роки та покладено на нього передбачений ст. 76 КК обов'язок періодично з'являтися в органи кримінально-виконавчої системи для реєстрації.

За ч. 1 ст. 186 та ч. 2 ст. 345 зазначеного Кодексу К. виправдано за відсутністю в його діях складу злочину.

Цим же вироком засуджено також Р., щодо якого касаційне подання та скарги не внесені.

Апеляційний суд Чернігівської області зазначений вирок скасував та 5 листопада 2007 р. постановив новий, яким визнав К. винним за ч. 1 ст. 186 КК і призначив йому за цим законом покарання у виді двох років позбавлення волі, а відповідно до ст. 70 цього Кодексу за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 186, ч. 4 ст. 296 та ч. 1 ст. 263 того ж Кодексу, визначив засудженому остаточне покарання у виді чотирьох років позбавлення волі.

Згідно з вироком суду К. визнано винним у тому, що він наприкінці жовтня 2006 р. незаконно придбав у не встановленої слідством особи пістолет — ручну короткоствольну гладкоствольну зброю, — заряджений патронами калібру 9 міліметрів та споряджений снарядами не смертельної дії, перевіз його до місця свого проживання і зберігав без передбаченого законом дозволу.

4 листопада зазначеного року він, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, грубо порушуючи на території базару громадський порядок із мотивів явної неповаги до суспільства та діючи з особливою зухвалістю, став дражнити собаку, що належала М. На зауваження останнього припинити неправомірні дії він відповів брутальною лайкою та розпочав із ним бійку, заподіявши йому декілька ударів у голову та інші частини тіла. Потім К. витягнув із кишені пістолета та, погрожуючи М. його застосувати, наказав вийти за територію базару, що той і зробив. Після цього К. повалив потерпілого на землю та двічі в нього вистрелив.

Згодом на місце пригоди за викликом К. прийшов Р., з яким він із хуліганських спонукань завдав дерев'яною битою та руками й ногами ударів у різні частини тіла М., заподіявши йому легкі тілесні ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я.

К. також відкрито заволодів майном М. — мобільним телефоном із пакетом передплаченого сервісу — загальною вартістю 670 грн.

У касаційній скарзі засуджений К. просив скасувати вирок апеляційного суду у частині засудження його за ч. 1 ст. 186 КК і справу в цій частині закрити у зв'язку з відсутністю в його діях складу злочину, а в решті — змінити цей вирок та пом'якшити йому покарання із застосуванням ст. 75 цього Кодексу.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені в касаційній скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що вона підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Відповідно до ч. 2 ст. 378 КПК вирок апеляційного суду повинен відповідати вимогам, зазначеним у статтях 332—335 цього Кодексу. За змістом ст. 335 КПК резолютивна частина вироку повинна бути викладена чітко та ясно, щоб при його виконанні не виникло сумнівів щодо виду й розміру призначеного судом покарання та змісту викладених у ній рішень.

Зазначених вимог закону апеляційний суд не дотримав.

Так, із мотивувальної частини вироку цього суду вбачається, що він скасував вирок районного суду в частині виправдання К. за ч. 1 ст. 186 КК та застосування до нього ст. 75 цього Кодексу, а в решті — залишив його без змін.

Однак у резолютивній частині свого вироку суд апеляційної інстанції ухвалив рішення про скасування вироку суду першої інстанції в повному обсязі, що не відповідає його висновкам, викладеним у мотивувальній частині вироку.

Такі суперечності у вироку апеляційного суду є неприпустимими.

Крім того, апеляційний суд не взяв до уваги роз'яснення, що містяться у п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 1 «Про практику постановлення судами вироків (постанов) при розгляді кримінальних справ в апеляційному порядку», згідно з якими апеляційний суд постановляє вирок тільки щодо тих засуджених (виправданих), становище яких погіршується, а щодо решти — ухвалу.

Враховуючи, що суд допустив істотні порушення вимог кримінально-процесуального закону, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок Апеляційного суду Чернігівської області від 5 листопада 2007 р. щодо К. та в порядку, передбаченому ст. 395 КПК, щодо Р. скасувала, а справу направила на новий апеляційний розгляд.

У СУДОВИХ ПАЛАТАХ

Практика застосування судами міжнародних договорів України щодо визнання і виконання вироків іноземних судів *

Відбування засудженими за кордоном особами покарання у державі, громадянами якої вони є, сприяє їх більш ефективній соціальній реабілітації. Відсутність контактів з родичами і близькими, проблеми у спілкуванні через мовний бар'єр негативно впливають на засудженого.

У зв'язку з цим передача особи, засудженої за кордоном, для відбування покарання у державі громадянства, як правило, відповідає інтересам самого засудженого.

Укладення Україною все більшої кількості міжнародних договорів про правове співробітництво та правову допомогу у сфері кримінального судочинства, зокрема про передачу засуджених для подальшого відбування покарання у державі громадянства, ставить перед судами доволі складне завдання застосування норм міжнародного права поряд з нормами національного законодавства у справах про визнання вироків іноземних держав і виконання їх на території нашої держави.

Чинний Кримінально-процесуальний кодекс України (далі — КПК) окремо не регулює порядок розгляду справ зазначеної категорії, що призводить до значних розбіжностей при вирішенні судами таких питань, як визначення підсудності, розгляд справи судом колегіально чи одноособово, визначення обсягу процесуальних прав засудженого та процесуального порядку розгляду справи. Суди також повинні керуватися відповідними чинними міжнародними договорами України, що створює певні проблеми, оскільки потрібно враховувати дату набрання чинності договором не лише стосовно України, але й держави винесення вироку. При цьому механізму офіційного оприлюднення таких дат немає. Встановити їх можна лише шляхом запиту до Міністерства закордонних справ України.

Україна є стороною кількох багатосторонніх міжнародних договорів, що регулюють питання визнання і виконання вироків іноземних держав, зокрема Європейської конвенції про передачу засуджених осіб 1983 р. (далі — Конвенція 1983 р.), до якої наша держава приєдналася згідно із Законом України від 22 вересня 1995 р. № 337/95-ВР

«Про приєднання України до Європейської конвенції про передачу засуджених осіб, 1983 рік». Зазначена Конвенція є чинною для України з 1 січня 1996 р. На сьогодні вона також є чинною для 45 держав-членів Ради Європи та 17 інших держав (у тому числі Австралії, Канади, США, Ізраїлю, Японії). З 1 грудня 2007 р. Конвенція 1983 р. набрала чинності для РФ.

Крім того, питання визнання і виконання вироків іноземних держав на території України регулюється Європейською конвенцією про міжнародну дійсність кримінальних вироків 1970 р. (далі — Конвенція 1970 р.), що ратифікована Україною із заявами та застереженнями Законом України від 26 вересня 2002 р. № 172-IV «Про ратифікацію Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків» (чинна для України з 12 червня 2003 р.), і Європейською конвенцією про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками 1964 р., до якої Україна приєдналася відповідно до Закону України від 22 вересня 1995 р. № 336/95-ВР «Про приєднання України до Європейської конвенції про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками, 1964 рік» (чинна для України з 29 грудня 1995 р.). Обидві названі конвенції чинні для відносно обмеженого кола європейських держав (20 і 19 відповідно).

Є також ряд двосторонніх договорів про передачу засуджених осіб, зокрема: з Республікою Азербайджан — від 24 березня 1997 р., Республікою Грузія — від 14 лютого 1997 р., Республікою Вірменія — від 1 березня 2001 р., Республікою Казахстан — від 17 вересня 1999 р., Китайською Народною Республікою — від 21 липня 2001 р., Республікою Узбекистан — від 19 лютого 1998 р., Туркменістаном — від 23 березня 2005 р., Корейською Народно-Демократичною Республікою — від 12 листопада 2004 р., Республікою Молдова — від 13 грудня 1993 р. та інші.

Метою цього узагальнення, виконаного відповідно до плану роботи Верховного Суду України на II півріччя 2007 р., було вивчення практики вирішення судами питань, пов'язаних із виконанням на території України вироків іноземних держав на

* Узагальнення підготовлене суддею Верховного Суду України В.М. Філатовим і помічником Першого заступника Голови Верховного Суду України З.П. Бортновською.

підставі чинних міжнародних договорів про передачу засуджених осіб для подальшого відбування покарання, з'ясування характеру проблем і причин помилок у правозастосовній діяльності судів при розгляді цієї категорії справ, напрацювання пропозицій з метою вирішення цих проблем. У зв'язку з відносно малою кількістю відповідних рішень, які виносять суди протягом одного календарного року, об'єктом узагальнення стала судова практика за період з 2002 р. до кінця I півріччя 2007 р.

За даними, отриманими з апеляційних судів, за вказаний період в Україні розглянуто 79 справ про визнання і виконання вироків іноземних судів в Україні, з них 25 справ у першій інстанції розглянуто місцевими судами і 54 справи у першій інстанції — апеляційними судами.

Узагальненням встановлено, що **суди України, розглядаючи подання про приведення вироків іноземних судів у відповідність із законодавством України з метою передачі засудженої особи для відбування покарання на території України, в цілому дотримуються норм кримінально-процесуального закону та відповідних міжнародних договорів.**

Разом з цим прогалини у чинному КПК, низький рівень доступності правової інформації стосовно міжнародних договорів України та їхнього статусу призводить до помилок і проблем, які, у тому числі, шкодять міжнародному іміджу нашої держави.

При вирішенні питань, пов'язаних із виконанням вироку суду іноземної держави стосовно громадянина України, суд повинен керуватися не лише нормами чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства і положеннями відповідних договорів про передачу засуджених осіб для подальшого відбування покарання, але й враховувати вимоги Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Статтею 5 цієї Конвенції заборонено будь-яке позбавлення особи її свободи, за кількома винятками, зокрема у випадку законного ув'язнення особи після її засудження компетентним судом. З цього положення випливає те, що для відбування особою, засудженою іноземним судом, покарання на території України повинна існувати **правова база для визнання такого вироку суду іноземної держави.**

Такою базою є відповідні чинні для України та держави винесення вироку **двосторонні або багатосторонні міжнародні договори.** Оскільки ні Конституція України, ні чинне кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство не містять підстав для застосування міжнародно-правового звичаю чи принципу взаємності у питанні визнання вироків іноземних держав, винесення судом рішення про

визнання вироку стосовно громадянина України, засудженого за кордоном, за відсутності чинного для України та держави винесення вироку міжнародного договору становитиме порушення підпункту «а» п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Водночас зазначена Конвенція допускає відмову особи від прав, які їй гарантовані, якщо така відмова висловлена у чіткий спосіб і не є вимушеною (рішення у справі «Пуатрімоль проти Франції» (*Poitrimol v. France*) від 23 листопада 1993 р., заява № 14032/88, п. 31). Статтею 53 цієї Конвенції також заборонено тлумачення її положень у такий спосіб, який обмежував би будь-які права людини, які визнані на підставі законів держави чи будь-якою іншою угодою, стороною якої вона є.

Звертатися з клопотанням про передачу з іноземної держави на батьківщину для подальшого відбування покарання — це право засудженого, яке поряд з міжнародними договорами гарантується засудженим законодавством багатьох держав. Крім того, це захід, який є корисним, насамперед, для засудженого.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 17 листопада 1993 р. № 3611-ХІІ «Про надання Генеральному прокурору України повноважень на підписання договорів (угод) про передачу засуджених» Генеральний прокурор України уповноважений укладати договори (угоди) з компетентними органами інших держав про прийом громадян України, засуджених судами цих держав, для відбування покарання на території України. У зв'язку з цим суди України можуть розглядати питання про виконання на території України вироків іноземних держав, з якими Україна не уклала договорів про передачу засуджених осіб для подальшого відбування покарання, за умови дотримання вказаної Постанови Верховної Ради України та за наявності письмового клопотання засудженого про виконання вироку на території України.

За такої ситуації суди можуть як допоміжним засобом керуватися правилами, закріпленими у відповідних чинних для України міжнародних договорах (наприклад Конвенції 1983 р.), щодо виконання покарання, застосування амністії чи пом'якшення покарання як частиною національного законодавства на підставі ст. 9 Конституції України і як нормами міжнародно-правового звичаю стосовно держави, вирок якої підлягає виконанню на території України.

Разом з тим суди не можуть застосовувати міжнародний договір, який є чинним для України, але не є чинним для відповідної іноземної держави, за відсутності письмового клопотання особи про передачу її для відбування покарання на територію

держави громадянства та за відсутності в матеріалах справи угоди, підписаної Генеральним прокурором України на підставі названої Постанови Верховної Ради України (у вигляді одного документа чи у вигляді обміну листами між Генеральною прокуратурою України та компетентним органом іноземної держави).

Неприпустимим є також застосування міжнародного договору, чинного для держави винесення вироку і не чинного для України.

Судам слід мати на увазі, що міжнародні договори про передачу засуджених осіб для подальшого відбування покарання безпосередньо стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, а тому відповідно до ч. 2 ст. 3 Закону України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV «Про міжнародні договори України» вони укладаються від імені України та відповідно до ч. 2 ст. 9 цього Закону підлягають обов'язковій ратифікації Верховною Радою України; рішення про приєднання до багатосторонніх договорів з цього питання також може приймати Верховна Рада України у формі закону України про приєднання до міжнародного договору або закону України про прийняття міжнародного договору (ст. 13 зазначеного Закону).

У зв'язку з цим суди не можуть у рішеннях щодо приведення вироку іноземних судів у відповідність із законодавством України посилатися на міжнародні договори, які не були ратифіковані Верховною Радою України або щодо яких не було прийнято закон України про приєднання або прийняття.

Одночасно дата набрання чинності договором не збігається з датою його ратифікації. Порядок і строки набрання договором чинності передбачаються самим договором або узгоджуються сторонами в інший спосіб. Для двосторонніх договорів датою набрання чинності договором є, як правило, день, що настає через певний відрізок часу після обміну ратифікаційними грамотами; для багатосторонніх договорів — це може бути день депонування ратифікаційної грамоти депозитарію, передбаченому договором.

Виходячи з наведеного в судовій практиці було виявлено ряд помилок у **застосуванні міжнародних договорів про передачу засуджених осіб для подальшого відбування покарання.**

Зокрема, помилковим слід визнати застосування Апеляційним судом Чернігівської області у своїй практиці Конвенції СНД про передачу засуджених до позбавлення волі для подальшого відбування покарання 1998 р. (ухвала від 17 квітня 2006 р. про приведення у відповідність із законодавством України вироку Столбцовського районного суду Мінської області Республіки Білорусь щодо С. та ухвала від 6 липня 2005 р. про приведення у відповідність із законодавством України вироку Брестського районного суду Республі-

ки Білорусь щодо Г.), оскільки ця Конвенція не була ратифікована Україною, а також посилання на Конвенцію 1983 р. у справах про передачу громадян України, засуджених у Республіці Білорусь, для відбування покарання в Україні (ухвала від 14 квітня 2006 р. про приведення у відповідність із законодавством України вироку суду м. Пінська Брестської області Республіки Білорусь щодо С.), оскільки Конвенція 1983 р. не є чинною для Республіки Білорусь.

Аналогічно, помилковим є застосування Апеляційним судом Харківської області Конвенції 1983 р. у справах про визнання і виконання вироків РФ на території України, оскільки названу Конвенцію РФ підписала тільки 7 квітня 2005 р., ратифікувала 28 серпня 2007 р. і вона набрала чинності для РФ 1 грудня 2007 р.

У цьому аспекті правильною за суттю є постановою судді судової палати з кримінальних справ Апеляційного суду Дніпропетровської області від 14 червня 2006 р., якою було залишено без розгляду клопотання компетентних органів ФРН про приведення у відповідність із чинним законодавством України вироку Земельного суду м. Берліна, яким К. була засуджена до семи років позбавлення волі. Цей вирок постановлено 1 жовтня 1998 р., а вступив він у законну силу 26 серпня 1999 р.

Компетентні органи ФРН у своєму клопотанні посилалися на Європейську конвенцію про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р. (далі — Конвенція 1972 р.) та Конвенцію 1970 р.

У постанові від 14 червня 2006 р. суддя дійшов висновку, що оскільки суд ФРН щодо К. постановив обвинувальний вирок з призначенням покарання, то Конвенцію 1972 р. в цьому випадку застосувати не можна. Крім того, ст. 68 Конвенції 1970 р. вказує на те, що ця Конвенція, заяви та повідомлення, дозволені нею, застосовуються лише до виконання вироків, винесених після набуття нею чинності між договірними державами, яких це стосується.

Оскільки вирок щодо К. був винесений до набуття чинності Конвенцією 1970 р. для України, то суддя дійшов правильного висновку, що розгляд заяви про виконання такого вироку і приведення його у відповідність із законодавством України проводитися не міг. Одночасно суддя міг би звернути увагу й на той факт, що для ФРН вказана Конвенція взагалі не набиравла чинності, оскільки була лише підписана, але не ратифікована.

У справах про визнання і виконання вироків іноземних держав на території України спостерігається тенденція до **зниження судами України покарання, призначеного державою винесення вироку.**

Так, в ухвалі від 30 серпня 2005 р. про визнання і виконання на території України вироку Московського обласного суду РФ від 5 квітня 2004 р. щодо М. Апеляційний суд Харківської області зазначив таке: «Призначене за вироком суду М. покарання не перевищує максимальних меж санкції ч. 4 ст. 187 і ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України (далі — КК), що передбачають покарання у виді позбавлення волі відповідно за ч. 4 ст. 187 цього Кодексу — від 8 до 15 років позбавлення волі і за ч. 2 ст. 115 КК — від 10 до 15 років позбавлення волі. Однак, враховуючи обставини справи, а саме те, що М. засуджений як пособник вчинення злочину, враховуючи його сімейний стан, а саме перебування на його утриманні дітей, двоє з яких є неповнолітніми, батьків пенсійного віку, колегія суддів вважає за можливе знизити призначене покарання, що можливо відповідно до статей 9—12 Конвенції 1983 р.». Суд призначив покарання у виді 13 років позбавлення волі замість 15, які були призначені державою винесення вироку.

Міський суд м. Ніредьгаза вироком від 11 липня 2003 р. та Окружний суд району Салмолиц-Сатмар-Берег Угорської Республіки вироком від 29 жовтня 2003 р. засудили С. за скоєння злочинів, передбачених статтями 253 та 282 Кримінального кодексу Угорської Республіки (хабарництво, незаконне виготовлення наркотичних засобів), до шести років і шести місяців позбавлення волі. Суддя Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області постановою від 12 грудня 2005 р. дії С. кваліфікував за ч. 2 ст. 309 і ч. 1 ст. 369 КК і призначив покарання — три роки позбавлення волі. У зв'язку з відбуттям призначеного покарання С. був звільнений з-під варту в залі суду. Водночас санкція ч. 2 ст. 309 зазначеного Кодексу передбачає від двох до п'яти років позбавлення волі, а санкція ч. 1 ст. 369 КК — від двох до п'яти років обмеження волі. На підставі правил, закріплених ч. 1 ст. 70 і ч. 1 ст. 72 КК, суддя мав змогу призначити покарання, максимально наближене до покарання, визначеного судами Угорської Республіки, однак призначив покарання, що є значно менш суворим.

У зв'язку з тенденцією до пом'якшення покарання українськими судами слід зауважити, що чинні міжнародні договори України щодо передачі засуджених осіб для відбування покарання у виді позбавлення волі у державі свого громадянства містять зобов'язання держави виконання вироку дотримуватися характеру і тривалості покарання, призначеного державою винесення вироку, за умови, що санкція кримінального закону держави виконання вироку це дозволяє (ст. 10 Конвенції 1983 р.; ст. 12 Договору між Україною та Республікою Узбекистан про передачу осіб, засуджених до

позбавлення волі, для подальшого відбування покарання від 19 лютого 1998 р.; ст. 12 Договору між Україною та Республікою Азербайджан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання, від 24 березня 1997 р.). При цьому, за загальним правилом, суд держави виконання вироку має право зменшити строк покарання, лише якщо максимальна санкція за її законодавством є меншою за покарання, призначене державою винесення вироку, однак відповідно до окремих договорів це може бути здійснене тільки за згодою держави винесення вироку (ст. 11 Договору між Україною і Китайською Народною Республікою про передачу засуджених для відбування покарання від 21 липня 2001 р.).

Конвенція 1983 р. передбачає дві окремі процедури **визнання і виконання вироків іноземних держав: процедуру продовження виконання вироку іноземної держави** (пункт «а» ч. 1 ст. 9 і ст. 10 Конвенції) та **процедуру заміни вироку іноземної держави** (пункт «б» ч. 1 ст. 9 і ст. 11 Конвенції). Ці процедури є відмінними за своєю природою.

Вивчення судової практики показує, що винесення процесуальні рішення про виконання вироків іноземних судів на території України, суди не розмежовують ці дві процедури і часто некоректно вживають у постановках (ухвалах) словосполучення «відповідно до статей 9—11 Конвенції про передачу засуджених осіб 1983 р.», «керуючись статтями 9—11 Конвенції про передачу засуджених осіб».

У випадку **застосування процедури продовження виконання вироку** (ст. 10 Конвенції 1983 р.) держава виконання вироку повинна дотримувати характеру і тривалості покарання, призначеного державою винесення вироку, однак може на основі рішення суду співвіднести призначену міру покарання з покаранням чи заходом, передбаченим її власним законодавством за вчинення аналогічного злочину, за умови, що покарання, призначене державою винесення вироку, за своєю природою і тривалістю є несумісним із законодавством держави виконання вироку.

Стаття 11 Конвенції 1983 р., на відміну від ст. 10, не містить прямого обов'язку суду держави виконання вироку дотримувати характеру і тривалості покарання, проте відповідно до п. «а» ч. 1 ст. 11 Конвенції суд повинен враховувати висновки щодо фактів, які зробив суд держави винесення вироку (у тому числі щодо суворості покарання). Отже, ст. 11 Конвенції не передбачає широких повноважень для суду держави виконання вироку щодо пом'якшення покарання.

Слід звернути увагу на те, що двосторонні договори України з цього питання передбачають

лише процедуру продовження виконання вироку іноземної держави (з можливістю приведення покарання у відповідність із законодавством держави виконання вироку) і не передбачають процедури заміни вироку.

На сьогодні в Україні переважно склалася **практика застосування процедури заміни вироку**, яка полягає у тому, що, визнаючи вирок іноземної держави і виносячи постанову про його виконання на території України, суди змінюють кваліфікацію дій засуджених відповідно до КК і визначають покарання. При цьому суди схильні істотно пом'якшувати покарання у порівнянні з вироком іноземної держави.

На нашу думку, з огляду на обмежені процесуальні можливості, що надаються статтями 409 і 411 КПК, судам можна рекомендувати переважно застосовувати процедуру заміни вироку іноземного суду, передбачену ст. 11 Конвенції 1983 р., із дотриманням, наскільки це можливо, природи і тривалості покарання, визначеного судом іноземної держави.

Разом з тим не можна вважати помилковими рішення судів про продовження виконання вироку іноземної держави в порядку ст. 10 Конвенції 1983 р., оскільки ця стаття також передбачає співвіднесення призначеної міри покарання з покаранням, передбаченим внутрішнім законодавством держави виконання вироку, на підставі рішення суду, якщо законодавство держави виконання вироку цього вимагає.

Як видно з матеріалів узагальнення, суди в Україні застосовують обидві процедури, не пояснюючи в рішеннях свій вибір.

Так, 30 серпня 2005 р. Апеляційний суд Харківської області у справі про визнання і виконання вироку Московського обласного суду РФ від 5 квітня 2004 р. щодо М. ухвалив: «продовжити на території України виконання вироку Московського обласного суду РФ від 5 квітня 2004 р., залишеного без змін ухвалою судової колегії Верховного Суду РФ від 8 червня 2004 р., яким М. визнаний винним, засуджений і з урахуванням приведення вироку у відповідність із законодавством України повинен відбувати 13 років позбавлення волі».

У резолютивній частині постанови Апеляційного суду м. Києва від 16 червня 2006 р. щодо визнання і виконання на території України вироку Міського суду м. Праги Чеської Республіки щодо Г. зазначається таке: «На підставі ч. 1 ст. 7 КК, керуючись статтями 9, 10, 11 Конвенції 1983 р., статтями 409, 411 КПК, Апеляційний суд м. Києва постановив: 1. Вирок Міського суду м. Праги Чеської Республіки від 30 березня 2004 р. ... привести у відповідність до чинного законодавства України.

2. Вважати Г. засудженим до загального покарання за п. 6 ч. 2 ст. 115 та ч. 1 ст. 263, ст. 70 КК шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим на 14 років позбавлення волі без конфіскації майна».

Фактично, формулювання «привести вирок у відповідність із законодавством України» означає застосування процедури заміни вироку, хоча це формулювання є не цілком правильним, оскільки вироки іноземних держав не суперечать чинному законодавству України. Доцільно було б рекомендувати судам вживати формулювання «визнати і виконати вирок іноземного суду на території України. Вважати *** (П.І.Б.) засудженим за *** статтями КК до *** років позбавлення волі».

Не може бути визнана правильною практика судів (зокрема Апеляційного суду Закарпатської області), за якою у резолютивній частині постанови про приведення вироку суду іноземної держави у відповідність із законодавством України засуджений визнається винним у вчиненні злочинів, передбачених відповідними статтями КК, оскільки положення Конвенції 1983 р., як і інші міжнародні договори України у цій сфері, не передбачають доведення і визнання вини особи у вчиненні злочину, за який вона засуджена на території іноземної держави.

На цій підставі ухвалою від 15 лютого 2007 р. колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України змінила постанову Апеляційного суду Закарпатської області від 5 жовтня 2006 р. щодо С., засудженого вироком Міського суду м. Праги Чеської Республіки, шляхом виключення з неї висновку про визнання С. винним у вчиненні злочину.

У практиці Апеляційного суду Закарпатської області непоодинокими є випадки **винесення постанов про «часткове визнання і виконання на території України»**, наслідком чого є значне скорочення строку покарання засудженому.

Наприклад, вироком Військової колегії Хайду-Бігарського обласного суду від 21 травня 2004 р. з урахуванням його зміни вироком Військової Ради Столичного апеляційного суду м. Будапешта Угорської Республіки від 13 травня 2005 р. громадянин В. був засуджений за скоєння злочинів, передбачених статтями 253 (давання хабара) і 326 Кримінального кодексу Угорської Республіки (придбання та збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом), на шість років і шість місяців позбавлення волі.

Апеляційний суд Закарпатської області постановою від 22 травня 2006 р. його дії кваліфікував за ч. 5 ст. 27 і ч. 1 ст. 369 КК і з урахуванням ч. 1 ст. 72 цього Кодексу його було засуджено до двох років шести місяців позбавлення волі. У виконанні

вироку в частині засудження В. за ст. 326 КК Угорської Республіки Апеляційним судом Закарпатської області було відмовлено, а провадження у цій частині закрито на тій підставі, що «кримінальним законом України склад злочину у формулюванні, за яким В. визнано винним за кримінальним законом Угорської Республіки, не передбачений, ці дії В. за КК аналогічно кваліфіковані бути не можуть і на території України він не може нести за них кримінальну відповідальність». У зв'язку з відбуттям призначеного покарання В. було звільнено з-під варти у залі суду.

Можливість часткового визнання і виконання вироків іноземних судів Конвенцією 1983 р. не передбачена. Відповідно до пункту «е» ч. 1 ст. 3 цієї Конвенції засуджену особу може бути передано тільки якщо дія або бездіяльність, на підставі якої було винесено вирок, є кримінальним злочином згідно із законодавством держави виконання вироку або була б кримінальним злочином у разі вчинення на її території.

Органи держави виконання вироку на підставі статей 10 або 11 Конвенції 1983 р. можуть співвідносити міру покарання з мірою покарання за внутрішнім законодавством за аналогічний злочин, однак вони не можуть частково або повністю не виконати вирок з посиланням на відсутність аналогічного злочину.

Завжди може мати місце ситуація, коли відсутність аналогічного злочину у законі держави виконання вироку виявляється не на стадії до, а тільки після передачі засудженого в державу виконання вироку. У такому випадку відповідно до рекомендацій Європейського комітету Ради Європи з питань злочинності (органу, який на підставі ст. 23 Конвенції 1983 р. уповноважений отримувати інформацію від держав щодо її застосування і сприяти вирішенню труднощів у зв'язку з її застосуванням) належним виходом мало би бути не звільнення особи з-під варти, а скасування передачі і повернення особи в державу винесення вироку («Конвенція про передачу засуджених осіб, Додаткові протоколи до Конвенції про передачу засуджених осіб. Пояснювальні записки». — РС-ОС/INF 67 від 3 вересня 2003 р.).

Таким чином, практика **скорочення строку перебування під вартою на підставі часткового визнання вироків іноземних судів**, що склалася в окремих судах України, суперечить Конвенції 1983 р.

Судам також необхідно враховувати, що ігнорування висновків іноземних судів щодо покарання без об'єктивних на те підстав, чітко перелічених у Конвенції 1983 р., призводить до згортання практики передачі засуджених громадян України з інших держав для відбування покарання на батьківщині і шкодить самим громадянам України.

Разом з цим окремі двосторонні договори України про передачу засуджених осіб дозволяють судам держави виконання вироку визначати, яка частина покарання застосовується до діяння, що є злочином, у випадку якщо вирок іноземної держави стосується двох чи більше діянь, з яких одне чи кілька не визнаються злочинами у державі виконання вироку (ч. 5 ст. 12 Договору між Україною та Республікою Узбекистан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання від 19 лютого 1998 р.; ч. 5 ст. 12 Договору між Україною і Туркменістаном про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання від 23 березня 2005 р.).

В окремих випадках, пом'якшуючи покарання засудженим з урахування пом'якшуючих обставин, передбачених КК, суди посилаються на ст. 12 Конвенції 1983 р.

Зазначена стаття стосується **застосування амністії, помилування та аналогічних форм пом'якшення покарання на стадії виконання вироку**. Вона не може застосовуватися судом для пом'якшення покарання із застосуванням пом'якшуючих обставин у момент прийняття рішення про визнання і виконання вироку іноземної держави на території України.

Відповідно до п. 3 ст. 9 Конвенції 1983 р. виконання вироку регулюється законодавством держави виконання вироку, і тільки ця держава має право приймати всі відповідні рішення, тобто рішення про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням, звільнення від покарання за хворобою та подібні, які виносяться на стадії виконання вироку, належать до виключної компетенції судів держави виконання вироку. Разом з цим, якщо у вирок іноземної держави суд зазначив строк, з настанням якого засуджений отримує можливість умовно-дострокового звільнення, і цей строк істотно менший за строки, передбачені ч. 3 ст. 81 КК, суд України повинен врахувати цей строк при винесенні постанови про визнання і виконання вироку на території України.

Так, ухвалою колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 21 листопада 2006 р. була змінена постанова Апеляційного суду Закарпатської області від 10 липня 2006 р. щодо визнання і виконання на території України вироку Верховного Суду Угорської Республіки щодо Л., яким останнього було засуджено до довічного позбавлення волі. У вирокі Верховного Суду Угорської Республіки було зазначено, що найближча дата умовно-дострокового звільнення може настати після фактичного відбуття засудженим 18 років позбавлення волі. Оскільки Апеляційний суд Закар-

патської області не відреагував жодним чином на це положення резолютивної частини вироку Верховного Суду Угорської Республіки, а відповідно до чинного законодавства України засуджені до довічного позбавлення волі взагалі не мають права на умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, апеляційний суд істотно погіршив становище засудженого. У зв'язку з цим Верховний Суд України постанову апеляційного суду доповнив положенням щодо можливості вирішення питання про умовно-дострокове звільнення Л. після відбуття 18 років позбавлення волі.

Водночас прийняття рішення про умовно-дострокове звільнення чи відмову у цьому відповідно до п. 3 ст. 9 Конвенції 1983 р. належить до виключної компетенції держави виконання вироку.

У практиці Апеляційного суду Львівської області є негативні приклади розгляду справ щодо громадян України, засуджених у Республіці Польща і переданих в Україну для подальшого відбування покарання, не на підставі Конвенції 1983 р., яка є чинною і для України, і для Польщі, а виключно на підставі ст. 7 КК.

У ході вивчення судової практики була виявлена проблема, пов'язана з **виконанням на території України заочних вироків іноземних судів**.

Потрібно звернути увагу судів, що визнання і виконання заочних вироків здійснюється виключно на підставі Конвенції 1972 р., оскільки Додатковий протокол 1997 р. до Конвенції 1983 р. на заочні вирок не поширюється¹, а до Конвенції 1970 р. Україною зроблено застереження про те, що наша держава не виконує вироків, винесені за відсутності обвинуваченого.

Визнання і виконання заочного вироку іноземної держави на території України без забезпечення особі права на справедливий судовий розгляд справи щодо суті обвинувачення становитиме порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (відповідно до рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сейдовіч проти Італії» (*Sejdovic v. Italy*) від 1 березня 2006 р., заява № 56581/00, п. 82).

Відсутність у чинному КПК чіткого порядку розгляду справ про визнання і виконання вироків іноземних судів на території України призводить до того, що в різних областях по-різному склалася практика визначення підсудності цієї категорії справ. Приблизно половина справ розглядається апеляційними судами, решта — місцевими.

Пакет документів щодо передачі засуджених осіб для відбування покарання в Україні на підставі Конвенції 1983 р. Міністерством юстиції України

передається до Верховного Суду України, який, як правило, переправляє його для вирішення питання в апеляційний суд області, де перебуває під вартою особа, передана Україні.

Апеляційні суди областей, у свою чергу, по-різному підходять до розгляду отриманих матеріалів. Апеляційний суд Закарпатської області дотримується позиції, що, надсилаючи матеріали до названого суду, Верховний Суд України визначає тим самим підсудність цих справ, яка не підлягає оспорюванню і повинна бути прийнята судом до свого провадження відповідно до вимог статей 38—42 КПК. Апеляційний суд Волинської області, отримавши матеріали з Верховного Суду України, направив їх до Новолинського міського суду для розгляду (справа щодо визнання і виконання на території України вироку Окружного суду м. Щецина Республіки Польща від 9 квітня 1999 р. щодо М., С. і Т.).

Неоднаковою є також **практика формування складу суду для розгляду справ щодо визнання і виконання вироків іноземних судів**. В Апеляційному суді Закарпатської області ці справи розглядаються одноособово, а в Апеляційному суді Житомирської області справу розглянуто колегіально у складі трьох суддів. У п'яти справах про визнання вироків іноземних держав, розглянутих за вказаний період Апеляційним судом Харківської області, мав місце колегіальний розгляд у складі двох суддів і трьох народних засідателів. Із 12 справ, розглянутих Апеляційним судом Львівської області, дев'ять розглянуто колегіально судом у складі двох суддів і трьох народних засідателів, дві — колегіально у складі трьох суддів, одна — одноособово суддею в порядку Закону України від 29 листопада 2001 р. № 2860-III «Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів».

Відповідно до п. 6.12 спільного наказу Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, СБУ, МВС України, Верховного Суду України, Державної податкової адміністрації України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 29 червня 1999 р. № 34/5/22/130/512/326/73 «Про затвердження Інструкції про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства» пакет документів про виконання вироку іноземного суду на території України Верховний Суд України надсилає до відповідного суду за місцем перебування під вартою такої особи. На підставі ст. 409 КПК таким судом, на думку авторів узагальнення, є місцевий суд за місцем перебування переданої особи.

Аналогічно, на думку авторів узагальнення, виходячи з положень статей 409 і 411 КПК, справи цієї категорії повинні розглядатися суддею одноособово. Розгляд справи іншим складом суду без достатніх для цього підстав становитиме порушення п. 1

¹ Пункти 10—11 Пояснювальної нотатки до Додаткового протоколу до Конвенції про передачу засуджених осіб. — <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/167.htm>

ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки суд не вважатиметься «встановленим законом»².

Різною є **практика судів щодо проведення попереднього розгляду в цій категорії справ, ведення протоколу судового засідання**. Зокрема, Апеляційний суд Львівської області попередній розгляд у справах про приведення вироку іноземних судів у відповідність із законодавством України не проводить. Апеляційний суд Закарпатської області — проводить. Не у всіх справах, розглянутих Апеляційним судом Львівської області, наявний протокол судового засідання. У справах, що розглядає Апеляційний суд Харківської області, протокол судового засідання ведеться.

Про обов'язкове ведення протоколу судового засідання при розгляді справ з питань, пов'язаних з виконанням вироків, наголошувалося ще в постанові Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 1990 р. № 11 «Про практику застосування судами України процесуального законодавства при вирішенні питань, пов'язаних з виконанням вироків» (з відповідними змінами).

Проведення попереднього розгляду у справах з питань, пов'язаних з виконанням вироку, чинним КПК не передбачено.

Багато проблем у судів виникає у зв'язку з надходженням на розгляд документів, які не відповідають вимогам Конвенції 1983 р. або відповідних двосторонніх договорів. Практика їх вирішення різними суддями відрізняється.

У Закарпатській області одні судді вирішують це питання шляхом відкладення слухання справ з попереднього розгляду та витребування з Міністерства юстиції України необхідних документів; інші без проведення попереднього розгляду витребують документи; окремі судді зупиняють провадження у справі до витребування документів, а частина суддів повертають матеріали в Міністерство юстиції України для дооформлення.

Деякі судді взагалі допускають **розгляд справи за відсутності деяких обов'язкових документів**.

У Харківській області, де поширилася практика розгляду справ про визнання і виконання вироків судів РФ, з якою до 1 грудня 2007 р. Україна не мала договірних відносин з цього питання, Апеляційний суд Харківської області та Жовтневий районний суд м. Харкова розглядали відповідні справи за поданнями адміністрації слідчого ізолятора, де утримувався засуджений після передачі з РФ.

Зокрема, Жовтневий районний суд м. Харкова в період з 2002 р. до I півріччя 2007 р. розглянув 18 подань адміністрації Харківського слідчого ізолятора № 27 з відповідними матеріалами щодо приведення вироку іноземних судів у відповідність з чинним кримінальним законодавством України. Всі вони судом були задоволені, вироки приведені у відповідність з чинним КК з винесенням 18 постанов без зміни покарання, призначеного судами РФ.

Апеляційний суд Харківської області вироки іноземних держав привів у відповідність із законодавством України на підставі Конвенції 1983 р. також за поданням адміністрації названого слідчого ізолятора (ухвала від 30 серпня 2005 р. у справі про визнання і виконання на території України вироку Московського обласного суду РФ від 5 квітня 2004 р. щодо М., ухвала від 5 березня 2003 р. у справі про визнання і виконання вироку Хорошевського районного суду м. Москви РФ від 11 квітня 2001 р. щодо О.).

З огляду на те, що відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про надання Генеральному прокурору України повноважень на підписання договорів (угод) про передачу засуджених» Генеральний прокурор України уповноважений укладати договори (угоди) з компетентними органами інших держав про прийом громадян України, засуджених судами цих держав, для відбування покарання на території України, рекомендувати судам у випадку відсутності між Україною і відповідною державою міжнародного договору з питань передачі засуджених осіб розглядати справи про визнання і виконання вироків іноземних судів на території України лише за поданням прокурора з відповідним дорученням Генерального прокурора України.

У справах, де ініціатором розгляду питання є Міністерство юстиції України, про дату і час розгляду справи, а також можливість участі представника у судовому засіданні необхідно повідомляти Міністерство юстиції України. Нез'явлення представника Міністерства юстиції України в судове засідання не перешкоджає розгляду питання.

З метою забезпечення права засудженого на захист доцільно рекомендувати судам обов'язково викликати засудженого та його захисника в судове засідання. Причини нез'явлення і своєчасність повідомлення про час і місце судового засідання ретельно перевіряти.

Таким чином, ефективність судового розгляду питань, пов'язаних із виконанням вироків іноземних держав на території України, залежить від удосконалення механізму їх законодавчого врегулювання та від точного і неухильного додержання судами як положень законодавства України, так і норм міжнародного права.

² Відповідно до рішення Європейського суду з прав людини у справі «Посохов проти Росії» (Posokhov v. Russia, заява № 63486/00, п. 39) словосполучення «встановлений законом» поширюється не лише на законодавчу базу для функціонування «суду», але й на формування складу суду у кожній конкретній справі.

Стан здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2007 р. *

Розгляд цивільних справ

У 2007 р. за захистом своїх прав і свобод у порядку цивільного судочинства в суди загальної юрисдикції звернулися 1 млн 723 тис. громадян та юридичних осіб, що на 15 % більше, ніж у 2006 р. Суди розглянули 1 млн 705 тис. цивільних справ і матеріалів, або 87,2 % (86,5 %) від тих, що перебували на розгляді, що на 13,7 % більше.

Зокрема, місцеві суди видали (за винятком скасованих) 227,9 тис. судових наказів, що на 44,8 % більше. У тому числі було видано судових наказів: на вимогу, яка ґрунтується на правочині, вчиненому у письмовій формі, — 196,2 тис., або 86,1 % (77,8 %); про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникам суми заробітної плати — 29,9 тис., або 13,1 % (20,7 %). Задоволено вимоги про стягнення нарахованої заробітної плати в сумі 108 млн 152 тис. грн. Водночас за позовами громадян про виплату заробітної плати з ухваленням рішення розглянуто 18,7 тис. справ, що на 35,2 % менше, ніж у 2006 р., у тому числі із задоволенням позову — 16,9 тис. справ. Присуджено до стягнення 69 млн 373 тис. грн.

Суди відкрили провадження в справах за 1 млн 233 тис. заяв позовного та окремого провадження; відмовили у відкритті — за 16,9 тис.; повернули позивачам з різних підстав 97,5 тис. заяв, із них — майже 79 тис., або 81 % у зв'язку з неусуненням виявлених у заявах недоліків.

Закінчено провадження в 1 млн 241 тис. цивільних справ позовного та окремого провадження, або 85,6 % (85,3 %) від тих, що перебували на розгляді. З ухваленням рішення розглянуто 982,5 тис. справ; позовні вимоги, заяви задоволено у 898,8 тис. справ, або 91,5 % (89,8 %) від кількості тих, що були розглянуті з ухваленням рішення. У тому числі ухвалено рішення у майже 84 тис. справ окремого провадження, їх частка серед числа справ, розглянутих з ухваленням рішення, становила 8,5 % (8,7 %). Заочне рішення ухвалено у 218,7 тис. справ позовного провадження, з яких місцеві суди скасували понад 5 тис. заочних рішень, або 2,3 % (2,2 %) від ухвалених.

У структурі цивільних справ позовного провадження, що перебували на розгляді в судах, найбільший відсоток становили спори, що виникали з договорів, — 388,9 тис., або 28,8 % (22,9 %); із сімейних правовідносин — 358,9 тис., або 26,6 % (29,2 %); житлових правовідносин — 168,9 тис., або 12,5 % (13,4 %); щодо захисту права власності та інших речових прав — 129,4 тис., або 9,6 % (9 %).

Із фіксуванням судового процесу за допомогою звукозаписувальних технічних засобів суди розглянули 43,6 тис. цивільних справ, або 3,5 % (4 %) від кількості розглянутих справ, що на 5,5 % менше.

Минулого року дещо поліпшилася ситуація з оперативністю розгляду судами цивільних справ. Із порушенням строків розгляду, визначених положеннями ст. 157 ЦПК, місцеві суди розглянули 123,5 тис. цивільних справ позовного та окремого провадження, або 10 % (10,7 %) від числа всіх розглянутих; разом з тим кожна десята цивільна справа позовного провадження розглядалася з порушенням цих строків. Найбільший відсоток порушень процесуальних строків розгляду справ зафіксовано в судах м. Севастополя — 29,9 % (18,1 %), м. Києва — 26,3 % (24 %), областей: Харківської — 21,3 % (18,2 %), Дніпропетровської — 15,3 % (19,8 %), Кіровоградської — 12,4 % (16,3 %), а також Автономної Республіки Крим — 20,1 % (19,5 %).

Також зменшилася з 9,8 тис. до 6 тис., або на 38,4 %, кількість виданих з порушенням триденного строку (ч. 1 ст. 102 ЦПК) судових наказів, що становить 2,5 % (5,9 %) від їх загальної кількості. Частіше порушували зазначений строк у судах м. Києва — 28,6 % (21 %), областей: Київської — 16,1 % (19,9 %), Харківської — 8,2 % (17 %), Рівненської — 7,4 % (12,8 %), а також Автономної Республіки Крим — 5,7 % (15,5 %). З порушенням п'ятиденного строку (ч. 1 ст. 106 ЦПК) скасовано 200 судових наказів, або 1,6 % (1,2 %) від числа скасованих.

Залишилися нерозглянутими (без урахування справ, провадження в яких зупинено) 183,8 тис. справ, що на 5,5 % більше, або 12,7 % (13 %) від кількості справ, що перебували в провадженні судів.

* Закінчення. Початок див. у попередньому номері журналу на с. 37—43.

У строк понад 3 місяці (без урахування справ, провадження в яких зупинено) минулого року не розглянуто 40,8 тис. цивільних справ, що на 6 % менше, або 2,8 % (3,2 %) від тих, що перебували в провадженні. Через неодноразове відкладення розгляду залишилися невіршеними у строк понад 1 рік 6 тис. цивільних справ позовного провадження, що на 28,6 % менше, ніж у 2006 р., або 0,4 % (0,7 %) від кількості справ, які перебували в провадженні. Найбільша питома вага таких справ у судах м. Севастополя — 1,6 % (2,9 %) та областей: Дніпропетровської — 1,7 % (2,5 %), Одеської — 1,6 % (1,2 %).

Найчастіше до порушення строків розгляду цивільних справ, як і в попередньому році, призводили: неявка належно повідомлених про місце і час розгляду справи свідків, сторін та їх представників, інших учасників процесу — відкладено розгляд 32,5 тис. справ, або 30,1 % від кількості справ, провадження в яких відкладено; застосування судами неповною мірою заходів процесуального примусу до осіб, які перешкоджають здійсненню цивільного судочинства (зокрема, через неявку свідків відкладено розгляд 8,9 тис. справ, а суди постановили лише 414 ухвал про їх привід); тривале проведення експертиз; необґрунтовано великі перерви між судовими засіданнями; неналежні вивчення та підготовка справи до розгляду; ухилення осіб від одержання повісток; відсутність зворотних повідомлень про їх вручення (через неявку однієї зі сторін або будь-кого з інших учасників процесу, про яких немає відомостей, що їм вручено судові повістки, було відкладено розгляд понад 48,5 тис. справ, або 45 %).

Суди, виявивши під час розгляду справи порушення закону для вжиття заходів щодо усунення встановлених причин та умов, що сприяли вчиненню правопорушення, постановили і надіслали відповідним особам 1,4 тис. окремих ухвал, що на 13 % менше, ніж у 2006 р., або 0,1 % (0,2 %) від кількості справ, розглянутих із ухваленням рішення. Водночас збільшилась їх кількість у судах 8 областей, зокрема: Тернопільської — на 75 %, Хмельницької — на 66,7 %, Полтавської — на 59,6 %, Харківської — на 30,8 %, Луганської — на 17,6 %. Надійшло 820 повідомлень про вжиті заходи за зазначеними ухвалами, або 56,8 % (55,8 %) від постановлених ухвал.

У провадженні апеляційних судів за апеляційними скаргами на рішення та ухвали місцевих судів перебувало 110,7 тис. цивільних справ і матеріалів, що на 0,9 % більше. Розглянуто за апеляційними скаргами 73,7 тис. справ, або 66,6 % (68,2 %) від тих, що перебували у провадженні (без урахування повернутих та залишених без розгляду). У тому числі розглянуто 55,8 тис. цивільних

справ за апеляційними скаргами тільки на рішення (без ухвал, постанов) місцевих судів. Призначено до розгляду з порушенням строків, встановлених положеннями ч. 2 ст. 302 ЦПК, — 12,4 тис. справ за апеляційними скаргами, або 16,8 % (14,2 %) від тих, в яких апеляційні скарги прийнято до розгляду. Залишилися нерозглянутими 12,9 тис. справ, що на 20,2 % більше, або 11,7 % (9,8 %).

У 2007 р. кількість скасованих і змінених в апеляційному порядку судових рішень (рішень, ухвал) у цивільних справах зменшилася на 2,5 % і становила 35,1 тис. У тому числі в апеляційному порядку скасовано і змінено 25,7 тис. рішень у цивільних справах, їх частка дещо зменшилася і становила 2,6 % (2,9 %) від ухвалених місцевими судами. Найбільший відсоток скасованих і змінених рішень, ухвалених судами м. Києва — 3,9 % (4,9 %), областей: Дніпропетровської — 4,4 % (4,3 %), Закарпатської — 3,5 % (3,3 %), Одеської — 3,4 % (4 %), а також Автономної Республіки Крим — 3,5 % (4,9 %).

З направленням справи на новий судовий розгляд в апеляційному порядку скасовано майже 8 тис. рішень місцевих судів у цивільних справах, що на 12,3 % менше, або 36,7 % (42,2 %) від усіх скасованих. Підставою для скасування 3,4 тис. рішень, або 43,1 % (37,3 %) від усіх скасованих із направленням справи на новий судовий розгляд, було вирішення місцевими судами питання про права та обов'язки осіб, які не брали участі в розгляді справи. Частіше з цієї підстави скасовувалися рішення, ухвалені місцевими судами областей: Волинської — 63,6 % (48,2 %), Миколаївської — 63 % (48,1 %), Сумської — 61,5 % (46,3 %), Рівненської — 60 % (65,3 %). Кожне третє рішення, або 32,5 % (35 %) від усіх скасованих із направленням справи на новий судовий розгляд, скасовано у зв'язку з розглядом справи за відсутності будь-кого з осіб, які беруть участь у розгляді справи і яких належним чином не було повідомлено про час та місце судового розгляду. Найбільший відсоток скасованих із зазначеної підстави рішень у судах областей: Київської — 55,9 % (24,5 %), Харківської — 43,8 % (45 %), Донецької — 40,5 % (48,6 %), а також м. Севастополя — 50 % (50,5 %).

Апеляційні суди ухвалили 12,1 тис. нових рішень, або 55,6 % (50,8 %) від усіх скасованих. Найменшу частку нових рішень ухвалено апеляційними судами областей: Одеської — 36,1 % (31,8 %), Харківської — 39,1 % (35,8 %), Вінницької — 39,7 % (43,8 %), Львівської — 41 % (36,0 %).

Апеляційна інстанція також скасувала і змінила 9,4 тис. ухвал місцевих судів, або 2,1 % (2,3 %) від ухвалених, із них: скасовано 9,1 тис., у тому числі з прийняттям нової ухвали (вирішенням питання по суті) — 1,7 тис., або 18,5 %

(20,8 %) від скасованих; змінено 347, або 0,1 % (0,1 %) від постановлених.

Апеляційні суди за результатами розгляду апеляційних скарг на судові рішення місцевих судів постановили 596 окремих ухвал, що рівно стільки ж, як і в попередньому році. У тому числі на порушення норм права та помилки, допущені судом першої інстанції, — 439, із них найбільше на порушення, допущені місцевими судами Донецької (88) та Одеської (53) областей.

Недосконалість процесуального законодавства щодо перегляду в касаційному порядку судових рішень у цивільних справах призвела до накопичення великої кількості нерозглянутих касаційних скарг, справ за попередні роки. Для вирішення цієї проблеми Верховна Рада України Законом від 22 лютого 2007 р. № 697-V внесла зміни до Закону «Про судоустрій України» щодо забезпечення касаційного розгляду цивільних справ. У зв'язку з цими змінами Верховним Судом України на розгляд колегій суддів апеляційних судів у минулому році було передано 39,7 тис. касаційних скарг, справ, з яких у понад 32 тис. справ апеляційні суди закінчили провадження.

На розгляд Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України в 2007 р. надійшло у касаційному порядку, за нововиявленими та винятковими обставинами 33,1 тис. касаційних скарг, справ, заяв, скарг, що порівняно з попереднім роком на 11,2 % менше. Розглянуто, не враховуючи повернутих та переданих до інших судів, 29,2 тис. касаційних скарг, із них за 11,6 тис. касаційне провадження відкрито; відмовлено у відкритті за 17,6 тис. Попередній розгляд за касаційними скаргами проведено у 7 тис. цивільних справ; у 3,7 тис. справ касаційні скарги відхилено із залишенням судового рішення без зміни, скасовано 49 судових рішень з передачею справи на новий розгляд. Судом касаційної інстанції розглянуто 2,7 тис. справ; із них у 2,3 тис. касаційні скарги задоволено. На кінець року залишилися нерозглянутими 3,1 тис. касаційних скарг, справ, заяв, скарг.

Верховний Суд України у касаційному порядку скасував і змінив 2,3 тис. судових рішень, або 3,2 % (2,1 %) від кількості тих, що розглядалися в апеляційному порядку в 2007 р. У касаційному порядку найбільший відсоток скасовано і змінено судових рішень (ухвалених апеляційними судами за результатами перегляду судових рішень місцевих судів у 2007 р.) областей: Вінницької — 5,2 %, Закарпатської — 4,5 %, Донецької — 4,4 %, Черкаської — 4,1 %, Рівненської — 4 %.

У зв'язку зі зміною у законодавстві щодо забезпечення касаційного розгляду цивільних справ апеляційні суди у касаційному порядку скасували

з урахуванням попереднього розгляду касаційних скарг 3,4 тис. судових рішень, ухвалених судами за попередні роки.

Усього в касаційному порядку (Верховним Судом України та апеляційними судами) було скасовано 3,8 тис. рішень, змінено — 120. За результатами розгляду касаційних скарг скасовано рішення місцевих та апеляційних судів та ухвалено 706 нових рішень. Скасовано і змінено 99 ухвал з вирішенням питання по суті.

Деякі апеляційні суди і самі допускають помилки при перегляді судових рішень, ухвалених місцевими судами. Так, у касаційному порядку скасовано 1,5 тис. судових рішень із поверненням цивільних справ на новий апеляційний розгляд, із них — 1 тис. ухвал; із залишенням в силі судових рішень місцевих судів скасовано 639 судових рішень апеляційної інстанції, із них 552 рішення і 87 ухвал.

На розгляді судів у зв'язку з нововиявленими обставинами перебувало 7,2 тис. заяв, що на 20,6 % більше, ніж у 2006 р. Із постановленням ухвали розглянуто 5,5 тис. заяв, із них задоволено 3,1 тис., або 56,8 % (54,4 %) від кількості розглянутих. Скасовано 1,9 тис. рішень, 137 ухвал судів і 1,2 тис. судових наказів; відмовлено у задоволенні 2,4 тис. заяв; залишилися нерозглянутими 1,2 тис. заяв, або 16,7 % (14,1 %) від тих, що перебували на розгляді.

Розгляд адміністративних справ

У 2007 р. розпочали свою діяльність дев'ять окружних та шість апеляційних адміністративних судів. Упродовж минулого року справи за правилами КАС вирішувались у першій і апеляційній інстанціях як адміністративними, так і загальними та господарськими місцевими та апеляційними судами. Усього на розгляді місцевих судів (крім господарських) перебувало 264,7 тис. позовних заяв, адміністративних справ, клопотань. З урахуванням повернутих розглянуто майже 197 тис., або 74,4 % (85,8 %) від тих, що перебували на розгляді, з них окружними адміністративними судами — 39,6 тис. Залишилися нерозглянутими 67,7 тис. справ та матеріалів, або 25,6 % (14,2 %) від усіх, що перебували на розгляді. У тому числі зазначені суди закінчили провадження у 158,2 тис. адміністративних справ, або 77,6 % від тих, що перебували на розгляді. Із фіксуванням судового процесу звукозаписувальними технічними засобами розглянуто 7,5 тис. справ, або 4,8 % від справ, провадження в яких закінчено.

У структурі адміністративних справ, що перебували на розгляді судів, переважну більшість становили справи щодо оскарження дій або бездіяльності, рішень (правових актів індивідуальної дії), крім пов'язаних із виборчим процесом чи проведенням референдуму, суб'єктів владних пов-

новажень — 78,6 % (79,4 %); справи за зверненнями суб'єктів владних повноважень склали 11,9 % (2,8 %); справи з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби — 5,1 % (6,9 %).

За результатами судового розгляду прийнято постанови у 124,4 тис. адміністративних справ, позови задоволено в 101,4 тис., або 81,5 % (75,3 %) від розглянутих із прийняттям постанови. Зокрема, за позовами щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень прийнято постанови у 96,9 тис. справ, позовні вимоги задоволено у 76,6 тис. справ, або 79 % (74 %) від тих, що розглянуті із прийняттям постанови. Із них за позовами до Пенсійного фонду України та його територіальних управлінь з приводу обчислення пенсійних виплат позовні вимоги задоволено у 5,9 тис. справ, або 71,6 % (68,1 %) від справ, розглянутих із прийняттям постанови; до Міністерства оборони України та його підвідомчих установ з приводу обчислення пенсійних виплат позовні вимоги задоволено у 2,9 тис. справ, або 77,4 % (87,5 %); на рішення, дії або бездіяльність державної виконавчої служби, її посадової особи — у 1,6 тис. справ, або 66 % (64,6 %). Розглянуто з прийняттям постанови 7,5 тис. справ за позовами громадян з приводу прийняття їх на публічну службу, її проходження та звільнення зі служби, із них позовні вимоги задоволено у 6,4 тис., або 85,5 % (88,4 %).

Дещо погіршилася ситуація з оперативністю розгляду адміністративних справ. Так, порушено строки розгляду в 23 тис. адміністративних справ, або 14,6 % (12,4 %) від тих, провадження в яких закінчено. У тому числі місцеві загальні суди з порушенням строків розглянули 14,4 тис. адміністративних справ, або 11,5 % (12,4 %), окружні адміністративні — 8,6 тис. справ, або 28,7 %, що пов'язано з неуккомплектованістю штатної чисельності суддів адміністративних судів. Найчастіше строки розгляду порушували місцеві загальні суди: м. Севастополя — 40,8 % (15,4 %) та Автономної Республіки Крим — 26,1 % (16,7 %), а також Вінницький (50 %) та Одеський (48,9 %) окружні адміністративні суди.

Залишилися нерозглянутими, без урахування справ, провадження в яких зупинено, 42,4 тис. адміністративних справ, або 20,8 % (13,9 %) від тих, що перебували в провадженні. У строк понад 2 місяці (без урахування справ, провадження в яких зупинено) минулого року не розглянуто 10,1 тис. справ, або 5 % (4,2 %) від тих, що перебували в провадженні.

Упродовж 2007 р. відкладено розгляд у 17,4 тис. адміністративних справ, що на 30,5 % більше, ніж у 2006 р. У тому числі через неприбуття у судові засідання сторони або будь-кого з інших осіб, які

беруть участь у справі, про яких немає відомостей, що їм вручені повістки, — 7,5 тис. справ, або 43,2 % (43,8 %) від кількості відкладених. Неявка в судові засідання належно повідомлених свідків, прокурорів, представників, інших учасників процесу призвела до відкладення розгляду в 5,4 тис. справ, або 31,3 % (33,3 %), із них у зв'язку з неявкою представника — 2,7 тис. справ, або 15,5 % (14 %) від кількості усіх відкладених справ. Через неодноразове відкладення розгляду залишилися нерозглянутими понад 1 рік 555 справ, або 0,4 % (0,4 %) від тих, що перебували в провадженні загальних судів. Найбільший відсоток невіршених понад 1 рік справ у місцевих судах м. Севастополя — 3,1 % (80 справ), а також областей: Івано-Франківської — 1,9 % (49), Харківської — 1,4 % (55), Львівської — 1,3 % (54), Дніпропетровської — 1,2 % (81), Одеської — 1,2 % (101).

За фактами виявлених під час розгляду справи порушень закону суди постановили 194 окремих ухвали, що на 29,2 % менше, ніж у 2006 р., або 0,2 % (0,4 %) від кількості справ, розглянутих із прийняттям постанов. Надійшли повідомлення про вжиті заходи за 90 окремими ухвалами, або 46,4 % (54,4 %) від усіх постановлених.

На розгляді в місцевих господарських судах перебувало 27,3 тис. позовних заяв про визнання актів недійсними, що підлягали розгляду за правилами КАС. Закінчено провадження у 17,3 тис. справ, у тому числі прийнято рішення у 13,7 тис. справ. Позовні вимоги задоволено у 8,8 тис. справ, або 64,5 % (64,6 %) від розглянутих з прийняттям рішення. Залишилися нерозглянутими 5,8 тис. справ.

До адміністративних і загальних апеляційних судів за апеляційними скаргами на судові рішення місцевих судів надійшло 43,9 тис. адміністративних справ. Закінчено провадження без урахування повернутих з різних підстав у 23,4 тис. справ. Залишилися нерозглянутими 14,4 тис. справ, або 30,5 % (9,4 %) від тих, що перебували на розгляді, що пов'язано з направленням справ за апеляціями до адміністративних апеляційних судів, які тільки розпочали свою діяльність. Апеляційні скарги задоволено у 9,8 тис. справ, або 42 % (43,8 %) від розглянутих, у тому числі на постанови — у 6,9 тис. справ, або 39,5 % (42,8 %).

Поліпшилася якість розгляду адміністративних справ. Так, в апеляційному порядку скасовано чи змінено 6,8 тис. постанов, із них скасовано 6,4 тис., змінено 441 постанову. У тому числі скасовано і змінено 5,8 тис. постанов місцевих (окружних та загальних) судів, або 4,6 % (10,5 %) від ухвалених цими судами. Найбільший відсоток скасовано і змінено постанов, ухвалених місцевими загальними судами областей: Запорізької — 23,3 %,

Луганської — 18,7 %, Донецької — 16,4 %, Миколаївської — 14,9 %, а також м. Києва — 10,7 %.

За результатами розгляду апеляційних скарг в апеляційному порядку прийнято 4,3 тис. нових постанов, їх частка в числі скасованих апеляційними судами постанов становить 67 % (74 %). Із направленням справи на новий судовий розгляд скасовано 1,1 тис. постанов, або 16,7 % (9,4 %) від числа скасованих; із закриттям провадження у справі — 989 постанов, або 15,4 % (14,3 %).

Вищий адміністративний суд України у 2007 р. по першій інстанції закінчив провадження у 126 позовних заявах. Із прийняттям постанови розглянуто одну справу щодо затвердження Центральною виборчою комісією (далі — ЦВК) результатів виборів народних депутатів; у задоволенні позову відмовлено.

В апеляційному порядку зазначений суд розглянув 58 апеляційних скарг на судові рішення окружного адміністративного суду м. Києва за скаргами на рішення, дії чи бездіяльність ЦВК та її членів у справах про позачергові вибори народних депутатів України. За результатами розгляду в апеляційному порядку 30 справ судові рішення скасовано в п'яти адміністративних справах. У тому числі два судових рішення скасовано з ухваленням нових постанов, із них одне — щодо оскарження дій чи бездіяльності ЦВК та її членів, друге — щодо оскарження її рішень.

Минулого року на розгляді Вищого адміністративного суду України перебувало 46,8 тис. касаційних скарг, з яких на розгляд суддів передано 26,8 тис. Касаційне провадження відкрито за 20,4 тис. скарг. Залишилися нерозглянутими 22,2 тис., або 47,4 % (52,7 %) від кількості касаційних скарг, що перебували на розгляді.

У касаційному порядку розглянуто 14,3 тис. справ. Із них у понад 10 тис. справ касаційні скарги залишено без задоволення, а судові рішення — без зміни. Скасовано та змінено 3,3 тис. судових рішень, або 23,1 % (18,8 %) від тих, що розглядалися у касаційному порядку, із них 3,2 тис., або 22 % (18 %), скасовано. У тому числі в касаційному порядку скасовано 1,2 тис. судових рішень апеляційних судів, із них — 960 постанов, із яких 448 — із залишенням у силі постанов місцевих судів. За результатами перегляду в касаційному порядку ухвалено 566 нових рішень.

У 2007 р. на розгляді Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України за винятковими обставинами перебувало 3,1 тис. скарг про перегляд судових рішень в адміністративних справах, що на 71,5 % більше, ніж у 2006 р. З різних підстав повернено 911 скарг, або 29,3 % (31,9 %) від тих, що перебували на розгляді. Розглянуто 1,9 тис. скарг, або 59,7 % (47,4 %), у тому

числі за 252 винесено ухвали про допуск скарги до провадження, витребування справи, відмовлено у допуску за 1,1 тис. скарг. У результаті перегляду за винятковими обставинами скасовано 91 постанову, у тому числі у зв'язку з установленням міжнародною установою факту порушення Україною міжнародних зобов'язань скасовано 3 постанови. У зв'язку з виявленням неоднакового застосування судами однієї й тієї самої норми права скасовано 88 постанов, із них: 85 — Вищого адміністративного суду України, з яких 14 — із залишенням у силі помилково скасованих судових рішень першої та апеляційної інстанцій; 3 постанови — Вищого господарського суду України.

Розгляд справ про адміністративні правопорушення

Збереглася тенденція до збільшення в судах кількості справ про адміністративні правопорушення насамперед за рахунок збільшення справ про порушення Правил дорожнього руху (далі — Правила). Так, у 2007 р. на розгляді судів перебувало майже 5 млн 928 тис. справ про адміністративні правопорушення, що на 19,2 % більше, ніж у 2006 р., у тому числі кількість справ про порушення Правил збільшилася на 20 %. Із винесенням постанов суди розглянули понад 5 млн 750 тис. справ про адміністративні правопорушення стосовно 5 млн 753 тис. осіб, що на 19,2 % більше. У тому числі винесено постанови майже у 4 млн 904 тис. справ про порушення Правил, що також на 20 % більше; їх питома вага від числа усіх розглянутих справ із винесенням постанов становила 85,3 % (84,7 %). За вчинення адміністративних правопорушень судами застосовано різні види стягнень до 5 млн 314 тис. осіб, що на 19,3 % більше, із них за порушення Правил до 4 млн 634 тис. осіб. Зокрема, за перевищення водіями транспортних засобів швидкості руху, невиконання сигналів регулювання дорожнього руху, порушення правил перевезення людей та інших правил дорожнього руху (ст. 122 Кодексу України про адміністративні правопорушення; далі — КпАП) притягнуто до адміністративної відповідальності майже 3 млн 578 тис. осіб, що на 15,1 % більше, а їх питома вага становить 67,3 % (69,8 %) від кількості всіх осіб, стосовно яких розглянуто справи про адміністративні правопорушення із винесенням постанов; права керувати транспортним засобом позбавлено 2,6 тис. водіїв, що на 45,5 % більше. За керування транспортними засобами або суднами в стані сп'яніння (ст. 130 КпАП) накладено адміністративне стягнення на 242 тис. осіб, що на 20,7 % більше; позбавлено права керувати транспортним засобом 63,2 тис.

осіб, або 26,1 % (25,2 %) від кількості осіб, на яких накладено адміністративне стягнення.

Закрито провадження у справах стосовно 430,8 тис. осіб, що на 17,9 % більше, або 7,5 % (7,6 %) від загальної кількості осіб, стосовно яких винесено постанови. У тому числі у зв'язку із закінченням строків для накладення адміністративного стягнення, передбачених ст. 38 КпАП та ст. 328 Митного кодексу України (далі — МК), суди закрили провадження у справах щодо 270,5 тис. осіб, що на 24,5 % більше, або 4,7 % (4,5 %) від кількості тих, стосовно яких справи розглянуто з винесенням постанов. Найчастіше з цієї підстави закривали провадження в справі суди областей: Закарпатської — 14,9 % (15,3 тис.), Кіровоградської — 10,4 % (13,6 тис.), Вінницької — 6,3 % (11,3 тис.), а також м. Києва — 8,7 % (45 тис.). У зв'язку з відсутністю події та складу адміністративного правопорушення закрито справи стосовно 52,8 тис. осіб, або 0,9 % (0,9 %) від тих, щодо яких справи розглянуто з винесенням постанов. За малозначністю вчиненого правопорушення з усним зауваженням на адресу правопорушника щодо недопустимості протиправних діянь суди звільнили від адміністративної відповідальності 103,2 тис. осіб, або 1,8 % (1,9 %) від тих, щодо яких справи розглянуто з винесенням постанов. Найбільше звільнено осіб судами м. Севастополя — 4,6 % (3 тис.) та областей: Житомирської — 4,3 % (5,8 тис.), Вінницької — 2,8 % (5,1 тис.).

Минулого року на розгляд до судів надійшло 6,9 тис. справ про корупційні правопорушення, що порівняно з 2006 р. на 3,8 % більше. Із винесенням постанов суди розглянули 6,3 тис. справ про корупційні правопорушення, або 90,1 % (89,1 %) від кількості справ, що перебували на розгляді. За порушення вимог Закону від 5 жовтня 1995 р. № 356/95-ВР «Про боротьбу з корупцією» (далі — Закон) накладено штраф на 4,6 тис. осіб, або 72,7 % (68,4 %) від тих, стосовно яких винесено постанови, що на 11,5 % більше.

Зокрема, накладено штраф за: порушення спеціальних обмежень, встановлених для осіб, уповноважених на виконання функцій держави (ст. 8 Закону), — на 3,4 тис. осіб, або 75,5 % (71,7 %) від кількості всіх осіб, на яких накладено цей вид стягнення; нежиття заходів щодо припинення корупційних діянь підлеглими та за неповідомлення про вчинення цих діянь (ст. 10 Закону) притягнуто до відповідальності 3 керівників (10).

Серед осіб, щодо яких винесено постанови про накладення штрафу, державні службовці становили 42,3 % (52,5 %); посадові особи місцевого самоврядування — 37,1 % (25,8 %); військові посадові особи Збройних Сил України та інших військових формувань — 9,9 % (10,1 %); працівники системи МВС України — 6,5 % (7,2 %).

Стосовно 1,7 тис. осіб справи про корупційні правопорушення закрито, що на 9,6 % менше, ніж у 2006 р. У тому числі щодо 51 особи справи закрито з переданням матеріалів прокурору, органу досудового слідства чи дізнання для вирішення питання про порушення кримінальної справи. У зв'язку з відсутністю події і складу адміністративного правопорушення закрито справи стосовно 1045 осіб, або 16,6 % (17,3 %) від тих, щодо яких справи розглянуто з винесенням постанов. Звільнено від адміністративної відповідальності за малозначністю вчиненого корупційного правопорушення 362 особи, або 5,8 % (8,5 %) від тих, щодо яких справи розглянуто з винесенням постанов, що на 11,5 % менше, ніж у 2006 р.

Кількість осіб, на яких накладено адміністративне стягнення за порушення встановлених термінів виплати пенсій, стипендій, заробітної плати, виплату її не в повному обсязі, а також інші порушення вимог законодавства про працю та охорону праці (ст. 41 КпАП), збільшилася на 10,9 % і становила 17 тис.

За дрібне викрадення чужого майна (ст. 51 КпАП) накладено адміністративне стягнення на 19 тис. осіб, що на 11,9 % більше.

Заходи впливу, передбачені ст. 24¹ КпАП, застосовано до 8,4 тис. неповнолітніх осіб, що на 23,1 % більше. Кількість батьків або осіб, що їх замінюють, на яких накладено адміністративне стягнення за невиконання ними обов'язків щодо виховання дітей (ст. 184 КпАП), збільшилася на 36,9 % і становила 28,7 тис. За вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису (ст. 173² КпАП) накладено адміністративне стягнення на 78,5 тис., що на 4,8 % більше.

Адміністративне стягнення за порушення митних правил накладено на 17,7 тис. осіб, що на 1,9 % більше. У тому числі за недекларування товарів, транспортних засобів (ст. 340 МК) — на 9,2 тис., або 51,8 % (52,4 %) від осіб, на яких накладено стягнення за порушення митних правил; за контрабанду товарів (статті 351, 352 МК) — на 4,3 тис. осіб, що на 8,6 % менше. Конфіскація товарів, а також транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів — безпосередніх предметів порушення митних правил, застосована до 4,1 тис. осіб, або 95,7 % (95,7 %).

У структурі видів адміністративних стягнень, застосованих судами у 2007 р. за вчинення всіх видів адміністративних правопорушень, найпоширенішим видом був штраф. Суди оштрафували 3 млн 196 тис. осіб, що на 17,7 % більше, ніж у 2006 р., або 60,1 % (60,9 %) від усіх тих, на кого накладено адміністративне стягнення. Загальна сума накладеного судами штрафу становила понад 175 млн 884 тис. грн, добровільно сплачено 48 млн 359 тис. грн, або 27,5 % (26,3 %).

Кількість осіб, щодо яких суди застосували попередження, також збільшилася на 23,3 % і становила понад 1 млн 940 тис., або 36,6 % (35,3 %) від тих, на кого накладено адміністративне стягнення. Звертає увагу неоднаковий підхід судів до застосування цих видів адміністративних стягнень. Так, найменше призначали стягнення у вигляді штрафу, як і в попередньому році, суди м. Києва — 34 % (40,2 %), Автономної Республіки Крим — 47,5 % (49 %), а також областей: Полтавської — 47,6 % (50,3 %), Одеської — 48,3 % (48,3 %), Чернігівської — 48,3 %, (47,8 %). Зокрема, за вчинення найбільш поширених адміністративних правопорушень, відповідальність за які передбачена ст. 122 КпАП, суди застосували попередження до більш ніж 1 млн 813 тис. осіб, або 50,7 % (48,6 %) від тих, на кого накладено адміністративне стягнення за цей вид правопорушень, а штраф накладено на 1 млн 762 тис. осіб, або 49,2 % (51,3 %). У тому числі суди м. Києва за ці види правопорушень застосували штраф тільки до 53,3 тис. осіб, або 15,9 %, а попередження — майже до 283 тис. осіб, або 84,1 %; суди Полтавської області застосували штраф до майже 27 тис. осіб, або 28,1 %, попередження — до майже 69 тис. осіб, або 71,9 %.

Виправні роботи суди застосували до 831 особи, що на 36,4 % менше, або 0,02 % (0,03 %). Адміністративний арешт призначено майже 83 тис. осіб, що також на 8,6 % менше, або 1,6 % (2 %).

Конфісковано предмети, що були зняттями вчинення або безпосередніми об'єктами адміністративного правопорушення, у 50,5 тис. осіб, що на 18,8 % більше. Оплатне вилучення предмета, що був зняттями вчинення чи безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, суди застосували до 250 осіб, зокрема за керування транспортними засобами або суднами в стані сп'яніння (ч. 2 ст. 130 КпАП), — до 186 осіб, що на 38,8 % більше.

Вилучено 309 одиниць вогнепальної зброї. Конфісковано товари та цінності на суму 23 млн 908 тис. грн, валюту — на суму 13 млн 75 тис. грн.

Суди позбавили спеціального права 78,1 тис. осіб, що на 29,6 % більше. Водночас суди розглянули 2,9 тис. клопотань про скорочення строку позбавлення спеціального права, що на 78,3 % більше; із них задоволено 2,5 тис., що становить 3,1 % (2,4 %) від кількості фактів позбавлення спеціального права.

Минулого року кількість подань прокурорів та скарг від осіб на постанови місцевих судів у справах про адміністративні правопорушення, що надійшли на розгляд до голів апеляційних судів та їх заступників, збільшилася на 31,5 % і становила 9,6 тис. Розглянуто понад 9 тис. скарг та подань прокурорів, що також на 30,9 % більше. За результатами перегляду скасовано та змінено

4,9 тис. постанов, що більше на 31,9 %. Незважаючи на збільшення кількості скасованих і змінених постанов, їх питома вага в загальному числі винесених постанов становила лише 0,09 % (0,08 %). У тому числі скасовано та змінено понад 2,9 тис. постанов за порушення Правил, що більше на 55,1 %, або 0,06 % (0,05 %); за порушення вимог Закону скасовано та змінено 447 постанов, що на 2,5 % більше, або 7,1 % (7,3 %); за порушення вимог МК скасовано та змінено 482 постанови, що на 10,1 % менше, або 2,5 % (2,8 %) від постановлених.

Розгляд господарських справ

У 2007 р. за правилами, передбаченими положеннями Господарського процесуального кодексу України (далі — ГПК) та КАС, місцеві господарські суди закінчили провадження у 232,6 тис. справ, що на 2,4 % менше. Найвагоміше зменшення кількості розглянутих справ спостерігається у місцевих господарських судах областей: Житомирської — на 23,3 %, Одеської — на 22,7 %, Вінницької — на 19,1 %. Водночас їх кількість збільшилася у судах м. Севастополя та 9 областей, зокрема: Миколаївської — на 34,6 %, Хмельницької — на 23,1 %, Херсонської — на 20,2 %. У тому числі з прийняттям рішення розглянуто 179,3 тис. справ, що на 6,1 % менше; повністю або частково позови задоволено в 156,1 тис. справ, або 87,1 % (87,5 %) від розглянутих з ухваленням рішення.

У структурі справ, провадження в яких закінчено, частка майнових спорів поступово зменшується — до 50,4 % (53 %), розглянуто 117,2 тис. таких справ, що на 7,3 % менше, у тому числі 42,1 тис. спорів пов'язано з розрахунками за продукцію, товари та послуги, або 36 % (36,4 %) від усіх майнових спорів. Кількість інших позадоговірних немайнових спорів також зменшилася на 2,7 % і склала 71,5 тис., або 30,7 % (30,9 %), у тому числі переважну більшість, або 72,3 % (80,9 %), становили спори щодо скасування державної реєстрації. Водночас кількість справ про банкрутство збільшилася на 19,1 % і становила 13,6 тис., а їх частка — 5,8 % (4,8 %). Закінчено провадження в 17,3 тис. справ про визнання актів недійсними, що на 16,7 % більше, їх частка в структурі розглянутих справ становила 7,4 % (6,2 %).

Кількість судових рішень, прийнятих судами у межах провадження та на стадії їх виконання, збільшилася порівняно з попереднім роком на 19,9 % і становила 37,6 тис., у тому числі розглянуто 2,1 тис. скарг на дії чи бездіяльність органів державної виконавчої служби, що на 17,1 % менше. За межами провадження прийнято 2,3 тис. судових рішень, що на 4,9 % менше; із них про вжиття запобіжних заходів до порушення провадження

у справі — 205. За нововиявленими обставинами переглянуто 684 рішення та ухвали, що на 8,1 % більше.

Місцеві господарські суди понад строк, передбачений положеннями ст. 69 ГПК, вирішили 44 (47) справ, із них суди м. Севастополя — 34 (22) та областей: Черкаської — 6 (11), Житомирської — 3 (7), Чернівецької — 1 (1). Із порушенням процесуального строку, встановленого ст. 87 ГПК, розіслано 20 рішень та ухвал господарських судів, що на 13 % менше. Залишилися нерозглянутими 51,7 тис. справ, або 15,5 % (15,7 %) від тих, що перебували в провадженні; із них у 12,4 тис. справ, або 24 % (19,5 %) від нерозглянутих, провадження зупинено.

У 2007 р. місцеві суди під час вирішення господарського спору винесли та надіслали 1,5 тис. окремих ухвал, що на 3,7 % менше, ніж у 2006 р., та 232 інформації із зазначених питань, що на 2,5 % менше. Органам внутрішніх справ і прокурорам для вирішення питання про порушення кримінальної справи надіслано 453 повідомлення про виявлені у діяльності працівників підприємств та організацій порушення законності, що також на 17,6 % менше. Про виконання окремих ухвал, розгляд повідомлень та інформацій судів надійшло 503 відповіді, або 23 % (26,9 %) від усіх надісланих судами.

На розгляд до апеляційних господарських судів у 2007 р. надійшло 38,1 тис. апеляційних скарг, подань, що на 18,4 % менше, ніж у 2007 р. Відмовлено у прийнятті до провадження за 1,4 тис. апеляційних скарг, подань, що на 12,5 % менше; відмовлено у відновленні пропущеного строку за 771 апеляційною скаргою, що на 23,1 % менше; повернено з різних підстав — 3,4 тис. що на 17,1 % менше. Розглянуто 32,9 тис. апеляційних скарг, подань, що також на 11,4 % менше, але їх питома вага дещо збільшилася і становила 74 % (71,1 %) від тих, що перебували на розгляді. У тому числі до апеляційних господарських судів надійшло 1,3 тис. апеляційних скарг на судові рішення місцевих загальних судів у справах з корпоративних правовідносин, із них розглянуто 787, або 62,1 % від тих, що перебували на розгляді.

В апеляційному порядку скасовано чи змінено 10,6 тис. процесуальних документів місцевих господарських судів, або 3,3 % (3,8 %) від ухвалених цими судами, за положеннями ГПК та КАС, із них скасовано 9,3 тис. У тому числі скасовано і змінено 7,4 тис. рішень, або 4,1 % (4,7 %) від постановлених. Найбільший відсоток переглянутих в апеляційному порядку рішень, ухвал, постанов місцевих господарських судів м. Києва — 5,7 % (6,3 %), Автономної Республіки Крим — 4,8 % (4,1 %), а також областей: Одеської — 4,7 % (5 %), Харківської — 4,4 % (4,7 %), Івано-Франківської — 4 % (6,3 %);

найменший — Хмельницької — 1,3 % (1,4 %), Луганської — 1,7 % (2,7 %), Чернівецької — 1,8 % (2,3 %) від прийнятих.

Крім того, в апеляційному порядку скасовано і змінено 354 судових рішення місцевих загальних судів у справах з корпоративних правовідносин, із них — 220 рішень.

До Вищого господарського суду України надійшло на розгляд 20,5 тис. справ за касаційними скаргами, поданнями, що на 4,2 % більше порівняно з попереднім роком. Розглянуто 13,7 тис. справ за касаційними скаргами, поданнями, або 66,4 % (58,8 %) від справ, що перебували на розгляді. У тому числі до цього суду надійшло 1,2 тис. касаційних скарг на судові рішення місцевих загальних судів у справах з корпоративних правовідносин, із них розглянуто 797, або 65,9 % від тих, що перебували на розгляді.

Вищий господарський суд України у касаційному порядку скасував і змінив 5,3 тис. процесуальних документів, із них 4,1 тис. ухвал, постанов апеляційних господарських судів, або 10,3 % від усіх ухвал, постанов, прийнятих ними в апеляційному порядку. Також у касаційному порядку скасовано і змінено 209 процесуальних документів, із них 152 ухвали і 47 рішень апеляційних судів, ухвалених ними за результатами перегляду судових рішень місцевих загальних судів у справах з корпоративних правовідносин. Найбільше скасовано та змінено в касаційному порядку процесуальних документів, ухвалених апеляційними господарськими судами: Донецьким — 13,6 %, Київським — 12,5 %, Київським міжобласним 12,3 %, Дніпропетровським — 10,6 %, Харківським — 10,6 %; найменше — Житомирським апеляційними господарським судом — 5,1 %.

Минулого року на розгляд Судової палати у господарських справах Верховного Суду України надійшло 4,9 тис. справ за касаційними скаргами, поданнями на судові рішення Вищого господарського суду України, майже як у попередньому році (збільшення на 0,1 %), у тому числі на постанови — 4,2 тис. Порушено касаційне провадження за 349 касаційними скаргами, поданнями, їх питома вага серед тих, що перебували в провадженні, становила 7,1 % (7,3 %), відмовлено — за 4,6 тис. касаційних скарг та подань.

За касаційними скаргами, поданнями на судові рішення Вищого господарського суду України розглянуто 351 справу, із яких залишено без зміни 54 (32) постанови і 2 (4) ухвали. За результатами перегляду в касаційному порядку скасовано 295 (361) постанов та ухвал Вищого господарського суду України, або 1,6 % (2,2 %) від прийнятих Вищим господарським судом України та 6 % (7,4 %) від тих, що перебували в провадженні

Судової палати у господарських справах Верховного Суду України. У тому числі скасовано 233 постанови, із них із залишенням у силі судового рішення місцевого чи апеляційного господарського суду — 104 постанови, або 44,6 % (38,5 %). Найчастіше залишалися в силі судові рішення, ухвалені місцевими та апеляційними господарськими судами областей: Київської — 46, Одеської — 12, Львівської — 9, Запорізької — 8, Харківської — 7. На новий судовий розгляд направлено 189 справ, із них 127 — зі скасуванням постанов. Припинено провадження у 2 справах. У зв'язку з виявленням випадків різного застосування Вищим господарським судом України закону при вирішенні аналогічних справ було скасовано 105 постанов, ухвал, або 35,6 % (24,4 %) від усіх скасованих.

Звернення до виконання рішень судів

Статистичні дані свідчать, що минулого року суди в основному дотримувалися строків звернення до виконання судових рішень у адміністративних, кримінальних, цивільних справах та справах про адміністративні правопорушення. Так, з порушенням строків, передбачених КПК України, судами звернено до виконання 382 вироки у кримінальних справах, які набрали законної сили, що майже вдвічі менше, ніж у 2006 р., або 0,3 % (0,5 %) від постановлених та 104 ухвали, що на 29,7 % менше.

У 2007 р. загальні суди передали на виконання понад 11 млн 765 тис. виконавчих документів, за якими підлягало стягненню 1 млрд 380 млн 613 тис. грн, зокрема: 48,6 тис. виконавчих листів про відшкодування збитків, завданих злочинами, що на 31,6 % менше, на суму 391 млн 316 тис. грн; 5,9 тис. — про конфіскацію майна засуджених, майже стільки, як і в попередньому році; 35,9 тис. — про виконання рішень у трудових спорах, що на 31,3 % менше, на

суму 140 млн 453 тис. грн; 96,9 тис. — про стягнення аліментів, що на 6,5 % менше; майже 49 тис. — про виконання рішень в адміністративних справах, що на 58,8 % більше, на суму 178 млн 596 тис. грн; 3 млн 333 тис. постанов — у справах про адміністративні правопорушення, що на 35,1 % більше, із них про стягнення штрафу на суму 131 млн 974,7 тис. грн. Про стягнення судового збору передано на виконання 459,6 тис. документів на суму 83 млн 589,6 тис. грн.

До загальних місцевих судів у порядку виконання судових рішень надійшло від державних виконавців та сторін виконавчого провадження 50,5 тис. заяв, клопотань, що на 46,6 % більше, ніж у 2006 р. Розглянуто 47,5 тис. заяв, клопотань, із них задоволено 39,6 тис., або 83,4 % (80,5 %) від усіх розглянутих.

Згідно з даними Департаменту державної виконавчої служби Міністерства юстиції України у 2007 р. примусовому виконанню підлягало 5 млн 878,6 тис. виконавчих документів, виданих на підставі судових рішень загальних судів, залишилися невиконаними 2 млн 335,7 тис. цих документів, або 39,7 % (36,4 %) від тих, які фактично підлягали примусовому виконанню. Найбільший відсоток невиконання судових рішень у м. Севастополі — 62,6 % (58,9 %), а також в областях: Харківській — 55,4 % (42,3 %), Рівненській — 51,3 % (45,8 %), Хмельницькій — 46,2 % (42,4 %).

* * *

Матеріали аналізу засвідчили, що суди загальної юрисдикції в минулому році загалом забезпечили належне здійснення судочинства у цивільних, кримінальних, адміністративних, господарських справах і справах про адміністративні правопорушення.

Кримінальна відповідальність за перешкоджання здійсненню виборчого або референдного права



В.П. Тихий,
доктор юридичних наук,
професор



М.І. Мельник,
доктор юридичних наук,
професор

У ст. 157 Кримінального кодексу України (далі — КК) передбачено відповідальність за злочини, пов'язані з перешкоджанням здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі:

1) перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права або права брати участь у референдумі, перешкоджання діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, ініціативної групи референдуму, комісії з референдуму, члена виборчої комісії, члена ініціативної групи референдуму, члена комісії з референдуму або офіційного спостерігача при виконанні ними своїх повноважень (ч. 1 ст. 157 КК; у ч. 2 ст. 157 КК сформульовано кваліфікований вид складу злочину, передбаченого ч. 1 цієї статті, а в ч. 3 ст. 157 КК — кваліфікований вид складу злочину, передбаченого ч. 1 і ч. 2 ст. 157 КК);

2) втручання службової особи з використанням службового становища у здійсненні виборчою комісією чи комісією з референдуму їх повноважень, установлених законом (ч. 4 ст. 157 КК).

Основним безпосереднім об'єктом цих злочинів є виборче або референдне право.

Потерпілими можуть бути: громадяни, які мають право обирати чи бути обраними (виборці та кандидати на виборні посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування); громадяни, які мають право брати участь у референдумі; особи, діяльність яких відповідно до зако-

нодавства спрямована на забезпечення реалізації суб'єктивного права громадянина бути обраним до зазначених органів або на забезпечення участі у виборчому процесі таких його суб'єктів, як партії чи блоки партій (довірені особи кандидатів, офіційні представники та уповноважені особи партій чи блоків; члени виборчих комісій: Центральної виборчої комісії (ЦВК), окружних (територіальних) та дільничних виборчих комісій; члени ініціативних груп референдуму; члени комісій з референдуму; офіційні спостерігачі від партій чи блоків, кандидатів, громадських організацій, іноземних держав та міжнародних організацій).

Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 157 КК, є: діяння — перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача; вказані в законі форми цього перешкоджання; передбачені законом способи вчинення злочину.

Таке діяння (дія чи бездіяльність) передбачає створення чи використання перешкод (перепон, завад) для здійснення потерпілим виборчого або референдного права чи діяльності щодо їх забезпечення і позбавляє або обмежує (ускладнює) здійснення потерпілим зазначених прав чи діяльності.

Формами вчинення цього злочину є: перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права або права брати участь у референ-

думі; перешкоджання діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, ініціативної групи референдуму, комісії з референдуму, члена виборчої комісії, члена ініціативної групи референдуму, члена комісії з референдуму або офіційного спостерігача при виконанні ними своїх повноважень.

Перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права може виявлятися у безпідставній відмові в реєстрації його як кандидата; невключенні до списку виборців за наявності для того підстав або виключенні зі списку виборців за відсутності для того підстав, неправомірній відмові виборцеві у прийнятті і розгляді його заяви про включення його до списку виборців; примушуванні виборця поставити підпис у підписному листі на підтримку певного претендента в кандидати чи, навпаки, відмовитись підписати такий лист; примушуванні службовою особою підлеглих (наприклад, військовослужбовців строкової служби, курсантів) до голосування за певного кандидата; бездіяльності службової особи, яка відповідно до свого службового становища зобов'язана вжити заходів щодо забезпечення реалізації виборчих прав громадян; примушуванні кандидата зняти свою кандидатуру з балотування чи зареєструватися кандидатом; створенні перепон щодо прибуття виборця на виборчу дільницю для голосування тощо.

Як перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права може бути кваліфіковане і створення перепон громадянам України, партіям (блокам) та іншим суб'єктам вести передвиборчу агітацію, вільно і всебічно обговорювати передвиборчі програми партій (блоків), політичні, ділові та особисті якості кандидатів. Воно може проявлятися у зриві проведення зборів, мітингів чи зустрічей з кандидатами (їх прямій забороні, недопущенні виборців, кандидатів чи інших осіб до місця їх проведення, ненаданні приміщення, умисному виведенні з ладу технічного обладнання, необхідного для проведення таких заходів, відключенні електроенергії, несвоєчасному повідомленні про місце і час таких заходів тощо), наданні необґрунтованих переваг кандидатам чи встановленні безпідставних обмежень для їх передвиборчих виступів та виступів їхніх довірених осіб у відповідних ЗМІ, безпідставній відмові у виготовленні матеріалів передвиборчої агітації, їх незаконному вилученні або знищенні, порушенні правил трансляції ЗМІ агітаційних телерадіопрограм тощо. Без свободи передвиборчої агітації неможливі демократичні вибори. Право на участь у передвиборчій агітації є складовою системи виборчих прав громадян і має конституційні засади свого обґрунтування.

До цієї форми вчинення злочину належить також перешкоджання діяльності довірених осіб кандидатів у Президенти України, кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, представника кандидата у Президенти України або партії (блоку) у ЦВК, які допомагають реалізувати зазначеним громадянам їх суб'єктивне право бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого права брати участь у референдумі може полягати у безпідставному невключенні його до списку громадян, які мають право брати участь у референдумі, або виключенні з такого списку; невидачі громадянину, який включений до зазначеного списку, бюлетеня для голосування; примушуванні до участі або неучасті в голосуванні на референдумі тощо.

Перешкоджанням діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, ініціативної групи референдуму, комісії з референдуму, члена виборчої комісії, члена ініціативної групи референдуму, члена комісії з референдуму або офіційного спостерігача є будь-які діяння, які створюють перешкоди таким суб'єктам в їх законній діяльності, реалізації ними своїх повноважень. Це може бути, зокрема, стосовно члена ініціативної групи референдуму — заборона збирати підписи під вимогою про проведення референдуму, перешкоджання здачі до визначеного законом органу місцевого самоврядування підписних листів із підписами громадян під зазначеною вимогою; стосовно члена виборчої комісії чи члена комісії з референдуму — вимагання не брати участі в діяльності комісії чи розгляді нею конкретних питань; щодо політичної партії (блоку) чи кандидата — недопущення представника партії (блоку), її уповноваженої особи чи довіреної особи кандидата до участі в засіданні виборчої комісії; стосовно офіційного спостерігача — блокування його доступу до виборчої дільниці для здійснення спостереження, перешкоджання здійсненню фото- та кінозйомки, аудіо- та відеозапису.

Цією формою злочину охоплені і випадки створення перешкод для нормальної діяльності виборчої комісії (дільничної, територіальної, окружної, Центральної) чи її окремого члена або будь-яке неправомірне втручання у вирішення питань, віднесених законом до їх компетенції щодо організації та проведення виборів, якщо такі дії спрямовані на перешкоджання здійсненню громадянином свого виборчого права. Наприклад, це може проявитися в організації зриву засідання комісії для того, щоб не допустити реєстрації певної особи як кандидата в депутати

чи на іншу виборну посаду. У разі відсутності такого спрямування дії винної особи за наявності підстав можуть розглядатися як інший відповідний злочин, зокрема проти життя, здоров'я особи, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (статті 341, 356 КК), проти громадського порядку (ст. 296 КК), або як адміністративне правопорушення, передбачене ст. 212¹⁹ Кодексу України про адміністративні правопорушення. Якщо ж перешкоджання вільному здійсненню громадянином його виборчого права шляхом створення перешкод для нормальної діяльності виборчої комісії було вчинено службовою особою з використанням службового становища у формі втручання у здійснення виборчою комісією своїх повноважень, вчинене за наявності передбачених законом ознак слід кваліфікувати за ч. 4 ст. 157 КК. З урахуванням зазначених обставин має даватися правова оцінка перешкоджанню діяльності комісії з референдуму чи її окремого члена.

Перешкоджання діяльності інших осіб, які не є учасниками виборчого процесу, але певним чином причетні до виборчої кампанії, не становить складу злочинів, передбачених ст. 157 КК, оскільки воно безпосередньо не посягає на їх об'єкт. Такі дії за наявності для того підстав слід розглядати як відповідний злочин проти життя та здоров'я особи, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, злочин у сфері службової діяльності чи інший злочин. Наприклад, це стосується перешкоджання службовим особам органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування у здійсненні їхніх повноважень щодо складання загальних списків виборців, матеріально-технічного забезпечення підготовки та проведення виборів тощо.

Способів вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 157 КК, є кілька: підкуп, обман, примушування. Їх розглядають як окремі дії, спрямовані на перешкоджання здійсненню потерпілими виборчих або референдних прав або повноважень щодо їх забезпечення, як прийоми, з використанням яких може бути вчинене це діяння.

Підкуп як спосіб перешкоджання здійсненню потерпілим виборчого або референдного права чи діяльності щодо їх забезпечення — це захоочення (схиляння, спонукання) потерпілого до певної дії чи бездіяльності наданням чи обіцянням надати матеріальну вигоду з метою перешкодити йому здійснити виборчі або референдні права чи діяльність щодо їх забезпечення. Засобом підкупу можуть бути гроші, інші матеріальні цінності, переваги (послуги, пільги) майнового характеру тощо.

Обманом є повідомлення неправдивих відомостей або замовчування відомостей, які винний мав повідомити, спрямоване на введення потерпілого в оману.

Обман можливий в активній формі (словесний обман або обман дією) і в пасивній — бездіяльності. Словесний обман передбачає повідомлення неправдивих відомостей в усній формі або в письмовій (матеріальна або інтелектуальна підробка документів). Підробка документа без пред'явлення його потерпілому для перешкоджання здійсненню ним виборчого або референдного права кваліфікується як підготовка до обману, а злочином є використання, тобто пред'явлення іншій особі, такого документа для перешкоджання здійсненню виборчого або референдного права громадянина.

Обман дією — це застосування певних рухів тіла, вчинків, конклюдентних дій для повідомлення неправдивих відомостей.

Бездіяльність (пасивна форма обману) або викликає помилку (оману) потерпілого, якому винний не повідомив певних відомостей, або посилює допущену потерпілим помилку, про яку винний мав йому повідомити.

Різновидом обману є зловживання довірою — ставленням, що виникає на основі впевненості в чесності, порядності, вірі у щирість і сумлінність, совісність іншого. Довірливі відносини з потерпілим винний використовує, щоб перешкодити йому у здійсненні виборчого або референдного права, заподіяти шкоду об'єкту кримінально-правової охорони.

Примушування — це незаконне вимагання від потерпілого певної поведінки в сфері виборчого або референдного права чи діяльності щодо їх забезпечення незалежно від його волі, бажання. Воно може полягати у застосуванні гіпнозу, погрози розголосити відомості, які потерпілий бажає зберегти в таємниці (шантаж), у погрозі обмеження прав і свобод потерпілого (звільнити з роботи (посади), виключити з навчального закладу, позбавити волі тощо). Примушування погрозою застосування насильства або знищення чи пошкодження майна кваліфікується за ч. 2 ст. 157 КК.

Склад злочину — формальний. Тому злочин вважається закінченим з моменту перешкоджання здійсненню відповідного права чи діяльності потерпілого, незалежно від того, чи вдалось винному досягти злочинної мети — реально перешкодити здійсненню виборчого або референдного права чи діяльності щодо їх забезпечення.

Для суб'єктивної сторони злочину характерний прямий умисел. Мотиви і цілі можуть бути різні.

Суб'єкт злочину — загальний.

Кваліфікованими видами діянь, передбачених ч. 1 ст. 157 КК, є їх вчинення із застосуванням насильства, знищенням чи пошкодженням майна, погрозою застосування насильства або знищення чи пошкодження майна (ч. 2 ст. 157 КК).

Суспільна небезпечність перешкоджання здійсненню виборчого або референдного права чи діяльності щодо їх забезпечення насильством визначається не тільки тим, що порушується виборче або референдне право, але й тим, що внаслідок протиправних дій винного заподіюється шкода і таким найвищим соціальним цінностям, як життя, здоров'я, безпека людини.

З об'єктивної сторони насильство виявляється в суспільно небезпечних, протиправних діяннях стосовно людини, які завдають їй фізичного болю, тілесних ушкоджень, шкодять здоров'ю або призводять до смерті. Ці дії є засобом цілеспрямованого впливу на психіку, волю потерпілого. До них винний вдається з метою примусити його, наприклад, відмовитися від участі у виборах або референдумі, змінити зміст свого волевиявлення чи порушити свої обов'язки.

Насильство може полягати у безпосередньому застосуванні винним до потерпілого своєї фізичної сили, а також предметів, осіб, зокрема тих, які не можуть бути суб'єктом злочину, і навіть тварин. Розрізняють два види насильства: те, яке не становить небезпеки для життя або здоров'я людини, і насильство, небезпечне для її життя чи здоров'я. Якщо насильство містить ознаки більш тяжкого злочину, ніж перешкоджання здійсненню виборчого права, воно є сукупністю злочинів, зокрема передбачених ст. 157 і статтями 115, 121, ч. 2 ст. 122 КК.

Отже, застосовуючи насильство, винний діє з умислом.

Якщо ж він не усвідомлює характеру своїх дій, то навіть у разі заподіяння ним тілесних ушкоджень чи позбавлення людини життя вони не можуть бути визнані насильством. За наявності всіх необхідних ознак відповідальність настає за фактично заподіяні наслідки.

Насильство не завжди є засобом примушення. Так, вбивство потерпілого з метою перешкодити здійсненню виборчого права не має інших цілей і тому не виконує функцію примушення.

До способів перешкоджання здійсненню виборчого або референдного права чи діяльності щодо їх забезпечення належить і знищення та пошкодження майна (ч. 2 ст. 157 КК).

Змістом адресованих потерпілому погроз застосування насильства або знищення чи пошкодження майна (ч. 2 ст. 157) є відомості (інформація) про здійснення негайно або в майбутньому небажаних (шкідливих) для нього або його близь-

ких діянь. Винний має на меті викликати у потерпілого страх і перешкодити здійсненню ним виборчого або референдного права чи діяльності щодо їх забезпечення. Таким чином, погрозами завжди посягають на нормальне функціонування психіки людини, її психічну недоторканність. Адресують погрози як конкретній особі, так і невизначеному колу осіб (наприклад, під час виступу на майдані або розповсюдження листівок з обіцянкою використати радіоактивні матеріали для спричинення загибелі людей, якщо вони візьмуть участь у голошуванні).

Доводячи погрозу до людини, якій вона адресована, винний попереджає, що може заподіяти шкоду її майну, здоров'ю, життю.

Для кваліфікації за ч. 2 ст. 157 КК не має значення момент виконання обіцяної погрози (вона може бути виконана негайно або в майбутньому). Це важливо лише для визначення ступеня суспільної небезпечності злочину, а отже, і для призначення покарання.

Погроза застосування насильства полягає у відкритому намірі винного протиправно вдатися до насильницьких дій (ударів, побоїв тощо) стосовно потерпілого чи його близьких, завдати тілесних ушкоджень чи позбавити життя. Таке насильство може бути небезпечним для життя чи здоров'я людини або не становити для неї небезпеки. Ознаки погроз застосування насильства визначаються його ознаками.

Із суб'єктивної сторони при перешкоджанні погрозами здійсненню виборчого або референдного права винний для досягнення мети завжди свідомо діє проти волі потерпілого. При цьому не має значення, чи мав він намір здійснити свою погрозу.

За формою зовнішнього вияву погрози можуть бути вербальні, або словесні (інформація про небажані для потерпілого діяння доводиться до нього за допомогою слів усно або письмово), а також виявлятися у смислових жестах, виразних рухах, інших діях. Найбільш небезпечними погрозами є ті, в котрих використовується зброя або інші предмети підвищеної небезпеки для оточення.

Погроза має бути наявною (дійсною) і реальною. Наявність погрози полягає в тому, що вона існує в об'єктивній дійсності, а не тільки в уяві потерпілого. Реальність погрози означає її здатність викликати впевненість у тому, що вона буде здійснена. Мають бути також підстави побоюватися її здійснення. Тому реальною визнається не тільки та погроза, яка об'єктивно може бути здійснена, а й та, яка не має такої якості (об'єктивно не здійснена погроза, наприклад погроза іграшковим пістолетом чи його макетом), але здатна вплинути на потерпілого так само, як і об'єктивно здійснен-

на погроза. При цьому помилка потерпілого щодо здійснюваності погрози не має значення для визнання її реальною.

Про реальність погрози можуть свідчити різні обставини: зміст, форма, засоби чи знаряддя, відносини винного з потерпілим, кількість і якість злочинців, обстановка довкола виборів тощо. Ці обставини слід враховувати і тоді, коли погрози мають невизначений характер.

Погроза знищення чи пошкодження майна означає залякування потерпілого тим, що його майно буде приведено в непридатний стан.

Злочином має визнаватися застосування насильства чи погроза його застосування не лише щодо осіб, зазначених у диспозиції ч. 1 ст. 157 КК, а й до осіб, близьких їм. Це стосується і знищення або пошкодження майна чи погроза знищення або пошкодження майна.

Особливо кваліфікованими видами складу злочину, передбаченого частинами 1 та 2 ст. 157 КК, є вчинення зазначених у них дій: за попередньою змовою групою осіб; членом виборчої комісії чи іншою службовою особою з використанням свого службового становища (ч. 3 ст. 157 КК).

Перешкоджання у формі втручання службової особи у здійснення виборчою комісією чи комісією з референдуму їх повноважень (ч. 4 ст. 157 КК) з об'єктивної сторони характеризується тим, що воно здійснюється службовою особою з використанням її службового становища; стосується здійснення повноважень виборчої комісії чи комісії з референдуму, установлених законом; вчиняється шляхом незаконної вимоги чи вказівки. Таке втручання становить склад цього злочину лише тоді, коли воно має незаконний характер, а саме коли перешкоджає здійсненню передбачених законом повноважень виборчої комісії чи комісії з референдуму і способом його вчинення є незаконна вимога чи вказівка. Для з'ясування характеру втручання необхідно у кожному конкретному випадку з'ясувати, чи була законною здійснювана виборчою комісією чи комісією з референдуму діяльність, в яку втручалася службова особа (це передбачає звернення до відповідного виборчого закону чи за-

кону про референдум, який визначає статус відповідної комісії), а також чи вийшла службова особа, яка втрутилася у здійснення повноважень виборчою комісією чи комісією з референдуму, за межі своїх повноважень і чи має пред'явлена нею вимога або дана нею вказівка незаконний характер.

Вимогою в цьому разі є висловлене службовою особою до виборчої комісії чи комісії з референдуму прохання (побажання) щодо прийняття нею відповідного рішення, яке не припускає заперечень і підлягає виконанню комісією.

Вказівка як спосіб незаконного втручання у здійснення повноважень виборчою комісією або комісією з референдуму полягає у даванні службовою особою такої комісії керівної настанови, яка передбачає неухильне дотримання її комісією при прийнятті нею відповідного рішення. Незаконною визнається вимога чи вказівка, яку службова особа не могла пред'являти (давати) комісії виходячи зі своїх повноважень. Виборче законодавство передбачає, що ніхто не має права втручатися в діяльність виборчих комісій, крім як у випадках, передбачених законом.

Злочин вважається закінченим з моменту фактичного втручання у здійснення виборчою комісією чи комісією з референдуму їх повноважень, установлених законом (ч. 4 ст. 157 КК).

Із суб'єктивної сторони цей злочин може бути вчинений лише з прямим умислом. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 4 ст. 157 КК, є мета — вплинути на рішення виборчої комісії чи комісії з референдуму.

Суб'єктом цього злочину є службова особа.

Правильне розуміння змісту положень ст. 157 КК є передумовою, з одного боку, їх правильного застосування, з другого — ефективного захисту виборчих та референдних прав громадян кримінально-правовими засобами. Таке розуміння можливе лише у разі широкого використання норм виборчого права, тобто тих законодавчих приписів, які визначають правила підготовки і проведення виборів, права та обов'язки суб'єктів виборів.

S u m m a r y

The article examines the question of criminal responsibility for precluding the election and referendum right of citizens as well as forms and methods of its performance; analyses its features and elucidates problematic issues of qualification of precluding mentioned above.



Рішення від 21 вересня 2006 р. у справі «Гребчук проти України»

*Справа щодо дотримання принципу презумпції невинуватості
(стислий виклад)*

Порушення п. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

14 лютого 1995 р. стосовно заявниці було порушено кримінальну справу за обвинуваченням у розкраданні державного майна (ч. 1 ст. 84 Кримінального кодексу України 1960 р.; далі — КК).

Постановою від 5 жовтня 1999 р. кримінальну справу щодо заявниці було частково закрито через недоведеність її участі у вчиненні злочину та частково — у зв'язку із закінченням строків давності. Слідчий не встановив, що мало місце розкрадання державного майна, проте дійшов висновку, що дії заявниці можна кваліфікувати за ст. 167 КК як халатність. Однак, враховуючи, що строк давності притягнення особи до кримінальної відповідальності за халатність минув, кримінальну справу за цим обвинуваченням було закрито.

22 жовтня 1999 р. прокурор Володимир-Волинського району відхилив скаргу заявниці на зазначену постанову.

22 грудня 1999 р. Володимир-Волинський міський суд Волинської області (далі — міський суд) задовольнив скаргу заявниці та скасував постанову від 5 жовтня вказаного року. Цей суд зазначив, що кримінальну справу можна закрити з нереабілітуючих підстав, зокрема у зв'язку із закінченням строків давності, лише за згодою обвинуваченої особи. Оскільки заявниця ніколи не погоджувалася на закриття справи із цих підстав, розслідування, на думку суду, потрібно було продовжити.

29 лютого 2000 р. слідчий закриття кримінальну справу з тих самих підстав, що й попереднього разу. Міський суд за скаргою заявниці скасував постанову слідчого.

4 грудня 2000 р. кримінальну справу стосовно заявниці за ст. 84 КК було закрито через недоведеність її участі у вчиненні злочину. Водночас у відповідній постанові слідчий зазначив, що суди скасували попередні постанови про закриття кримінальної справи, оскільки заявниця не погоджувалася на їх закриття з нереабілітуючих підстав. На думку слідчого, у згоді заявниці не було потреби, тому що, хоча її дії можна кваліфікувати як халатність, кримінальну справу щодо неї не можна порушити, оскільки переслідування її в судовому порядку неможливе у зв'язку із закін-

ченням строків давності. Відповідно слідчий дійшов висновку, що «у діях заявниці є склад злочину, передбачений ст. 167 КК, тобто халатність, у вчиненні якої вона визнала себе винною. Проте кримінальну справу щодо неї не можна порушити, тому що з моменту вчинення цього злочину минули строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності».

Заявниця оскаржила постанову від 4 грудня 2000 р., стверджуючи, що її вину має довести суд відповідно до ст. 62 Конституції України.

26 квітня 2001 р. міський суд відхилив скаргу заявниці на постанову від 4 грудня 2000 р. У судовому рішенні, зокрема, зазначено: «Як видно з матеріалів кримінальної справи та постанови начальника слідчого відділення Володимир-Волинського міського відділу Управління МВС України у Волинській області від 4 грудня 2000 р., у діях М.М. Гребчук убачаються ознаки злочину, передбаченого ст. 167 КК, і у вчиненні цього злочину вона визнала себе винною».

6 червня 2001 р. міський суд відхилив позов заявниці про відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями органів досудового слідства, оскільки кримінальну справу щодо неї закрили з нереабілітуючих підстав. Суд зазначив, що згідно з постановами від 5 жовтня 1999 р., від 29 лютого 2000 р. та від 4 грудня 2000 р. про закриття кримінальної справи у діях заявниці є ознаки злочину, передбаченого ст. 167 КК.

Європейський суд з прав людини (далі — Суд) розглянув скаргу заявниці про те, що її було визнано винною всупереч установленому законом порядку та п. 2 ст. 6 Конвенції.

У мотивувальній частині рішення (пункти 40—45 рішення) Суд зазначив, що презумпція невинуватості порушена, якщо посадова особа висловлює думку про винність особи, обвинуваченої у вчиненні злочину, коли цього не було доведено відповідно до закону. Чи порушує твердження посадової особи про винність обвинуваченого принцип презумпції невинуватості, має бути з'ясовано в контексті тих фактичних обставин, у яких цей висновок було зроблено. Дія п. 2 ст. 6 Конвенції поширюється не лише на порушену кримінальну справу, а й на судові рішення, прийняті після того, як переслідування особи було припинене, або після її засудження.

Таким чином, Суд проаналізував, чи за результатом кримінального провадження у цій справі ви-

никали сумніви у невинуватості заявниці, хоча винність її доведена не була.

Суд зазначив, що справу щодо заявниці закрив слідчий частково через відсутність доказів у вчиненні злочину та частково — у зв'язку із закінченням строків давності притягнення її до кримінальної відповідальності. Рішення слідчого підтримав міський суд.

Оголошення підозр стосовно невинуватості обвинуваченого є припустимим доти, доки кримінальне провадження не завершено постановленням рішення по суті справи. Суд зазначив, що постанови про закриття кримінальної справи щодо заявниці були сформульовані так, що не залишалося сумніву у

її винності. Зокрема, в постанові від 4 грудня 2000 р. зазначено, що «у діях [заявниці] є склад злочину», а міський суд вказав: «У діях заявниці вбачаються ознаки злочину, передбаченого ст. 167 КК». Провадження у міському суді, результатом якого стало рішення від 26 квітня 2001 р., не було кримінальним за своєю суттю, оскільки йому не вистачало ряду ключових елементів, які зазвичай характеризують кримінальне провадження. За таких обставин Суд дійшов висновку, що вжиті слідчим та міським судом формулювання порушили принцип презумпції невинуватості. А отже, в цій справі мало місце порушення п. 2 ст. 6 Конвенції.

Рішення від 1 червня 2006 р. у справі «Федоренко проти України»

*Справа щодо права на вільне володіння майном
(стислий виклад)*

Порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

9 квітня 1997 р. заявник продав свій будинок Головному управлінню юстиції в Кіровоградській області (далі — управління юстиції), відповідальному на той час за матеріально-технічне забезпечення здійснення судочинства. У цій угоді управління юстиції представляв Р., голова Мало-виськівського районного суду Кіровоградської області. Згідно з нотаріально засвідченим договором покупець мав виплатити за будинок кошти в розмірі 35 тис. грн у два етапи: 5 та 30 тис. грн відповідно 1 травня і 1 вересня 1997 р. У договорі також зазначалося: «У випадку падіння валютного курсу гривні загальна сума, що підлягає сплаті, не може бути меншою за гривневий еквівалент 17 тис. доларів США».

У червні 1997 р. заявнику виплатили 5 тис. грн. Наступного року курс гривні відносно долара США значно знизився. У жовтні 1998 р. та серпні 1999 р. він отримав відповідно 11 та 20 тис. грн.

Заявник звернувся в Кіровський районний суд м. Кіровограда з позовом до управління юстиції, стверджуючи, що воно неповністю виконало зобов'язання за договором і виплачена ним сума не відповідає зміні курсу гривні. Отже, на думку заявника, він утратив приблизно 6 тис. 553 долари США. Цей суд присудив виплатити заявнику 35 тис. 528 грн як компенсацію за знецінення гривні, 3 тис. 197 грн — як пеню за затримку виплат за договором.

20 грудня 2001 р. Апеляційний суд Кіровоградської області скасував рішення суду першої інстанції і відхилив позов. Він мотивував це тим, що пункт про доларовий еквівалент суми в грив-

нях був уключений в договір з перевищенням повноважень. Суд також зазначив, що відповідно до ст. 3 Декрету Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» гривня — валюта, яка є єдиним законним засобом платежу на території України. Апеляційний суд не визнав переконливим мотивування районного суду про те, що зазначений пункт захищав заявника від інфляції, оскільки ст. 214 Цивільного кодексу України 1963 р. передбачалася компенсація шкоди, яка виникла унаслідок інфляції, у разі несвоєчасного виконання угоди.

Суд апеляційної інстанції визнав, що кошти за будинок було виплачено зі значною затримкою, тому заявник, подавши відповідний позов до суду, має право на присудження відсотків за ставкою 3 % річних. Ураховуючи, що він додатково отримав 1 тис. грн у 1998 р., суд присудив виплатити йому 679 грн як компенсацію за затримку решти виплат.

Європейський суд з прав людини (далі — Суд) розглянув скаргу щодо порушення права на вільне володіння майном.

У мотивувальній частині рішення (пункти 21—34 рішення) Суд нагадав, що відповідно до його прецедентної практики поняття «майно» може поширюватися на «наявне майно» або активи, включаючи претензії, щодо яких заявник може обґрунтовано стверджувати, що він принаймні має «законні сподівання» ефективно скористатися правом власності. Натомість сподівання на визнання права власності на майно, яким тривалий час неможливо було користуватися ефективно, не може вважатися «майном» у розумінні ст. 1 Першого протоколу до Конвенції; це також стосується умовної вимоги, яка втрачає силу внаслідок недотримання цієї вимоги.

Згідно з умовами договору між заявником та управлінням юстиції виплачена покупцем загальна сума за будинок ні в якому разі не мала бути меншою за 17 тис. доларів США. У результаті тривалого виконання договору покупець виплатив заявнику в цілому 36 тис. грн, що на дату платежу становило лише 10 тис. 458 доларів США. Однак, коли заявник висунув вимогу виконати зобов'язання за договором, управління юстиції зайняло позицію, що його представник діяв із перевищенням повноважень, погоджуючись на такі умови, що, у свою чергу, робить договір недійсним. Цю позицію підтримали національні суди.

Незважаючи на те, що, немає чинного рішення суду, яким підтверджується право заявника на отримання будь-яких інших коштів, крім виплачених, Суд констатував, що заявник уклав із управлінням юстиції договір на умовах виплати останнім суми, яка відповідає 17 тис. доларів США. Жодна зі сторін не знала, що є законодавче обмеження щодо такої умови, яка була однією з причин укладення заявником договору. Із червня 1997 р. по серпень 1999 р. заявник отримував платежі відповідно до договору. Управління юстиції, із самого початку добре обізнане з умовами договору, порушило питання про його недійсність на дуже пізній стадії (29 листопада 2000 р.).

Зважаючи на особливі обставини справи, Суд дійшов висновку, що заявник мав щонайменше «законні сподівання» на дохід відповідно до пункту договору про доларовий еквівалент суми в гривнях, і це сподівання може вважатися «майном» у розумінні ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

Суд констатував, що дії управління юстиції можна розцінити як такі, що звели нанівець «законні сподівання» заявника за договором і позбавили його, зокрема, умови, на яку він погодився під час укладання договору.

Він нагадав, що його юрисдикція у сфері перевірки відповідності рішень національних судів внутрішньому законодавству обмежена і що він не може виконувати функції цих судів. Труднощі тлумачення внутрішнього законодавства повинні усувати національні органи, зокрема суди. Тому, незважаючи на суперечки сторін щодо правильності тлумачення компетентними органами положень Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», Суд зайняв позицію, що зазначений пункт договору національні суди законно визнали недійсним.

Відповідно до прецедентного права Суду будь-яке втручання має підтримувати «справедливий баланс» між загальними інтересами суспільства та вимогами щодо дотримання основоположних прав окремої особи. Намагання забезпечити цей баланс відображене в структурі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції. Тому мають бути витримані розумні пропорції між використаними засобами і досягнутими цілями. Більше того, так само, як і в інших сфе-

рах соціальної, фінансової та економічної політики, національні органи мають певну свободу розсуду під час прийняття і виконання законів, що регулюють питання власності та договірні відносини.

Цю свободу розсуду все ж таки мають контролювати європейські структури. Тому Суд повинен був упевнитися, чи не були перевищені надані Урядові межі свободи розсуду, тобто чи застосовано в цій справі доктрину *ultra vires* (хоча й законну саму по собі) з урахуванням принципу пропорційності.

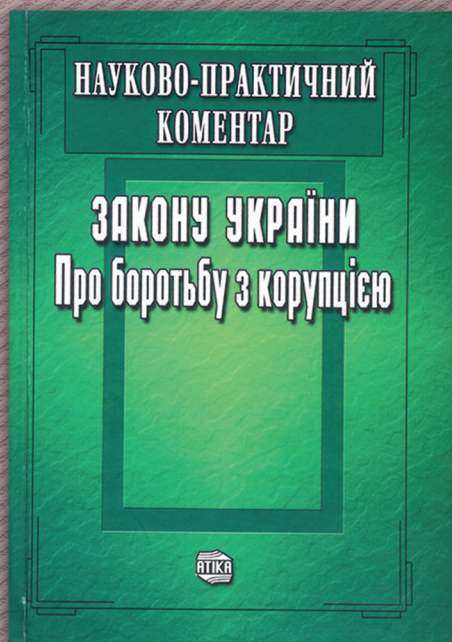
Суд зауважив, що державні органи неминуче вступають у численні договірні відносини із звичайними громадянами, і не завжди з метою вирішити життєво важливі суспільні проблеми. У цій справі представник управління юстиції уклав договір про придбання будинку, очевидно, не знаючи, що до його повноважень не входило визначати відповідність вартості будинку до іноземної валюти. Незважаючи на це управління юстиції здійснювало за договором платежі.

Суд констатував, що оскільки представник управління юстиції вважав, що він мав повноваження підписувати договір, то, напевно, й заявник дотримувався такої думки. Заявник очікував отримати від цього договору певний дохід, тому намагався прив'язати свої майбутні доходи до стабільної валюти, щоб зменшити ризик, можливий при укладанні комерційних угод під час економічної нестабільності в Україні наприкінці 90-х рр. Отже, ця умова була важливою частиною договору для заявника, який інакше міг би мати серйозні застереження щодо продажу свого майна.

Уряд стверджував, що заявникові було компенсовано шкоду, яка виникла унаслідок інфляції. Однак Суд не взяв до уваги цей аргумент, оскільки докази свідчили про протилежне. Зокрема, у рішенні апеляційного суду зазначено, що додаткову суму в розмірі 1 тис. 679 грн виплачено на користь заявника як компенсацію за затримку виплат за договором (розраховану в розмірі 3 % річних, без відношення до реального рівня інфляції). На думку Суду, цей перерахунок був недостатнім, щоб компенсувати заявнику негативні наслідки від інфляції.

Суд також звернув увагу на той факт, що управління юстиції намагалося в національних судах анулювати увесь договір, проте апеляційний суд, встановивши, що оскаржуваний ним пункт про доларовий еквівалент суми в гривнях не відповідає законодавству, не анулював договір, оскільки це спричинило б відновлення початкового стану сторін. Замість цього суд апеляційної інстанції визнав, що виплачена за будинок сума повністю відповідає виконаним управлінням юстиції зобов'язанням за договором, і таким чином значно зменшив дохід заявника від трансакції.

За таких обставин Суд дійшов висновку, що в цій справі мало місце непропорційне втручання у мирне володіння своїм майном, а отже, було порушено ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.



Мельник М.І., Редька А.І., Хавронюк М.І.

Науково-практичний коментар Закону України «ПРО БОРТЬБУ З КОРУПЦІЄЮ»

К.: Атіка, 2008. — 372 с.

У науково-практичному коментарі докладно роз'яснюються положення Закону України «Про боротьбу з корупцією» у взаємозв'язку з іншими нормативно-правовими актами. Постатейний коментар ґрунтується на глибокому дослідженні, зокрема, матеріалів узагальнень практики застосування зазначеного Закону Верховним Судом України та апеляційними судами, а також конкретних справ про корупційні правопорушення.

У додатках до коментарю вміщено нормативні та інші документи щодо застосування Закону України «Про боротьбу з корупцією», які сприяють правильному розумінню сутності корупції, змісту корупційних правопорушень, а також стосуються визначення стратегії і тактики протидії корупції, перспектив розвитку антикорупційного законодавства.

Книга розрахована на суддів, прокурорів, працівників відповідних підрозділів органів внутрішніх справ, служби безпеки та інших органів, які ведуть боротьбу з корупцією, державних службовців та інших осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про боротьбу з корупцією». Також видання стане у пригоді студентам, курсантам, слухачам, аспірантам і викладачам юридичних закладів освіти, працівникам органів державної влади та органів місцевого самоврядування, на яких покладено обов'язки щодо запобігання корупції.

*Книгу можна замовити у видавництві «Атіка» за адресою:
04060, м. Київ 60,
вул. М. Берлінського, 9.
Тел.: (044) 440-1513, 440-5523*



Кримінальне право України. Судові прецеденти (1864—2007)

**За редакцією Голови Верховного Суду України (2002—2006),
доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента
Академії правових наук України В.Т. Маляренка**
К.: Освіта України, 2008. — 1106 с.

Укладачі: **П.П. Пилипчук** — Перший заступник Голови Верховного Суду України, заслужений юрист України; **Є.І. Овчинников** — суддя, заступник голови Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України у відставці, радник Першого заступника Голови Верховного Суду України, заслужений юрист України.

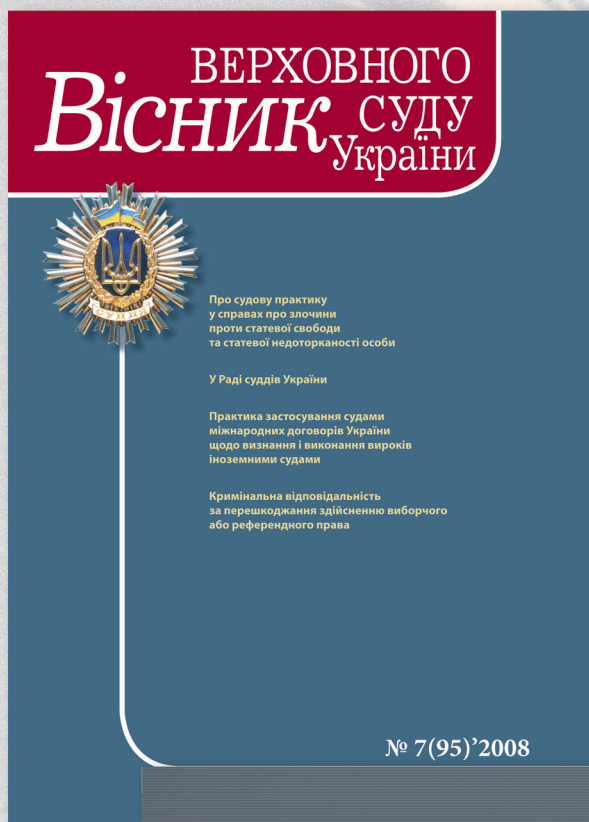
Відповідальний редактор **Т.М. Роцька** — суддя Верховного Суду України у відставці, заслужений юрист України.

Це перше у вітчизняній практиці видання судових прецедентів, які виникали починаючи із Судової реформи 1864 р. і по цей час, та які не втратили своєї актуальності, практичної і наукової цінності, незалежно від змін у суспільно-економічних відносинах. Судові прецеденти систематизовано за розділами і статтями Кримінального кодексу України станом на 31 грудня 2007 р.

Для суддів, прокурорів, працівників органів дізнання та інших працівників правоохоронних органів, захисників, викладачів, аспірантів і студентів вищих юридичних навчальних закладів, а також для широкого кола осіб, яких цікавлять питання, що виникають у галузі кримінального права.

*З питань замовлення книги звертатися за адресою:
04214, м. Київ 214, вул. Героїв Дніпра 63, к. 40.
Тел.: (044) 237-5992; 331-4538; 228-8129. Тел./факс: 411-4397.
E-mail: osvita2005@ukr.net*

Продовжується передплата офіційних видань Верховного Суду України:



Вісник Верховного Суду України

Періодичність — 12 номерів на рік

Передплатний індекс — 40358

В ілюстрованому журналі публікуються нові роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, добірки витягів із судових рішень у цивільних, адміністративних, господарських, кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення, практика Європейського суду з прав людини, науково-практичні коментарі чинного законодавства, аналіз судової статистики та узагальнення судової практики, матеріали на допомогу судді з найбільш складних питань здійснення судочинства, дискусійні статті щодо проблем судово-правової реформи і правотворчості.



Рішення Верховного Суду України

Періодичність — 2 випуски на рік

Передплатний індекс — 40646

У збірнику публікуються судові рішення у цивільних, адміністративних, господарських, кримінальних справах та у справах про адміністративні правопорушення, розглянуті Верховним Судом України протягом певного періоду.

Кожне рішення супроводжується правовою позицією, в якій стисло викладено його основний зміст. Рішення систематизовані за формами судочинства, галузями законодавства та категоріями справ.

Докладніше про ці видання, їх тематику можна дізнатися у видавництві «Істина» за адресою: 04136 Київ 136, вул. Маршала Гречка, 13

Передплату можна оформити у відділеннях зв'язку протягом року

Телефони: (044) 502-0306, 434-8406, 449-9455.

E-mail: istina_bk@ukr.net